

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΗ'.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. 163

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Θά μᾶς ἐπιτραπῆ νά ἐπιστήσωμεν ὅπως ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν μας ἐπὶ τοῦ κατωτέρω ἀρθροῦ τοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Τρεμπέλα.

Ἴσως ἡ πρώτη ἐντύπωσις θά εἶναι, ὅτι πρόκειται περὶ ἀρθροῦ στενωῶς θεολογικοῦ, ἐνδιαφέροντός μόνον τοῦς εἰδικούς. Εἰς τὴν πραγματικότητα, πρόκειται περὶ θέματος ἀναφερομένου αὐτὸ τοῦτο εἰς τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν τοῦ πολιτισμοῦ μας. Πᾶς, ὁ ὅποιος ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν θά εὕρῃ εἰς τὸ ἀρθρον τοῦτο ζητήματα καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι δὲν θά τὸν ἀφήσουν ἀδιάφορον.

Α'.

Εἰς ἄρθρα μου, δημοσιευθέντα εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀκτίνες» (Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος 1953), ἐπραγματεύθην τὸ θέμα τῶ ἀφορῶν εἰς τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα» κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν θά ἐπανηρόχημην ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, μοὶ ἀπεστάλη ὅμως ἐπ' ἐσχάτων βιβλίον τι, προσφάτως ἐκδοθέν, (ἔτος ἐκδόσεως 1955), ὑπὸ τοῦ Monseigneur Léon-Joseph Suenens, βοηθοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν Malines Καρδινάλιου Van Roey ὑπὸ τὸν τίτλον «L' Église en état de mission». Τί προτίθεται διὰ τοῦ βιβλίου τούτου νά διαπραγματευθῆ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ καθίσταται φανερὸν ὅχι μόνον ἀπὸ τὸν τίτλον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λόγους τινὰς τοῦ Καρδινάλιου Feltn, τοῦς ὁποίους προτάσσει ἐν εἴδει συνθήματος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν. «Ὁ λόγος ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά τεθῆ εἰς κατάστασιν ἱεραποστολῆς». Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Καρδινάλιου Feltn. Ἀντιμετωπίζει ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ συγγραφεὺς τὸ πρόβλημα, τὸ τιθέμενον ἀπὸ τὸ ἀνησυχητικὸν φαινόμενον τῆς

ὀλονὲν αὐξανούσης θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας τῶν μαζῶν, καὶ διερωτᾷται: «Πῶς θά πλησιάσωμεν τοὺς νεοεθνικοὺς (nèo païens) αὐτούς, οἱ ὅποιοι μᾶς περιβάλλουν; Πῶς θά φέρωμεν τὸ μήνυμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν πλῆθος αὐτῶν τῶν ἀπίστων, τῶν ἀδιαφόρων, τῶν χριστιανῶν «τῶν ἡμιβεβαπτισμένων»; Ἐφθάσαμεν, προσθέτει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας εἰς μίαν νέαν φάσιν: εἰς τὴν φάσιν τῆς γενικῆς κινητοποιήσεως ὅλων τῶν χριστιανῶν. Ὁ Πῖος ΙΑ' καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πῖος ΙΒ' εἶπον καὶ ἐτόνισαν τὸ κατεπεῖγον καὶ τὸ ἐπάναγκες τοῦ καθολικοῦ καθήκοντος τῆς ἱεραποστολῆς» (σελ. 7-8).

Δὲν ἐδημιούργησαν οἱ Πάπαι τὸ καθῆκον αὐτό, συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς. Ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ ὑπενεθύμισαν μετ' ἐπιμονῆς διὰ νά ἀποσείσουν τὴν κρατοῦσαν νάρχην καὶ ἀφυσπνίσουν τὰς συνειδήσεις. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεώς της ἀποστολική. Καὶ καθὼς ἔγραφεν ὁ ἱερεὺς Dondeyne, συνεχίζει καὶ ἐπιμηκύνει διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν κοινότητα τὴν ἀποστολικήν, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χρι-

στοῦ διὰ τὴν καταγγέλλη τὸ Εὐαγγέλιον. Καταγομένη ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, διατελεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ λόγου τούτου. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆς ὡς νέου Ἰσραὴλ ἀναλαμβάνει ἡ Ἐκκλησία καὶ ἀνανεώνει τὴν ἱεραποστολὴν τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς πίστεως πᾶς χριστιανὸς καθίσταται μέλος τῆς ἀποστολικῆς κοινότητος, τὸ νὰ ἀνήκη δέ τις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ εἶναι συγχρόνως χάρις, ἀλλὰ καὶ εὐθύνη, καὶ ἀποτελεῖ καθήκον δι' ἕνα ἕκαστον χριστιανὸν νὰ συνεχίζεται πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὴν διπλὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν. Οἱ Πάπαι, συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, μᾶς καλοῦν ἀπλῶς νὰ μεταφράσωμεν εἰς πράξεις τὴν θεμελιώδη κλήσιν μας, ὥστε «νὰ ἀποθώμεν ὅ,τι εἴμεθα», δηλαδή νὰ ἀναπτύξωμεν τὰς συνεπείας τοῦ βαπτίσματός μας. Καὶ ὁ καρδινάλιος Feltrin, ὅταν ἔλεγε τοὺς ἀνωτέρω παρατεθέντας λόγους, δὲν ἤθελεν ἄλλο τι νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς ἕκαστον ἱερέα, κληρικόν, λαϊκόν, παρὰ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ γῆς εἶναι εἴτερο ποτε Ἐκκλησία στρατευομένη καὶ ὅτι ὑπάρχουν τρόποι ζωῆς ἀρμόζοντες ἴσως εἰς χρόνους εἰρήνης, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς χρόνους πολέμου. Ἡ Ἐκκλησία θέλει, ἵνα ἕκαστος χριστιανὸς λάβῃ τὸ ἐνεργὸν μέρος του ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ κόσμου. Πλέον ἢ ἄλλοτέ ποτε εἶναι ἡ ὥρα ἐνὸς Χριστιανισμοῦ ἀκτινοβολοῦντος, ἀποστολικοῦ, δρῶντος ἐν ἱεραποστολῇ. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς ὁργανώσεως πασῶν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ἐν ὕψει θρησκευτικῆς ἱεραποστολῆς ἀναλόγου καὶ ἀμέσου πρὸς τὴν κλίμακα τῶν ἀναγκῶν τῆς σήμερον.

Καὶ ἐξετάζων ἔπειτα ὁ συγγραφεὺς τὴν σχέσιν τῶν ὄρων «ἀποστολική» δρᾶσις (Apostolat) καὶ «ἱεραποστολή» (Mission) εὐρίσκει γενικῶς μὲν συνωνύμους τούτους ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν αὐτῶν, ἐλαφρῶς δὲ διακρινόμενους κατὰ τὸ ὅτι ἡ δρᾶσις τῆς ἱεραποστολῆς προσανατολιζέται καὶ ἐκτείνεται πρὸς τὰ ἐκτός, ἤτοι πρὸς τὰς μάζας τὰς ξένας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, εἴτε φέρουν εἴτε δὲν φέρουν αὐταὶ τὸ χριστιανικὸν ὄνομα, ἐνῶ ἡ δρᾶσις ἡ ἀποστολικὴ ἀναφέρεται πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ πρὸς

τὴν ἑσωτερικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Κ. Δ. ἐν τούτοις δὲν γνωρίζει παρὰ μίαν μορφήν ἀποστολῆς, καὶ κατ' αὐτὴν οἱ δύο ὄροι εἶναι ταυτόσημοι. Πράγματι δὲ ἡ ἱεραποστολικὴ κλήσις, ἡ προσιδιάζουσα εἰς ἕκαστον Χριστιανόν, φέρει ἐν ἑαυτῇ παρόμοιον τι πρὸς τὴν κλήσιν τοῦ Ἀβραάμ, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἔδωκε τὴν ἐντολήν: «Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἂν σοι δεῖξω» (Πράξ. ζ' 3). Καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὸ οἰκειὸν μας περιβάλλον, διὰ νὰ στραφῶμεν πρὸς τὴν μᾶζαν ἐκείνην, ἣτις καθίσταται ὁλονὲν περισσότερον ξένη πρὸς ἡμᾶς. Εἶναι ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν σήμερον δεικνύει ὁ Κύριος πρὸς ἡμᾶς.

Τὸ νὰ τεθῇ ὅμως ἡ Ἐκκλησία εἰς κατάστασιν ἱεραποστολῆς ἀποτελεῖ πρόβλημα ἀπεριορίστου εὐρύτητος μετὰ πολλαπλῶν τομέων. Ἐπὶ τιῶν ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων σημείων τοῦ προβλήματος τούτου, ἄτινα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ νὰ καταστή ἡ δρᾶσις τῆς ἱεραποστολῆς ταύτης καρποφόρος καὶ τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν ἔτυχον ἐπαρκοῦς προσοχῆς ἐν τῇ γραμματείᾳ τῆς συγχρόνου Ποιμαντικῆς, ὑπόσχεται ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐνδιατρίψῃ εἰς τὸ μετὰ χεῖρας σύγγραμμα αὐτοῦ.

ΕΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΗΣ ΤΩΝ ΛΑΪΚΩΝ

Ἱερωσύνη τῶν λαϊκῶν. Δὲν προτιθέμεθα νὰ δώσωμεν περίληψιν τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ μνημονευθέντος βοηθοῦ ἐπισκόπου Lèon-Joseph Suenens. Θὰ ἦτο ἀνάγκη πρὸς τοῦτο μακρᾶς σειρᾶς ἄρθρων, ἣτις καὶ χρόνον πολὺν θ' ἀπῆται καὶ προσλαμβάνουσας παραστάσεις, τὰς ὁποίας κατέχουν οἱ εἰδικῶς περὶ τὴν ἱεραποστολὴν ἐνδιατρίβοντες. Ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ἴδῃ δὲν θεωρῶ ἀδιάκριτον, ὅπως ἀπασχολήσω τὰς στήλας τῶν «Ἀκτίνων», εἶναι νὰ παρᾶσχῳ δι' αὐτῶν εὐρείαν περίληψιν τοῦ φέροντος τὸν ἀνωτέρω τίτλον (Unité de l' Apostolat sacerdotal et de l' Apostolat laïc) τετάρτου κεφαλαίου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου, μετὰ τὸν χαρακτηριστικὸν ὑπότιτλον «Ἱερωσύνη τῶν λαϊκῶν» (Sacerdoce des Laïcs). Ὅπως δὲ θὰ ἴδωμεν

ἐν τῇ προόδῳ τῆς περιλήψεως ταύτης, ὁ βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Καρδινάλιου τῆς Malines προχωρεῖ μέχρι σημείου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡμεῖς δὲν θὰ ἐτολμῶμεν νὰ τὸν συναντήσωμεν, καὶ χρησιμοποιεῖ περὶ τῆς Ἱερωσύνης τῶν λαϊκῶν φράσεις καὶ χαρακτηρισμοὺς τοῦτ' αὐτὸ ριζοσπαστικούς.

Ἡ ἀμεσὸς ἀποστολικὴ θρησκευτικὴ δρασίς, ἡ ἀναγκαία διὰ τὴν ζωὴν τῆς ἐκκλησίας, γράφει ὁ βοηθὸς ἐπίσκοπος, δὲν εἶναι, ὅπως ἐφάνη νὰ πιστευθῆται ἐπὶ μακρόν, τὸ μονοπώλιον τοῦ κλήρου. Μονόπλευρός τις ἐμμονὴ ἐπὶ τῶν καθηκόντων τοῦ λαϊκοῦ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν προσκαιρῶν καὶ κοσμικῶν, παρέχει ἐνίοτε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὸ πεδίον τῆς ἀποστολικῆς δράσεως ἀνήκει εἰς τὸν ἱερέα καὶ ὅτι ὁ λαϊκὸς δὲν ἔχει νὰ ἀναλάβῃ ρόλον ἀντάξιον εαυτοῦ παρὰ μόνον εἰς τὸ καθαρῶς γήινον πεδίον.

Ἀληθῶς τὸ καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ λαϊκοῦ δὲν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν ἀποστολικὴν θρησκευτικὴν δρασίαν. Καλεῖται οὗτος νὰ δράσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ, τοῦ επαγγελματικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ διεθνoῦς πεδίου. Καὶ ἔχει ἐν τούτῳ ἀναντικατάστατον ἀποστολήν νὰ ἐπιτελέσῃ ἐνσωματώνων τὴν χριστιανικὴν πίστιν του καθ' ἀπάσας τὰς διαστάσεις αὐτῆς. Ἡ ἐνεργὸς παρουσία τοῦ λαϊκοῦ εἰς ὅλους τοὺς κοσμικοὺς τούτους τομεῖς εἶναι ἀπείτητος τῆς πίστεώς του καὶ ἀποτελεῖ καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ, ἵνα ἐμποτίσῃ τὸν κόσμον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ζῆ, μετὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Πλὴν ὅμως καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ ἱερεὺς, δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου. Ἀνήκει καὶ αὐτός εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο δὲ ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν εἰδικὴν τινὰ ἀποστολήν· τὴν ἀποστολήν νὰ συμβάλλῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ κόσμου. Χάρις εἰς τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χροῖσμα αὐτοῦ συμμετέχει καὶ οὗτος εἰς τὴν ἐνιαίαν Ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν ἀποστολήν του. Δὲν ἀπεκάλεσεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος τοὺς πιστοὺς «βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον»; (Α' Πέτρο. β' 9). Ἡ ἱερωσύνη αὐτῆ τοῦ βεβαπτισμένου, λησμονηθεῖσα ἐκ φόβου πρὸς τὸν Προτε-

σταντισμόν, ὅστις ἐποιεῖτο κατάχρησιν ταύτης, καὶ παραποιηθεῖσα ὑπὸ τινος «λαϊκῆς θεολογίας», τῆς ὁποίας ὁ Πίος ΙΒ' ἀπεκήρυξεν ὡς ἀπαραδέκτους τὰς ἀξιώσεις, παρουσιάσθη προσφάτως ἀνάγλυφος κατὰ τὴν νόμιμον αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ τοῦ Lubac ἐν τῷ βιβλίῳ του «Μελέτη ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας», ὅστις ἔγραψε τὰ ἐπόμενα:

«Ἐν πρώτῃ καὶ βαθυτάτῃ ἐννοίᾳ πᾶς Χριστιανὸς εἶναι ἱερεὺς, καίτοι πρὸς ἀποφυγὴν σοβαρωτάτων συγχύσεων πρέπει ἀμέσως νὰ ἐξηγήσωμεν τοῦτο».

«Ἡ ἱερωσύνη τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἱερέων, ἵνα ἀκριβῶς εἴπωμεν, δὲν εἶναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν συμμετοχὴν τοῦ χριστιανοῦ εἰς τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἀξιωματικὴν ἢ ὑψηλότερον. Δὲν εἶναι, ἐάν μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, εἰδὸς τι ὑπερβαπτισματος, ὅπερ ἐγκαθιστᾷ τάξιν τινὰ ὑπερχριστιανῶν». Ἡ ἱερωσύνη τοῦ ἱερέως διαφέρει τῆς ἱερωσύνης παντός Χριστιανοῦ κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ἱερωσύνη λειτουργικὴ, ὁρατὴ, ἀνταποκρινομένη εἰς εἰδικὴν τινὰ σκοπιμότητα ἐν τῷ Μυστικῷ σώματι καὶ ἡ ὁποία διατάσσεται πρὸς παροχὴν μοναδικῆς τινος ιδιότητος, τῆς ἰκανότητος τ. ἔ. πρὸς τελεσιουργίαν τῆς θείας Εὐχαριστίας. Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν πλήρως τὰς διαφορὰς. «Ἀρκεῖ νὰ ὑπογραμμίσωμεν, ὅτι ἡ ἱερωσύνη τοῦ ἱερέως δὲν εἶναι βαθμὸς ἀνώτερος ὡς πρὸς τὸ ἐνδότερον τῆς ὑπὸ τοῦ βαπτισματος παρεχομένης κοινῆς εἰς πάντας καὶ ὑψίστης κατὰ τὴν τάξιν αὐτῆς ἱερωσύνης, ἀλλ' εἶναι ἱερωσύνη ἐξωτερικὴ, ἐπιφρασσαμένη ἐν ὄψει εἰδικοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἐξωτερικῆς θυσίας».

Ὁ ἱερεὺς, καθὼς λέγει καὶ ὁ Lubac, δὲν εἶναι λόγῳ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ περισσότερο Χριστιανὸς παρ' ὅσον εἶναι ὁ ἀπλοῦς πιστός. Ἡ χειροτονία, τὴν ὁποίαν ἔλαβε, εἶναι πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς Εὐχαριστίας, ἀλλ' ἡ Εὐχαριστία εἶναι δι' ὅλους. «Ὅλοι ἔχουν κληθῆ εἰς τὴν αὐτὴν θείαν ζωὴν (σελ. 86).

Μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἱερέως καὶ μεσίτου, ὁ λαϊκὸς συμμετέχει, ἄς τὸ εἴπωμεν, τῆς ἐνιαίας Ἱερωσύνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μεταδιδόμενος καὶ διαχυ-

νόμενος» ἐπεκτείνει και ὁ λαϊκὸς τὴν κοινωνίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Πράττει τοῦτο κατ' ἰδιάζοντα μὲν ἀλλὰ και πραγματικὸν τρόπον. Ἡ ἱερωσύνη αὐτή, ἡ ὁποία ἐλλείπει καλυτέρας ὀνομασίας ἐκλήθη βαπτισματική, δὲν εἶναι σκιαγράφωμά τι ἢ μακρυνόν τι ἀπαύγασμα τῆς λειτουργικῆς ἱερωσύνης, τῆς ἄλλως καλουμένης ἱεραρχικῆς, τῆς προσιδιαζούσης εἰς τοὺς ἱερεῖς. Βεβαίως εἶναι ἱερωσύνη διαφόρου τάξεως. Ἄλλ' ἔχει κοινήν τὴν ρίζαν αὐτῆς μετ' ἐκείνης. Ἡ ρίζα δ' αὕτη εἶναι τὸ βάπτισμα, τὸ τελειούμενον διὰ τοῦ Χρίσματος, και τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν τὸσον εἰς τὸν ἱερέα, ὅσον και εἰς τὸν λαϊκόν. Οἱ κληρικοὶ και οἱ λαϊκοὶ συμμετέχουν εἰς τὴν αὐτὴν κατὰ βάθος βαπτισματικὴν κλη-

σιν και ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τούτου βάθους δέον νὰ διακρίνονται χωρὶς νὰ χωρίζονται, ἀλλὰ νὰ διακρίνονται διὰ νὰ ἐνοῦνται. Ἐάν τις ἤθελεν ὑπὲρ τὸ δέον προσεγγίσει τὴν διπλὴν ταύτην ἱερωσύνην, θὰ παρεγνώριζε τὸν εἰδικὸν χαρακτῆρα τῆς λειτουργικῆς ἱερωσύνης. Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἢ πλάνη προτεσταντῶν τινῶν. Ἐάν πάλιν διασπάσουν τὰς δύο ταύτας ἱερωσύνας, καταλήγουν εἰς τὸ νὰ παραβλάψουν ἀμφοτέρας, ἀπομονοῦντες τὸν ἱερέα ἀπὸ τοῦ λαϊκοῦ και καθηλώνοντες τὸν λαϊκὸν εἰς ἔργα ἀποκλειστικῶς κοσμικά. Ἡ παραμικρά λοιπὸν διολίσθησις τῆς σκέψεως θὰ ἔχη τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῆς ἀποστολικῆς δράσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (σελ. 88 και ἔξης).

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Ἄσε στῶν οἰκτιρμῶν Σου τὴν πηγὴν
 πού τ' ἀπειρο φωτίζει και χρυσώνει,
 νὰ λούσω τὴν καρδιά μου πού ριγεῖ
 στρουθίῳ πεινασμένο μέσ' τὸ χιόνι.

Ἄπὸ τὸ λίκνο ἀκόμα με κρατεῖ
 στὴν ἁμαρτία ἢ φύση μου δεμένο.
 Μὴ με ρωτήσης, Κύριε, τὸ γιατί.
 Ἔμαθα νὰ πονῶ και νὰ σιωπαίνω.

Ἦπια τὴν πίκρα ἀνόθευτη, σιπή,
 τῶν ἐντολῶν Σου ἀγνόησα τὸ νόμο.
 Μάτωσαν τὰ φτερά μου στὴν κορφή
 τοῦ πόνου και τὸν ἔχασα τὸ δρόμο.

Γονατιστὸς στὸν ἴσκιον Σου κρατῶ
 γιὰ προσφορὰ φτωχὴ τὴν προσευχή μου.
 Κύριε, μείνε. Χάρη Σοῦ ζητῶ
 σκέπη, παρηγοριὰ κι' ἀπαντοχή μου.

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

Α'.

Ἡ σημερινή πεζογραφία—καὶ ὅταν λέ-
με «σημερινή», ἐννοοῦμε τὸ πεζογραφικὸ
ἔργο τῶν λογοτεχνῶν πού ἐξακολουθοῦν
ἀκόμα νὰ δημιουργοῦν—καλύπτει δύο γε-
νεές συγγραφέων: τὴ γενεὰ πού ἔχει πιά
δώσει ὄριμο καὶ ολοκληρωμένο ἔργο, καὶ
τὴ γενεὰ πού βρίσκεται ἀκόμα στὴν πε-
ρίοδο τῆς δημιουργικῆς ἐξελιξέως.

Καὶ οἱ δύο γενεές ἔχουν ἓνα κοινὸ χα-
ρακτηριστικόν: ὅτι ἐκφράσθηκαν περισσό-
τερο—πολλές φορές καὶ ἀποκλειστικά—
μὲ τὴν ἀφήγηση παρὰ μὲ τὴν ποίηση. Τὸ
ἀντίθετο ἀκριβῶς μὲ τὶς προηγούμενες,
πού εἶχαν ἐκφρασθῆ πῶς πολὺ μὲ τὴν ποί-
ηση παρὰ μὲ τὴν πεζογραφία.

Καὶ ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαια
τυχαία, ἀλλὰ τὸ μοῖραϊο καὶ φυσικὸ ἀπο-
τέλεσμα τῆς διαφορᾶς τῶν ἐποχῶν. Οἱ
προηγούμενοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἔζη-
σαν μέσα σὲ μιὰ μακρὰ καὶ ἀδιάκοπη σχε-
δὸν περίοδο εἰρήνης καὶ γαλήνης, ὅπου οἱ
κοινωνικὲς συνθήκες, διαμορφωμένες ὁμα-
λὰ καὶ φυσιολογικά, διατηροῦσαν τὶς πῶς
ἀπλές καὶ ἡρεμὲς μορφές τους. Ἐπικρα-
τοῦσε δηλαδὴ ἓνα κλίμα, πού εὐνοοῦσε πε-
ρισσότερο τὴν ποίηση παρὰ τὴν πεζογρα-
φία.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ οἱ συγγραφεῖς
τῆς περιόδου ἐκείνης, πού ἀσχολήθηκαν
μὲ τὴν πεζογραφία, ἦταν μοῖραϊο νὰ ἐπι-
ρραστοῦν ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴν ἐποχὴ καὶ
νὰ παρασυρθοῦν πῶς πολὺ στὴν ἠθογρα-
φία μὲ τὰ στενὰ τοπικὰ πλαίσια παρὰ στὴν
ψυχογραφία μὲ τοὺς πλατύτερους ὀριζον-
τες.

Ἀντίθετα, οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς ἔ-
ζησαν τὰ πῶς ἀνώμαλα, σκληρὰ καὶ δρα-
ματικὰ χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ κοινωνικὴ
ζωή, ριζικὰ ἀναστατωμένη, παρουσίαζε
μεγάλες καὶ βαθειὰς ζυμώσεις καὶ ἀπότο-
μες ἀλλαγές μορφῆς καὶ πνεύματος. Καὶ

ἓνα τέτοιο περιβάλλον δὲν μπορούσε βέ-
βαια νὰ χωρέσῃ παρὰ μόνο στὰ πλατὰ
πλαίσια τῆς πεζογραφίας μὲ τὶς συνθετι-
κὲς καὶ πολύπλευρες δυνατότητες.

★

Ἄλλὰ ἡ ἀνωμαλία τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ ἀ-
ναταραχὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, πού
ἔκαμαν τὴν σύγχρονη Ἑλληνικὴ λογοτε-
χνία νὰ στραφῆ πῶς πολὺ στὴν πεζογρα-
φία, εἶχαν ἄμεση καὶ αἰσθητὴν ἐπίδραση
καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν πεζογραφία τῆς
ἐποχῆς.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα στὴ μορφή της. Ἄν
ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ξε-
νόπουλου στὸ μυθιστόρημα, ἡ τελειότερη
Ἑλληνικὴ πεζογραφία εἶχε κυρίως τὴ μορ-
φή τοῦ διηγήματος, πού ἔφθασε στὴν κο-
ρυφαία τῆς ἔκφραση καὶ ολοκλήρωση μὲ
τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη. Μὲ τὴν ἐπί-
δραση ὅμως τῆς ἀνήσυχης ἐποχῆς καὶ
τῶν κοινωνικῶν ἀναταραχῶν πού ἀκολού-
θησαν, ἡ πεζογραφία, ἀναζητώντας συν-
θετικώτερες μορφές ἐκφράσεως, πού νὰ
μπορέσουν νὰ δώσουν πλατύτερη εἰκόνα
ζωῆς καὶ ἀνθρώπων, ξεφεύγει σιγά-σιγά
ἀπὸ τὰ στενὰ πλαίσια τοῦ διηγήματος καὶ
ἀπλώνεται στοὺς πλατύτερους καὶ ἀνετώ-
τερους χώρους τοῦ μυθιστορηματος.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους
πεζογράφους μας ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ μυ-
θιστόρημα. Καὶ μολοντοῖ ὅλοι σχεδὸν ἔ-
γραψαν καὶ διηγήματα, μποροῦν νὰ χαρα-
κτηρισθοῦν ὡς κυρίως μυθιστοριογράφοι,
διότι καὶ τὸ μεγαλύτερο ἔργο τους εἶναι
γραμμμένο σ' αὐτὴ τὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ ἄ-
νετα καὶ πῶς ἐλεύθερα ἐκφράζονται καὶ κι-
νοῦνται μέσα σ' αὐτό.

Τέτοιοι συγγραφεῖς εἶναι ὁ Παντελῆς
Προβελάκης, ὁ Ἄγγελος Τεοζάκης, ὁ
Λουκῆς Ἀκριτάς, ὁ Θανάσης Πετσάλης,
ὁ Σῶτος Χονδρόπουλος, ὁ Στράτης Μυ-

ριβήλης, ο Ήλιος Βενέζης, ή Τατιάνα Σταύρου, ο Τάσος Ἀθανασιάδης και ἄλλοι. Καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἡ Γαλάτεια Σαράντη, ὁ Πάνος Σαμαράς και ἄλλοι.

★

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει ν' ἀναφέρουμε και ὀρισμένους συγγραφεῖς, πού, χωρὶς νὰ ἔχουν δώσει μεγάλες και πλατειεῖς συνθέσεις ζωῆς, ὅπως οἱ προηγούμενοι, ἔδωσαν περιεκτικὸς πίνακες ζωῆς και ἀντιπροσωπευτικὸς τύπους ἀνθρώπων, πού ἀπηχοῦν και ἀπεικονίζουν γενικότερες καταστάσεις. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς ἀναφέρουμε τὸν Φώτη Κόντογλου, τὸν Κοσμᾶ Πολίτη, τὴν Λιλίκα Νάκου, τὸν Κωστῆ Μπαστιᾶ και ἄλλους.

Στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκουν και μερικοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, πού ἔδωσαν μυθιστορηματικὲς βιογραφίες, ὅπως ὁ Σπύρος Μελάς, ἡ Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη, ὁ Μιχ. Περάνθης.

Ἐπάρχουν ὅμως και συγγραφεῖς, πού, ἀντὶ νὰ δίνουν τὶς ἴδιες τὶς εἰκόνες και τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, προτιμοῦν νὰ δίνουν τὴν ἀνανάκλαση και τὴν ἀπήχηση, πού οἱ εἰκόνες και οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς προκαλοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἀντὶ νὰ περιγράψουν περιστατικὰ και γεγονότα και συγκεκριμένους μορφῆς ζωῆς, ἀπεικονίζουν τὶς ἐσωτερικὲς ἀντιδράσεις τῆς ψυχῆς μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐξωτερικὴ δράση και τὶς ἐκφράζουν μετουσιωμένες σὲ αἰσθήματα και σκέψεις, σὲ ἀναπολήσεις και ὄνειρα.

Σ' αὐτὴ τὴ μορφῆ τῆς πεζογραφίας— πού πῆρε τὸ ὄνομα «ἐσωτερικὸς μὸνολογος» —ἔδωσαν ἔργα ὁ Στέλιος Ξεφλούδας, ὁ Ἀλκῆς Γιαννόπουλος, ὁ Γιώργος Δέλιος και ἄλλοι.

Τέλος—για νὰ δώσουμε ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερη τὴν εἰκόνα τῶν τεχνολογιῶν, με τὶς ὁποῖες ἐμφανίζεται ἡ σημερινὴ μας πεζογραφία—πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι δὲν λείπουν βέβαια και ἐδῶ—σὲ μικρότερο πάντως βαθμὸ παρά στὴν ποίηση—οἱ ἐκδηλώσεις, οἱ ἐκρήξεις μᾶλλον, τοῦ «συρρεαλισμοῦ» και ἄλλων μορφῶν τοῦ λεγόμενου «μοντερνισμοῦ». Οἱ ἐκδηλώσεις ὁμως αὐτὲς εἶναι σποραδικὲς και σπάνιες,

και δὲν ἔχουν αἰσθητὴν ἐπίδραση στὴν ὅλη πεζογραφία, παρά σὲ μεμονωμένες μὸνάχα ἀτομικὲς περιπτώσεις ἢ σὲ ὀρισμένα μὸνο ἔργα, παραστρατήματα μᾶλλον, ἐλαχίστων λογοτεχνῶν.

★

Ὅσο ὅμως και ἂν ἔχη χάσει τὴν κυριαρχικὴ του θέση τὸ διήγημα, δὲν ἔχει ἐκτοπισθῆ ἐντελῶς και οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ λείψῃ. Διότι εἶναι—και στὶς δύο βασικὲς μορφῆς του: τὸ μικρὸ ἀφήγημα και τὴ νοβέλλα—μὰ λεπτὴ και ἐκφραστικὴ μορφὴ τέχνης, πού ἀνταποκρίνεται καλύτερα και οὐσιαστικότερα σὲ ὀρισμένες στιγμὲς τῆς ζωῆς και τῆς ψυχῆς.

Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν λογοτέχνες, πού ἔμειναν πιστοὶ στὸ διήγημα ἢ πού ἔμεινε τὸ διήγημα πιστὸ σ' αὐτοὺς, ὅταν δοκίμασαν νὰ τοῦ ἀπιστήσουν. Καὶ εἶναι γεγονὸς ὅτι, εἴτε ἀποκλειστικά, εἴτε παράλληλα με τὸ μυθιστόρημα, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς μας λογοτέχνες καλλιεργοῦν και τὸ διήγημα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι μέσα στὸ διήγημα προπάντων συμπυκνώνουν και ἐκδηλώνουν με πῶ πολλὴ εὐχέρεια τὶς καλλιτεχνικὲς τους προθέσεις, μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν— και ὅταν ἀκόμα παράλληλα ἔχουν δώσει ἀξιόλογα μυθιστορηματικὰ ἔργα—κυρίως διηγηματογράφοι.

Τέτοιοι συγγραφεῖς εἶναι ὁ Νίκος Νικολαΐδης, ὁ Δημοσθένης Βουτυράς, ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναῖα, ἡ Κλεαρτέη Μαλάμου, ὁ Πέτρος Χάρης, ὁ Γιάγκος Πιερίδης, ὁ Μενέλαος Λουντέμης, ὁ Νίκος Κρανιδιώτης και ἄλλοι. (Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ, ἂν θέλῃ, νὰ προσθέσῃ σ' αὐτοὺς και κάποιον ἄλλο, πού δυσκολεύεται ν' ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα του).

Και ἀπὸ τοὺς νεώτερους ὁ Ἀλκῆς Ἀγγελόγλου, ὁ Ἀστέριος Κομβατζίης, ἡ Μόνα Μητροπούλου, ὁ Σωτῆρης Πατατζῆς, ὁ Τάκης Δόξας και ἄλλοι.

★

Βέβαια, ἐκτὸς ἀπὸ ὄσους ἐσημειώσαμε, ὑπάρχουν και ἄλλοι συγγραφεῖς, πού ἀνήκουν στὶς περιπτώσεις πού ξεχωρίσαμε, ἀλλὰ τὸ μικρὸ αὐτὸ μελέτημα δὲν εἶναι ἴστο-

ρία τῆς σύγχρονης πεζογραφίας μας, γιὰ νὰ πρέπει ν' ἀναφέρῃ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν σημερινῶν μας συγγραφέων, παρὰ μιὰ ἀπλὴ καὶ σύντομη εἰσαγωγή, πού σημαίνει, χωρὶς ἀξιολογικὴ κατάταξη, ὀνόματα συγγραφέων, πού τὸ ἔργο τους προσφέρεται καλύτερα στοὺς γενικὸς χαρακτηρισμοὺς πού ἐπιδιώκουμε.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει ἀκόμα ν' ἀποσαφηνίσουμε ὅτι, προκειμένον γιὰ τοὺς πῶ νεώτερος, πού βρίσκονται ἀκόμα στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως, ἀποφεύγουμε ἀκόμη νὰ μιλήσουμε, πιστεύοντας ὅτι εἶναι πῶ σωστὸ καὶ δίκαιο νὰ περιμένουμε καλύτερα τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ἀποκρυστάλλωση, πού θὰ παρουσιάσουν μὲ τὸ κατοπινὸ καὶ πῶ ὀριμασμένο ἔργο τους.

★

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἀποψη, πού ἔχουμε ἐξετάσει ὡς τώρα—τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς τῆς σημερινῆς πεζογραφίας μας—περιορισθίκαμε μόνο στὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματά της, στὰ ἐπιφανειακά της χαρακτηριστικά. Καὶ ξεχωρίσαμε τίς βασικὲς τεχνοπρόσιες, πού χρησιμοποιήσαν οἱ πεζογράφοι μας γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν: τὸ μυθιστόρημα, τὸ διήγημα καὶ τὴ νουβέλλα, τὴ μυθιστορηματικὴ βιογραφία, τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο.

Ἀπεφύγαμε ὁμως νὰ ἐξετάσουμε καὶ τὴν ὑποδόρια ὕψη τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς ἐπιφάνειας, τὰ ποιοτικὰ συστατικά της. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι οὔτε στὸ σύνολό της ἡ σύγχρονη πεζογραφία μας, οὔτε τὰ ἔργα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τῶν λογοτεχνῶν μας παρουσιάζουν ξεκαθαρισμένη ἐσωτερικὴ σύσταση, ἰδιαίτερα στοιχεῖα λόγου καὶ ὕφους, πού νὰ τὰ ξεχωρίζουν καὶ νὰ τὰ ταξιθετοῦν.

Ὁ πεζὸς ρεαλισμὸς καὶ ἡ λυρικὴ διάθεση, ἡ ἀντικειμενικὴ θεώρηση καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυση, ἡ στεγνὴ πραγματοκρατία καὶ ἡ ποιητικὴ ὑποβολή, ἡ αὐθόρμητὴ ἐκφραση καὶ ἡ περίτεχνη διατύπωση συναντῶνται καὶ μερδεύονται μέσα στὰ κείμενα τῆς πεζογραφίας μας, κάποτε συνλλάσσονται καὶ κάποτε συγκρούονται, χωρὶς ὁμως—τίς περισσότερες φορές—νὰ ξεχωρίζουν, νὰ ἐπικρατοῦν καὶ ν' ἀφίρουν

καθαρὰ καὶ σταθερὰ τὰ σημάδια τῆς παρουσίας τους.

Συχνὰ ἐπίσης ἡ σύλληψη καὶ ἡ μετουσίωση τῶν εἰκόνων τῆς ζωῆς ὑστεροῦν, ἡ σύνθεση καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι χαλαρές, ἡ ἐκφραση πλαδαρὴ, ἡ γλῶσσα ἀνώμαλη, ἀκαταστάλακτη, μερδευμένη.

Καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο δὲν εἶναι μόνο ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ πῶ ἀδικαιολόγητα μειονεκτήματα τῆς πεζογραφίας μας. Τὸ ζωντανὸ καὶ πολῦτιμο ὄργανο τῆς δημοτικῆς γλώσσας, πού κατακτήθηκε ὑστερα ἀπὸ τόσους ἀγῶνες καὶ πού ἀποτελοῦσε τὸν μεγαλύτερο καὶ σπουδαιότερο παράγοντα γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννηση καὶ καλλιέργεια τοῦ Ἑθνους, ἔπρεπε, στὰ χέρια τῶν λογοτεχνῶν μας καὶ κυρίως τῶν πεζογράφων, νὰ δουλεύεται ὀλοένα μὲ φροντίδα καὶ μὲ στοργή, νὰ πλάθεται καὶ νὰ μορφοποιῆται συνεχῶς μὲ γλωσσοπλαστικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἱκανότητα, νὰ πλουτίζεται καὶ νὰ πλαταίνει ἀκατάπανστα, ὥστε ν' ἀκολουθῆ σωστὰ καὶ ὁμαλὰ τὴν ἀπαραίτητη ἀδιάκοπη ἐξέλιξη καὶ ἀνανέωση.

Ἄντι νὰ τὸ κάμουν ὁμως αὐτὸ οἱ Ἑλληνες πεζογράφοι, ἔδειξαν ἀντίθετα—καὶ προπάντων δυστυχῶς οἱ νεώτεροι—μιὰν ἀδικαιολόγητη ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις—ὅπως ὁ Νίκος Νικολαΐδης, ὁ Παντελῆς Πρεβελάκης, ὁ Φώτης Κόντογλου, ὁ Στράτης Μυριβήλης, ὁ Σῶτος Χονδρόπουλος, καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερος ὁ Ἄλκης Ἀγγελόγλου καὶ ὁ Ἀστέρης Κομβατζῆς, πού ἐπρόσεξαν, ἐπειροποιήθηκαν καὶ ἐπεξεργάσθηκαν τὴ γλῶσσα μὲ καλλιτεχνικὴν αἰσθησι καὶ γλωσσοπλαστικὴν ἱκανότητα—οἱ περισσότεροι σημερινοὶ πεζογράφοι, ἀντι νὰ ἐργασθοῦν μὲ ἀντίληψη εὐθύνης γιὰ τὴν μεγαλύτερη καλλιέργεια καὶ ἐξέλιξη τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, ἐστάθηκαν μπροστά της ἀδιάφοροι καὶ ψυχροὶ καὶ ἔγραψαν σὲ μιὰ γλῶσσα στρωτὴ βέβαια καὶ κανονικὴ, ἀλλὰ χωρὶς δημιουργικὴ ζωντάνια καὶ εὐλυγισία καὶ χωρὶς πλαστικὲς καὶ ἐξελικτικὲς δυνατότητες.

Μερικοὶ ἄλλοι μάλιστα, μὲ τὴν γλωσσικὴν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία πού ἀκολούθησαν καὶ μὲ τὴν ἀνωμαλία καὶ τὴν ἀτα-

ξία που έδειξαν στην έκφραση και στη γραμματική και συντακτική διατύπωση, έπροκάλεσαν μιάν επικίνδυνη σύγχυση, κάποτε και όπισθοδρόμηση.

★

"Όλα όμως αυτά τὰ συμπτώματα τῆς ἀταξίας και τῆς ἀνωμαλίας, που παρουσιάζει στην έξωτερική της μορφή ή σύγχρονη πεζογραφία μας και που προέρχονται κυρίως—όπως εξηγήσαμε—ἀπό τὴν ἀστάθεια τῆς ἐποχῆς και τὴν ἀναταραχὴ τοῦ περιβάλλοντος, δὲν ἐμποδίζουν ἀπὸ τὸ νὰ κάμουμε τὴ διαπίστωση ὅτι, κάτω ἀπὸ τὸ σκληρὸ και ἀνώμαλο, κάποτε και ἀδιαμόρφωτο φλούδι, ὁ πυρήνας τοῦ ταλέντου εἶ-

ναι τὶς περισσότερες φορές γερὸς και ὄτι κρατᾶ και συντηρεῖ, σὲ διάφορες βέβαια διαβαθμίσεις, ἀλλὰ και σὲ αἰσθητὴ ζωντάνια και γονιμότητα, τὸν σπόρο τῆς τέχνης.

Και εἶναι γεγονός ὅτι, στὸ σύνολό της, ἡ σύγχρονη πεζογραφία εἶναι—ἀπὸ τὴν ἄποψη πάντα τῆς μορφῆς—σὲ ἀνώτερο σημείο ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη προχωρήσει στὸ σημείο που ἔπρεπε, μπορεῖ νὰ παρουσιάξῃ παραπατήματα και ἀνεβοκατεβάσματα, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἔχει πάντως σημειώσει ἀξιόλογη και σημαντικὴ πρόοδο στὴν έκφραση και στὸ ὕφος, στὴ σύνθεση και στὴν ἀνάπτυξη τοῦ μύθου, στὴν τεχνικὴ ἐπεξεργασία και γενικότερα στὴν ὅλη τεχνικὴ τοῦ λόγου.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑ-Ι-ΔΗΣ

ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Τώρα ἐγώ... θά κάτω ἐδῶ και θ' ἀκούω τὶς νέες φωνές.
 Κάπου κάπου θά λέω:
 Νᾶν' αὐτός;
 Κάπου κάπου θά λέω:
 Τάχα αὐτός θά λαλήσει τὴ μεγάλη φωνή
 κι' ὡς ποιμένας καλὸς
 ψυχές και λαοὺς
 στὲς πηγές τῆς ζωῆς θά ὀδηγήσει;

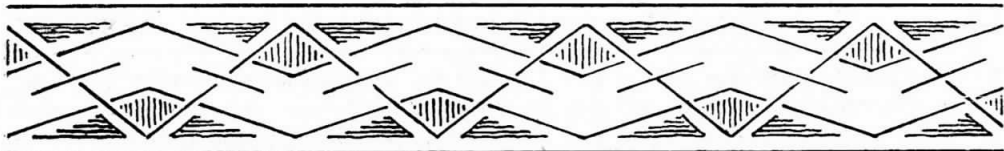
Νᾶν' αὐτός;
 Τάχα αὐτός
 στοὺς ὀλόμαυρους τούτους ἀγροὺς
 τὴ σπορά τῆς καλῆς τῆς σοδιάς θά σκορπίσει;
 Νᾶν' αὐτός;

"Αν ὁ βάρδος αὐτὸς
 μιλήσει μ' ἀνθρώπου κι' ἀγγέλου λαλιά
 κι' ἔχει κι' ἀγάπη
 και δώσει ἀγάπη
 τότε κεῖ, στὲς πηγές τῆς ζωῆς, λαοὺς και λαοὺς θά ὀδηγήσει.

.....

—Νᾶ μιλῶ δὲ μπορῶ πιά πολύ.
 "Ήσυχα-ἤσυχα θά στέκω ἐδῶ και θ' ἀκούω τὶς νέες φωνές·
 κι' ἄμα αὐτὸς θά λαλήσει
 τὴ φωνὴ θά γνωρίσω·
 τότε εὐθύς θ' ἀσκωθῶ
 κι' ὡς ἀμνὸς διψασμένος κι' ἐγώ,
 θ' ἀκλουθῶ
 στὲς πηγές τῶν ὕδατων, ἐκεῖ
 τὴ μεγάλη μου φλόγα νὰ σθῆσω.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΓΑΛΗΝΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΥΧΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ(*)

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι κατὰ τὴν γαλήνην⁽¹⁾ ἐπιτελεῖται ἀπρόσκοπτος ἡ πορεία καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἡ ὁποία πάλιν ἀποβλέπει εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ψυχικοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἓνα σχῆμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς του ἐκκινῶν ἀπὸ ἐνὸς ὠρισμένου σημείου Α ἔχει νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ τέρμα Ω. Τὸ ἄτομον εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα αὐτό. Παραίτησις ἀπὸ τὴν προσπάθειαν θὰ προκαλέσῃ ψυχικὰς ἀνωμαλίας. Κατὰ τὴν πορείαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Α εἰς τὸ Ω θὰ παρουσιασθοῦν ἀναποφεύκτως ἐμπόδια, τὰ ὁποία θὰ ἐνεργήσουν ὡς ἀνασταλτικὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, διὰ τῶν ὁποίων βαδίζει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ τέρμα καὶ ἐπομένως θὰ διαταράξουν τὴν γαλήνην του. Τὰ ἐμπόδια αὐτὰ προέρχονται εἴτε ἀπὸ τὴν «φυσικὴν» κατάστασιν τοῦ ἀδυνάτου ἠθικῶς ἀνθρώπου εἴτε ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Διὰ νὰ αἰσθανθῇ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι βαδίζει ἀσφαλῶς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι βαδίζει πρὸς τὸ τέρμα Ω, ὁπότε καὶ ἀσφαλῶς θὰ ζητήσῃ νὰ «κατακτήσῃ» καὶ νὰ ὑπερβῇ τὰς δυσκολίας. Τότε καὶ τὰ ἐμπόδια δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀνακόψουν τὴν πορείαν του. Μία ἀσθένεια λ.χ. προκαλεῖ ἓνα κλονισμόν. Τὸ ἄτομον ὅμως ὀφείλει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ἐμπόδιον αὐτό, ἀφοῦ τὸ «κατακτήσῃ»⁽²⁾.

(*) Τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον ἀποτελεῖ τμῆμα εὐρύτερας μελέτης, ἡ ὁποία θὰ ἐκδοθῇ ἐντός τῶν ἡμερῶν, εἰς τὴν σειράν τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ἑγχειρίδος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς προσοπιστικῆς».

(1) Viktor E. Frankl: «Ärztliche Seel-sorge», Wien 1948.

(2) Charles Francis Potter: «Creative Personality», New York 1950.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατακτηθοῦν τὰ ἐμπόδια, ὄχι ἀπλῶς νὰ ὑπερπηδηθοῦν. Καὶ ἡ κατάκτησις αὐτῆ εἶναι τὸ μυστικὸν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς γαλήνης. Αἱ διάφοροι συγκινήσεις δὲν πρέπει νὰ ἐνεργήσουν ὡς ἀνασταλτικὰ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλὰ ὡς ἀφορμὴ μεγαλυτέρας προωθήσεως πρὸς τὸ τέρμα. Γενικῶς ἡ συγκίνησις πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ καλῶς, νὰ λυθῇ, ἄλλως θὰ εἶναι μία διαρκῆς πηγὴ ταραχῆς. Τὴν ὕφεσιν πάλιν ἀκολουθεῖ νέον κύμα, νέα συγκινήσις, ἡ ὁποία φυσικὸν καὶ πρέπον εἶναι νὰ ὀδηγῇ πάλιν εἰς νέαν, ἀνωτέραν ποιτικῶς, συγκίνησιν διὰ τὴν πρόοδον τῆς ζωῆς.

Γενικῶς δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ ὁ φόβος νὰ ἀσκῇ πίεσιν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ πίεσις ἀπὸ ὅπουδήποτε καὶ ἂν προέρχεται διαταράσσει τὴν γαλήνην. Δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ ὁ φόβος νὰ ἐνεργῇ ὡς ἀνασταλτικόν. Διότι ὅσα συντελοῦν ὡς ἀνασταλτικὰ τῆς δημιουργίας, ἐμφανίζονται καὶ ἐδῶ διὰ τὴν διαταραχὴν τῆς γαλήνης. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ τελεωῖσθαι ἡ ὁδὸς τοῦ φόβου μὲ μίαν κατάστασιν καταστροφῆς, ἀλλὰ μὲ μίαν νέαν κατάκτησιν, ἡ ὁποία θὰ πλουτίσῃ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ θὰ γίνῃ μία πείρα διὰ τὴν κατάκτησιν προσεχῶν ἐμποδίων. Ὅπουδήποτε ὁ δρόμος αὐτός—τὸ διάστημα Α-Ω—πρέπει νὰ διανυθῇ ἕως τὸ τέλος του. Μόνον τότε θὰ ἔχη τὸ ἄτομον τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας καὶ θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν φόβον.

Ἐν τούτοις ἀντιμετωπίζων τὰ διάφορα ἐρεθίσματα ὁ ψυχικὸς ὁργανισμὸς ὀφείλει νὰ μὴ τὰ δέχεται ὡς τραύματα ἀνεπανόρθωτα, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ὡς κεντήματα τὰ ὁποία θὰ τὸν ὠθοῦν μὲ νέον παλμὸν πρὸς νέαν, ἀνωτέραν καὶ πληρεστέραν ζωὴν. Ὁ ψυχικὸς δρόμος τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ γεμίξῃ ὁλοκλήρον τὴν ζωὴν καὶ νὰ δι-

δη ἐξωτερικεύσιν εἰς ὅλα του τὰ ψυχικὰ λειτουργήματα, ὁπότε καὶ ἡ γαλήνη ἐρχεται ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημα. Καὶ εἶναι ἀνάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ δυνατότης τῆς ἀληθινῆς ἐκφράσεως του (π. χ. τῶν σκέψεών του, τῶν αἰσθημάτων του, τῶν σχεδίων του κλπ.). Ὅταν δὲν δυνηθῆ νὰ πληρῶσῃ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν καὶ δὲν ἐκφράσῃ τὸ ἐσωτερικὸν του περιεχόμενον, ἀκολουθοῦν αἱ διαταραχαὶ τῆς συνειδήσεως, τὸσον χαρακτηριστικαὶ τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος⁽³⁾.

Ὅς ἀνάγκαι λοιπὸν τοῦ ψυχικοῦ ὄργανισμοῦ, αἱ ὁποῖαι, ὅταν πληρωθοῦν, ὀδηγοῦν εἰς τὴν γαλήνην, ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν:

1) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξωτερικεύσεως καὶ τῆς ἀνακοινωτικότητος τῶν φόβων τοῦ ἀτόμου. Ἄτομα τὰ ὁποῖα ἐξ ἐγωϊστικῶν ἐλατηρίων ἀποφεύγουν νὰ κάμουν ἄλλους κοινωνοὺς τῶν φόβων, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀπασχολοῦν, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρουν γαλήνην.

2) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ πολλὰ φορτία. Πολλάκις ὁ ἄνθρωπος ἐμποδίζεται εἰς τὴν πορείαν του πρὸς τὴν γαλήνην ἀπὸ τὰ διάφορα ἄχρηστα φορτία.

3) Ἡ ἀνάγκη τῆς συγγνώμης, τῆς συγχωρητικότητος. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξασφαλισθῆ γαλήνη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει νὰ συγχωρῆ καὶ νὰ ζητῆ συγγνώμην⁽⁴⁾.

4) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς ψυχαγωγίας, διότι πολλάκις ἡ ὑπερκόπωση καὶ μόνη γίνεται ἀφορμὴ διαταραχῆς τῆς γαλήνης.

5) Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀγάπης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀτομικισμόν. Μόνον ἡ παραμέρι-

σις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ὀδηγεῖ εἰς τὴν γαλήνην. Διὰ τοῦτο καὶ ὅσοι ἐνώπιον ἔργων γενικῆς ὠφελείας ἐπιμένουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἰδικὰ των προβλήματα καὶ μόνον στεροῦνται τῆς γαλήνης αὐτῆς.

6) Ἡ ἀνάγκη τῆς δυνάμεως (ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς) διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἀπομακρυνθοῦν αἱ ἀμφιβολαὶ καὶ ἡ διστακτικότης διὰ μίαν ἀνωτέραν ζοὴν καθήκοντος καὶ ἔργου πνευματικοῦ. Ἡ προστακτικότης εἶναι ἓνα στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διέπῃ τὴν ζοὴν, («θέλω μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν νὰ ἐπιτύχω κάτι»). Ἡ δύναμις αὐτὴ ἐξασφαλίζει τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡρεμίαν.

Ἐν συμπεράσματι, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν γαλήνην ἔχει ἀνάγκην νὰ ζήσῃ πλήρως τὴν ζοὴν του ἀκολουθῶν τὸν φωτισμὸν τῆς συνειδήσεώς του, ὅπου καὶ ἂν εὑρεθῆ. Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ πραγματικότης καὶ νὰ μὴ μείνῃ ἀπλῶς οὐτοπία, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαποτίσῃ ἡ ζοὴ τῆς πίστεως ὅλας τὰς γωνίας τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Ἡ ζοὴ τῆς πίστεως θὰ δώσῃ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς βιώσεως⁽⁵⁾.

Ἡ γαλήνη δὲν εἶναι ἔτοιμον ἐμπόρευμα πωλούμενον εἰς τὴν ἀγοράν. Τότε θὰ ἠμποροῦσε νὰ θεωρηθῆ πρᾶγματι ὡς οὐτοπία. Δὲν ὁμοιάζει μὲ τὴν γαλήνην τῆς λίμνης, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀκινήσιαν καὶ εἶναι ἓνα «φυσικόν» δεδομένον. Ἡ γαλήνη κατακτᾶται, διότι ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐφόδιον εἰς τὴν ἀτομικὴν «ἵστοριαν» ἐνὸς ἐκάστου. Καὶ διὰ νὰ κατακτήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν γαλήνην χρειάζεται ἀγῶν πνευματικὸς.

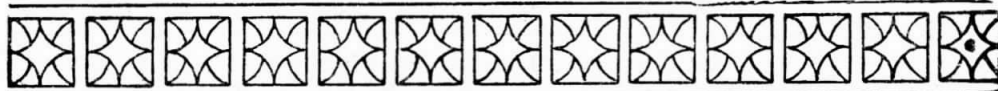
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

Ψυχίατρος.

(3) H. Baruk: «Psychiatrie morale expérimentale, individuelle et sociale» Paris 1945.

(4) Willibald Demal: «Praktische Pastoralpsychologie» Wien 1949.

(5) E. Rochedieu: «Ψυχολογία καὶ πνευματικὴ ζοὴ». Μετάφρασις Δ. Ε. Χαροκόπου, Ἀθήναι 1950.

ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ ΕΙΣ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Α'.

Εἰς τὰ δικαστήρια παίζεται συνήθως ἡ τελευταία μόνον πρᾶξις ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τῆς διαλυομένης οἰκογενείας⁽¹⁾. Μολοντούτο, τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μακαρίως καθευδοντας ποικίλους «πνευματικὸς ἡγέτας τοῦ λαοῦ», ἀντιμετωπίζουν εἰς τὰς ἀποφάσεις των τὸ θέμα τοῦ διαζυγίου—πρέπει νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν αὐτὸ καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν των—μὲ πνεῦμα προσασίας τοῦ γάμου, συνδυαζόμενον πρὸς τὸ «φιλόπρωπον», μὲ ἐπίγνωσιν τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ ὑγίαν ἀντιλήψεω.

Πράγματι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θλιβερὰν ὄντως προχειρότητα τῆς διαδικασίας⁽²⁾, αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων μας,

(1) Ἀνάγλυφος ἡ εἰκὼν τῆς τραγωδίας αὐτῆς παρουσιάζεται εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς «Διακηρύξεως» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθήναι 1946, σελ. 170 ἐπ. Βλ. ἐπίσης: εἰς «Ἀπόψεις», «Τὸ διαζύγιον στὴν πραγματικότητα» ὅπου καὶ ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολὴ δικηγόρου, «Ἀκτίνες» 1940, σελ. 234-235, Π. Μελίτη, «Γυναίκα καὶ Φεμινισμός», «Ἀκτίνες» 1944 σελ. 18 ἐπ. καὶ ἰδίως σελ. 22, Τασίας Νομικοῦ, «Ἡ οἰκογένεια στὸ δικαστήριον», «Ἀκτίνες» 1946, σελ. 229 ἐπ., Δέσποινας Ἀκύλα, «Ὅταν σκέπτεσαι τὸ διαζύγιον...», «Ἀκτίνες» 1950, σελ. 502 ἐπ. καὶ 552 ἐπ., ἐκδοσὶν τοῦ συλλόγου «Ἑλληνικὸν Φῶς»: «Γιὰ μιὰ Καινούργια Ἑλλάδα» (παράρτημα περιοδικῶ «Ἀκτίνες»), Ἀθήναι 1950 σελ. 54, Γ. Ράμμου, «Διαζύγιον—Οἰκογένεια—Κοινωνία», «Ἀκτίνες» 1953, σελ. 481 ἐπ. Πρβλ. Δ. Νικητοπούλου, «Τὰ Σοβιὲτ καὶ τὸ διαζύγιον», «Ἀκτίνες» 1950, σελ. 264 ἐπ.

(2) Κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ διαζυγίου, καταβάλλεται πολλὰκις προσπάθεια εἰλικρινῆς ἐκ μέρους τοῦ δικαστοῦ (καθ' ὃ ἔχει ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ νόμου καθήκον) πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν διίσταμένων συζύγων ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως πλευρὰν, εἰς πολλὰς ἐπίσης περιπτώσεις, ἐκπληροῦνται χωρὶς πνοὴν καὶ ἐνδιαφέρον καὶ κατὰ τυπικὸν τρόπον—ἀν οὕτως ὄντως ἐκπληροῦνται...—τὸ καθήκον τῶν δικαστῶν. Ἐπ' αὐτῶν βλ. ἄρθρον τοῦ Καθηγ. κ. Γ. Ράμ-

ἡ νομολογία κατὰ τὴν νομικὴν ἔκφρασιν, μαρτυροῦν μιάν ἀξιόλογον προσοχὴν τοῦ ἑλληνος δικαστοῦ ἐπὶ τοῦ μεγάλου θέματος, τὸ ὅποιον τοῦ ἔχει ἡ Πολιτεία ἐμπιστευθῆ: τὸ ἂν θὰ διαλυθῆ ἢ ὄχι μία οἰκογένεια.

Ἄλλὰ εἶναι προτιμότερον νὰ ἐπιχειρήσωμεν μιάν πρόχειρον ἀνασκόπῃσιν τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν σχετικῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων.

Β'.

Ἡ μοιχεία ἀπετέλεσεν ἀνεκάθεθον λόγον διαζυγίου, ὡς προσβάλλουσα αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ γάμου. Ἄν καὶ ἐδῶ πρόκειται διὰ τὴν νομολογίαν τῶν δικαστηρίων μας, θὰ πρέπει νὰ τονίσωμεν τὴν ἀναμφισβήτητον πρόδοτον τοῦ συγχρόνου ἑλληνος νομοθέτου εἰς τὸ θέμα τοῦτο. Πράγματι, ὁ Ἀστικός μας κώδιξ ἐκαινοτόμησε θαυραλέως πρὸς μιάν πλήρη ἰσότητα τῶν φύλων εἰς τὸ σημεῖον αὐτοῦ⁽³⁾, τὴν ὅποιαν τώρα ἴσως θεωροῦμεν στοιχειώδη, ἀλλὰ ἡ ὁποία πρὸ δέκα μόλις ἐτῶν δὲν ὑπῆρχε πλήρως. Πρόκειται διὰ τὴν μοιχείαν τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικός.

Ὁ νόμος 2228/1920 «περὶ διαζυγίου», ὁ ὁποῖος ἴσχυε μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς κατὰ τὸ 1946 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, ἐνῶ καθιέρωνε ρητῶς (ἄρθρ. 2) τὴν μοιχείαν ὡς ἀπόλυτον λόγον διαζυγίου, εἰδικῶς διὰ τὴν μοιχείαν τοῦ ἀνδρὸς ὥριζεν ὅτι «τὸ δικαστήριον δύναται καὶ νὰ ἀπορρίψῃ τὴν ἀγωγὴν, ἐὰν συντρέχωσι πρὸς τοῦτο σπουδαῖοι λόγοι». Ἄλλ' ἄς μὴ στεύσωμεν νὰ ἐπικρίνωμεν

μου, «Διαζύγιον—Οἰκογένεια—Κοινωνία», «Ἀκτίνες» 1953, σ. 481 ἐπ. καὶ ἰδίᾳ 487-488. Πρβλ. ἐπίσης ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ Καθηγητοῦ, «Ἡ δίκη ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον», «Ἀκτίνες» 1950, σελ. 433.

(3) Πρβλ. Νομικοῦ, «Γυναίκα, οἰκογένεια, δίκαιον», «Ἀκτίνες» 1944 σελ. 13.

τὴν ἐποχὴν μας διὰ χονδροειδῆ ὕλισμόν⁽⁴⁾. Ἦδη ὁ Μέγας Βασίλειος παρετήρει εἰς τὸν Θ' Κανόνα του ὅτι «ἢ μὲν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν λογικὴν τῆς συνέπειαν, ἀφορᾷ ἐξ ἴσου τόσον τὸν ἄνδρα ὅσον καὶ τὰς γυναῖκας, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται ἢ ἀποχώρησις ἀπὸ τὸν δεσμόν τοῦ γάμου εἰμὴ μόνον ἔνεκα μοιχείας τοῦ ἐτέρου. Ἡ συνήθεια ὁμως δὲ ν' ἔχει οὕτω· ἀλλὰ ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν εὐρίσκομεν μὲ πολλὴν ἀκριβολογίαν ἐφαρμοζόμενον τὸν κανόνα... ἢ δὲ συνήθεια προστάσσει τὰς γυναῖκας νὰ κρατοῦν τοὺς ἄνδρας καὶ ἂν εἶναι ἔνοχοι μοιχείας ἢ πορνείας· εἰς τρόπον ὥστε ἢ γυναῖκα, ἢ ὅποια συνοικεῖ μὲ ἄνδρα, τὸν ὁποῖον, παρὰ ταῦτα, ἐγκατέλειψεν ἢ σύζυγός του, δὲν γνωρίζω ἂν δύναται νὰ ὀνομάζεται μοιχαλῖς...»⁽⁵⁾. Ὁ δὲ «Θεοφιλέστατος νομοφύλαξ» Ἀλέξιος ὁ Ἀριστηνός, σχολιάζων τὸν Κανόνα, διευκρινίζει ὅτι ἢ συνήθεια τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει ὁ Μέγας Βασίλειος εἶναι ἢ ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια, ἢ ὁποῖα «ἄλλα προστάσσει νὰ γίνωνται· διότι διὰ μὲν τὸν ἄνδρα διατάσσει νὰ τὸν κρατῇ ἢ σύζυγός του καὶ ὅταν πορνεύῃ ἢ μοιχεύῃ· διὰ τὴν γυναῖκα ὁμως, ἂν μιανθῇ μὲ ἄλλον ἄνδρα, ἐπιτρέπει εἰς τὸν σύζυγόν της νὰ τὴν «διώξῃ» καὶ νὰ μὴ τὴν διατηρῇ πλέον»⁽⁷⁾. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐπα-

νέρχεται σαφέστερον ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἰς τὸν ΚΑ' Κανόνα του λέγων: «ὥστε ἢ μὲν γυναῖκα τὸν ἄνδρα της, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει ἀπὸ μοιχείαν, [ὀφείλει] νὰ τὸν δεχθῇ· ὁ ἄνδρας ὁμως [δικαιοῦται] νὰ ἀποπέμψῃ ἀπὸ τὸν οἶκόν του τὴν μιανθεισαν σύζυγόν του· ἢ αἰτιολογία ὁμως τῶν ἀνωτέρω δὲν εἶναι εὐκολος· ἢ συνήθεια πάντως τοιουτοτρόπως ἐπεκράτησε»⁽⁷⁾. Καὶ ἀναλύει τοὺς τελευταίους λόγους ὁ «γεγονὸς μεγάλος Δρουγγάριος τῆς Βίγλης καὶ πρωτοασικητῆς» Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ζωναρᾶς: «ἢ δὲ δικαιολογία καὶ ἢ αἰτιολογία διὰ τὴν ὁποῖαν οὕτω ἔθεωρήθη ὅτι [πρέπει] νὰ γίνεαι δὲν εἶναι εὐκολον, λέγει [ὁ Μέγας Βασίλειος] νὰ κατανοηθῇ»⁽⁸⁾.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπιμένει εἰς τὴν τήρησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἐπιταγῆς, ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ ἐξ ἴσου τόσον τὸν ἄνδρα ὅσον καὶ τὴν γυναῖκα: «Ὅπως, λέγει, ἡμεῖς τιμωροῦμεν τὰς γυναῖκας, ὅταν, ἐνῶ εἶναι σύζυγοί μας παραδίδονται εἰς ἄλλους, οὕτω καὶ ἡμεῖς τιμωρούμεθα, ἂν ὄχι ὑπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ νόμου, ἀλλὰ πάντως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι μοιχεία. Μοιχεία δὲν διαπράττεται μόνον ὑπὸ τῆς ὑπάνδρου γυναικός, ἢ ὁποῖα μοιχεύεται μετὰ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐγγάμου ἀνδρός μετὰ ξένης. Πρόσεχε ἀκριβῶς εἰς ὅ, τι λέγω· ἂν καὶ εἶναι πολὺ ἐνοχλητικὰ εἰς πολλοὺς ὅσα λέγω, εἶναι πάντως ἀνάγκη νὰ τὰ εἴπω, διὰ νὰ διορθωθῶν εἰς τὸ ἐξῆς...»⁽⁹⁾.

(4) Τὸ ζήτημα τῆς ἰσότητος ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνδρα τὸν ὁποῖον εἰς τὸ διαζύγιον εἶχε ἀποτελέσει θέμα μακρὰς συζητήσεως καὶ εἰς τὴν Ἀναθεωρητικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος (Συνεδρία 10-1-1931). Ὁ Καθηγητὴς κ. Κων. Τριανταφυλόπουλος εἶχε τονίσει τότε ὅτι τὸ «προνόμιον» αὐτὸ τοῦ ἀνδρὸς «ἤκιστα ἐξυπηρετεῖ τὸν γάμον» καὶ «δὲν ἔμπορεῖ νὰ διατηρηθῇ» (Πρακτικὰ Ἀναθ. Ἐπιτροπῆς σελ. 610).

(5) «Ἡ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολουθίαν, ἐξ ἴσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἀρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτὸς λόγου πορνείας. Ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν πολλὴν εὐρίσκομεν τὴν ἀκριβολογίαν... ἢ δὲ συνήθεια καὶ μοιχεύοντας ἄνδρας καὶ ἐν πορνείᾳ ὄντας κατέχεσθαι ὑπὸ γυναικῶν προστάσσει· ὥστε ἢ τῷ ἀφαιμένῳ ἀνδρὶ συνοικῶσα οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλῖς χρηματίζειν...» (Σύνταγμα θεῶν καὶ ἑξῶν κανόνων Ράλλη—Ποτλῆ, τόμ. Δ' σελ. 120).

(6) Ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια «ἄλλως προστάσσει γίνεσθαι· τὸν μὲν γὰρ ἄνδρα, καὶ

πορνεύοντα καὶ μοιχεύοντα ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικός κελεύει κατέχεσθαι· τὴν δὲ γυναῖκα, εἰ μιανθῇ ἐτέρῳ ἀνδρὶ, ἀπολύσθαι ἐπιτρέπει καὶ μηκέτι παρὰ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς κατέχεσθαι» (Σύνταγμα κλπ. τόμ. Δ' σελ. 123).

(7) «Ὡστε ἢ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐπανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέξεται· ὁ δὲ ἀνὴρ τὴν μιανθεισαν τὸν οἶκόν αὐτοῦ ἀποπέμψει· τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ ράδιος· ἢ δὲ συνήθεια οὕτω κεκράτηκεν» (Σύνταγμα κλπ. τόμ. Δ' σελ. 149).

(8) «Ὁ δὲ λόγος καὶ ἢ αἰτία δι' ἣν οὕτω νενόμισται γίνεσθαι, οὐκ εὐκόλος ἐστὶ, φησὶ [ὁ Μέγας Βασίλειος] νοηθῆναι» (Σύνταγμα κλπ. τόμ. Δ' σελ. 149).

(9) «Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τὰς γυναῖκας κολάζομεν, ὅταν ἡμῖν συνοικῶσαι ἐτέροις ἑαυτὰς δώσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς κολαζόμεθα, κἂν

Ἄλλα δὲν διωρθώθησαν. Ἦλθεν ἀργότερον ἡ περίφημος Νεαρά 117 τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνῶ ἡ ἀποδεδειγμένη μοιχεία τῆς γυναικὸς ὠδήγει ἀμέσως εἰς τὸ διαζύγιον (μὲ τὴν σημερινὴν ὀρολογία), τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ δυσκολότερα ἂν ἐπρόκειτο περὶ μοιχείας τοῦ ἀνδρός: «Ἐὰν ὁ ἀνδρὸς εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συνοικεῖ μετὰ τῆς γυναικὸς του, περιφρονῶν αὐτὴν [τὴν σύζυγόν του] συζῆ μὲ ἄλλην γυναῖκα [εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν], ἢ ἀποδεικνύεται ὅτι συζῆ μὲ ἄλλην γυναῖκα εἰς ἄλλην μὲν οἰκίαν ἄλλα εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ παρ' ὄλον ὅτι τοῦ ἐγένετο παρατήρησις καὶ μίαν καὶ δύο φορὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων του γονέων ἢ τῶν γονέων τῆς γυναικὸς ἢ ἄλλων σεβαστῶν προσώπων, δὲν διακόπτη αὐτὴν τὴν ἀσελγῆ σχέσιν, ἐπιτρέπεται εἰς τὴν γυναῖκα καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον νὰ διαλύσῃ τὸν γάμον...»⁽¹⁰⁾. Ἡ εὐνοια τοῦ νομοθέτου πρὸς τὸν ἀνδρα εἶναι πράγματι σκανδαλώδης καὶ ἀκατανόητος διὰ τὸν καιρὸν μας. Κατὰ τῆς συνηθείας αὐτῆς καταφέρεται ἐκτὸς τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός: «Καὶ ἡ γυναῖκα μὲν ἡ ὁποία ἐπεβουλεύθη τὴν κοίτην τοῦ ἀνδρός μοιχεύεται καὶ εἶναι αὐστηραὶ αἱ κυρώσεις τοῦ νόμου διὰ τὴν μοιχείαν τῆς· ὁ ἀνδρὸς δὲ ὁ ὁποῖος μοιχεύει ἄλλην γυναῖκα εἶναι ἀνεύθυνος; Δὲν δέχομαι αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν οὔτε ἔλαινῶ τὴν συνήθειαν».

μὴ ὑπὸ νόμων Ρωμαίων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μοιχεία ἐστὶ. Μοιχεία γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐτέρωθεν συνεζευγμένην μοιχᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ δεδεμένον αὐτὸν γυναικί. Πρόσεξε ἀκριβῶς ὃ λέγω· εἰ γὰρ καὶ φορτικὸν πολλοῖς τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον εἰπεῖν ὥστε διορθώσασθαι τοῦ λοιποῦ...» ('Ὁμιλία ε' εἰς τὴν α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς, κεφ. δ', *Migne Patrologie*, τόμ. 62, στήλη 425).

(10) «Ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ καθ' ὄν μετὰ τῆς γυναικὸς συνοικεῖ, περιφρονῶν αὐτῆς μετ' ἐτέρας εὐρίσκηται [ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ] μένων, ἢ κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν διάγων ἐν ἐτέρῳ οἴκῳ μετὰ ἄλλης γυναικὸς συνεχῶς μένων ἐλέγχεται, καὶ ἅπαξ καὶ δις ἐγκληθεῖς ἢ διὰ τῶν ἑαυτοῦ γονέων ἢ διὰ τῶν τῆς γυναικὸς ἢ δι' ἐτέρων τινῶν ἀξιοπίστων προσώπων τῆς τοιαύτης ἀσελγείας μὴ ἀπόσχηται, ἔξειναι τῇ γυναικὶ καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας διαλύειν τὸν γάμον...».

Καὶ συνεχίζει μὲ λεπτὴν εἰρωνείαν: «Ἄνδρες, βλέπετε, ἦσαν οἱ νομοθέται, δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον ἡ νομοθεσία εἶναι ἐναντίον τῶν γυναικῶν»!...⁽¹¹⁾.

Καὶ ἡ κατάστασις αὐτῆς τῆς οὐσιαστικῆς ἀσυδοσίας τοῦ ἀνδρός ἐξηκολούθησε, χωρὶς, φαίνεται, νὰ ξενίξῃ καὶ πολὺ ἐπὶ σειρὰν αἰώνων.

Μάλιστα ἡ νομοθετικὴ συλλογὴ τῶν Ἰουστινιανῶν, ἡ λεγομένη «Ἐκλογὴ», δὲν ἀναφέρει καὶ τὴν μοιχείαν τοῦ ἀνδρός ὡς λόγον διαζυγίου ὑπὲρ τῆς γυναικὸς⁽¹²⁾. Ὁ δὲ Λέων ὁ Σοφὸς ἐπαναλαμβάνει εἰς τὰ «Βασιλικά» τοῦ τῆς Νεαρᾶν 117 τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁽¹³⁾. Τὴν αὐτὴν Νεαράν ἀναγράφει κατ' οὐσίαν εἰς τὸ «Σύνταγμα κατὰ Στοιχεῖον» ὁ «ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος» Ματθαῖος ὁ Βλάσταρης⁽¹⁴⁾ καὶ τὴν ἐπαναλαμβάνει ὁ «Πανσέβαστος Νομοφύλαξ καὶ Κριτὴς Θεσσαλονικῆς» Κωνσταντῖνος ὁ Ἀρμενόπουλος εἰς τὴν ἰδιωτικὴν του συλλογὴν, τὴν περιφήμουν Ἐξάβιβλον⁽¹⁵⁾, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας ἴσχυσεν ὡς νόμος εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα, ἀγνωρισθεῖσα, τελικῶς, ὡς ἰσχυρὸν δίκαιον, διὰ τοῦ ἀπὸ 23-2/7-3-1835 Διατάγματος τοῦ Ὁθωνος.

★

Ὁ Ἕλλην δικαστής, λοιπόν, ἔχει ἐνώπιόν του ἓνα νομοθέτημα, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ὡς πολὺ χριστιανικότερον τῆς «ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας» τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων καὶ τῆς νεαρᾶς τοῦ Γαληνοτάτου Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Αὐγούστου... Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ δὲν σφάλει κανεὶς, παρὰ μόνον ὅταν δὲν ἀγνωρίζῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ἄλλα ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας:

(11) «Καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βουλευσαμένη περὶ κοίτην ἀνδρός μοιχᾶται καὶ πικρὰ ἐντεῦθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια· ἀνὴρ δὲ καταπορευόμενος γυναικὸς ἀνεύθυνος; Οὐ δέχομαι ταύτην τὴν νομοθεσίαν, οὐκ ἐπαινῶ τὴν συνήθειαν». «Ἄνδρες γὰρ ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία» (Λόγος ΛΖ' 6).

(12) Τίτλος 2ος, γ'.

(13) Βασιλικά 28, 7.

(14) Στοιχεῖον Γ', κεφ. ΙΓ'.

(15) Βιβλίον Δ', τίτλος ΙΕ', 14.

Ἄστικὸς Κώδιξ ὁρίζει εἰς τὸ ἄρθρ. 1439 ὅτι «εἶναι ἀπαράδεκτος ἡ ἀγωγή τοῦ συζύγου, ὅστις συνήνεσεν εἰς τὴν μοιχείαν ἢ τὴν διγαμίαν τοῦ ἐτέρου»⁽¹⁶⁾.

Ἐρχεται τώρα ὁ δικαστὴς καὶ ἐρμηνεύει τὸν νόμον: δὲν ἀποτελεῖ συναίνεσιν, καθιστώσαν ἀπαράδεκτον τὴν ἀγωγὴν διαζυγίου, ἡ ἀπλὴ γνῶσις τοῦ ἐνάγοντος συζύγου. Διότι σκεφθῆτε, βεβαίως, τὴν περιπτώσιν τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἐπερίμενε μὲ ἀνεκτικότητα καὶ ὑπομονὴν νὰ «λογικευθῆ» ὁ ἄνδρας τῆς καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτόν, νὰ ἔλθῃ ὁ τελευταῖος, ὅταν πλέον ἡ ὑπόθεσις φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα (π.χ. ἐφετεῖον Βρυξελλῶν 4-2-1933 ἐν Revue Trimestrielle de droit civil, 1934, σ. 665 ἐπ.).

(16) Πρόκειται περὶ ἐφαρμογῆς τῆς νομικῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ συναίνεσις ἀποκλείει τὴν ζημίαν: *volenti non fit iniuria* (Dig. 47. 10.1 § 5, Βασ. 60. 21. 1). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, καὶ εἰς χώρας ὅπου ἡ συναίνεσις δὲν καθιεροῦται διὰ νόμον ὡς ἐνεργοῦσα ἀποσβεστικῶς ἐπὶ τῶν ὑπαιτιῶν λόγων διαζυγίου, ὡς π. χ. εἰς Γαλλίαν καὶ Βέλγιον, τὰ δικαστήρια φθάνουν εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα (π.χ. ἐφετεῖον Βρυξελλῶν 4-2-1933 ἐν Revue Trimestrielle de droit civil, 1934, σ. 665 ἐπ.).

(17) Ἄρειος Πάγος (εἰς τὸ ἐξῆς: ΑΠ) ἀπόφ. 356/1938. «Ἐφημερίς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν (εἰς τὸ ἐξῆς: Ε.Ε.Ν.), τ. ΣΤ', σελ. 115, ΑΠ 75/42 Ε.Ε.Ν. Θ' 203. Ἡ γερμανικὴ νομολογία προχωρεῖ περαιτέρω μὴ ἐπιτρέπουσα εὐκόλως ἀσυδοσίαν ἐνεργειῶν λόγῳ τῆς ἀπλῆς γνώσεως τοῦ ἐτέρου συζύγου. Πράγματι, εἰς τὸ Ἐφετεῖον τοῦ Braunschweig, τὸ 1901, παρουσιάσθη ἡ ἐξῆς ὑπόθεσις: ὁ σύζυγός ἐπέτρεψεν εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ ταξιδεύσῃ πρὸς ἀναψυχὴν μετὰ τοῦ Χ, καίτοι ἐγνώριζε τὸν πρὸ τοῦ γάμου του συνδέοντα τὴν σύζυγόν του μετὰ τοῦ Χ σαρκικὸν ἔρωτα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου ἐμοιχεύθη ἡ σύζυγος. Ὁ σύζυγος ἤγειρεν ἀγωγὴν διαζυγίου ἐπὶ μοιχείᾳ, ἡ δὲ σύζυγος ἀντέταξε συναίνεσιν αὐτοῦ. Τὸ Ἐφετεῖον τοῦ Braunschweig ὅμως ἐθέωρησεν ἀόριστον τὴν ἔνστασιν καὶ ἐξέδωκε τὸ διαζύγιον. Ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς Peter Klein (Die Rechtshandlungen im engeren Sinne, München 1912, σελ. 109) δικαιολογεῖ τὴν ἀπόφασιν λέγων ὅτι ἡ ἔνστασις ἤτο ἀόριστος διότι ἐκτὸς τῆς ἐκδοχῆς τῆς συναίνεσεως, ὡς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ συζύγου, καὶ ἄλλα ἐκδοχαὶ εἶναι ἐξ ἴσου πιθαναί: Ὁ σύζυγος π.χ. ἀφίνει τὴν γυναῖκα του νὰ ταξιδεύσῃ κατὰ μόναν μὲ τὸν Χ, ὅχι

Ἄλλὰ τὰ δικαστήρια προχωροῦν ἀκόμη: δὲν ἀρκεῖ οὔτε τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς συζύγους μὲ τὴν ἀνήθικον συμπεριφορὰν του προεκάλεσε τὴν μοιχείαν τοῦ ἐτέρου, διὰ νὰ κριθῇ αὐτὸ ὡς συναίνεσις. Δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι ἡ μοιχεία τοῦ ἐνὸς συζύγου δίδει δικαίωμα εἰς τὸν ἄλλον νὰ τὸν μιμηθῇ!⁽¹⁸⁾.

Γ'.

Ἡ κακόβουλος ἐγκατάλειψις εἶναι ἄλλος ἕνας ἀπόλυτος, δηλ. ἀνεξαρτήτως τῶν συγκεκριμένων περιστάσεων, λόγος διαζυγίου. Ὁ Ἄστικὸς Κώδιξ ὁρίζει εἰς τὸ ἄρθρ. 1441: «Ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον διὰ κακόβουλον ἐγκατάλειψιν ἐπὶ διετίαν».

ὅμως διὰ νὰ μοιχευθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ διαλύσῃ εἰς τὰ ὅμματα τοῦ κοινοῦ τὴν φήμην περὶ τοῦ προϋπάρχοντος μεταξύ των σαρκικοῦ ἔρωτος. Ἡ—διατὶ ὄχι;—παρέχει δείγμα τῆς ἄκρας ἐμπιστοσύνης του πρὸς τὴν σύζυγόν του. Ὁ Π. Θηβαῖος, (Γλωσσολογία), ὁ ὁποῖος παραθέτει ἐν Ε.Ε.Ν. Β' σελ. 778, τὸσον τὴν ὡς ἄνω ἀπόφασιν (περιληπτικῶς) ὅσον καὶ τὴν ἀποψιν τοῦ Klein, σημειῶνει (ὑποσ. 4) ὅτι ὅσα γράφει ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς πρὸς δικαιοδοσίαν τῆς ἀποφάσεως εἶναι καθαρὸν σόφισμα, ἡ δὲ ἀπόφασις «μίαν μόνην ἔχει δικαιολογίαν: τὴν ἐκδηλον ἀπέχθειαν τοῦ δικαστηρίου κατὰ τῆς ἐνοστάσεως τὴν ὁποίαν ἐπρότεινεν ὁ ἐναγόμενος». Ὁπωσδήποτε εἶναι φανερὰ ἡ προσοχὴ τοῦ γερμανοῦ δικαστοῦ διὰ νὰ μὴ γίνεται ἀνηθικὸς χρῆσις τῆς ἐνοστάσεως τῆς συναίνεσεως

(18) ΑΠ 456/38 Ε.Ε.Ν. ΣΤ', σελ. 115, ΑΠ 75/42 Ε.Ε.Ν. Θ' 203. Ὁ γερμανὸς δικαστὴς προχωρεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ὁ ἀναίτιος σύζυγος δύναται βεβαίως νὰ ζητήσῃ διαζύγιον ἀπὸ τὴν μοιχευθεῖσαν σύζυγόν του, δὲν δύναται ὅμως, λόγῳ τοῦ παραπτώματός της νὰ τὴν μεταχειρίζεται κατὰ τρόπον βάνουσον καὶ ἐξευτελιστικόν, διότι ἄλλως γεννᾶται ὑπὲρ αὐτῆς λόγος διαζυγίου διὰ κλονισμόν τῆς ἐγγάμου σχέσεως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω (Reichsgericht—Ἄρειος Πάγος—24 Φεβρ. 1910· μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. Μαριδάκη, Τὸ διαζύγιον κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύον δίκαιον, β' ἐκδ., Ἀθήναι 1938, σελ. 58, ὑποσ. 25). Ἐν σελ. 38 ὑποσ. 37 τοῦ αὐτοῦ ἔργου παρατηρεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἀγγλικὴν νομολογίαν, διὰ λόγους ἴσως ἐλλιπούς νομοθετικῆς ρυθμίσεως, ἐὰν ὁ σύζυγος δι' ἀπρεπούς διαγωγῆς του ἐξηναγκασεν εἰς μοιχείαν τὸν ἐναγόμενον δὲν δικαιούται νὰ ζητήσῃ διαζύγιον.

Τὸ θέμα, λοιπόν, τὸ ὁποῖον εἶχε ν' ἀντιμετώπιση ὁ δικαστὴς εἶναι πότε ἢ ἐγκατάλειψις εἶναι κακόβουλος. Ἐξ τὸν παρακολουθήσωμεν πῶς σκέπτεται εἰς τέσσαρας περιπτώσεις:

1) Δὲν ὑφίσταται, λέγει ὁ Ἄρειος Πάγος, κακόβουλος ἐγκατάλειψις, ὅταν ἀποκλειστικὸς ὑπαίτιος εἶναι ὄχι ὁ ἐγκαταλείψας, ἀλλὰ ὁ ἐγκαταλειφθεὶς σύζυγος, τοῦ ὁποῖου ἢ συμπεριφορὰ ἠνάγκασε τὸν ἕτερον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν συζυγικὴν στέγην⁽¹⁹⁾.

2) Ἐπίσης δὲν ἔχομεν κακόβουλον ἐγκαταλείψιν ἀπεφάνθη τὸ Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἢ ἐγκατάλειψις ἐγένετο κατόπιν συναιρέσεως τοῦ ἐγκαταλειπομένου συζύγου⁽²⁰⁾.

3) Ἀκόμη, ἢ ἐγκατάλειψις τῆς συζύγου ὑπὸ τοῦ συζύγου, παθόντος ἐκ φυματώσεως καὶ ἀναγκασθέντος ὡς ἐκ τούτου νὰ εἰσέλθῃ εἰς σανατόριον πρὸς νοσηλείαν, δὲν εἶναι, βεβαίως, «κακόβουλος» ἐγκατάλειψις, ὅπως (εἰς μάτην ὅμως) ἐζήτησε ἀπὸ τὸ Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν νὰ χαρακτηρησθῇ ἢ στοργικὴ σύζυγος!⁽²¹⁾.

4) Ἄλλη περίπτωσις: ὁ σύζυγος ἀποφασίζει νὰ μετοικήσῃ εἰς τὸ πατρικὸ σπίτι, πού εὐρίσκεται εἰς τὸ ἴδιο χωριό, διότι μετὰ τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς του ὁ πατέρας των, 80 ἐτῶν γέρον, ἀπέμεινε μόνος. Ἄλλ' ἢ σύζυγος εἶναι ἀνένδοτος, ἐγκαταλείπει τὸν ἄνδρα τῆς καὶ πηγαίνει εἰς τὴν μητέρα τῆς, εἰς ἄλλο χωριό. Κακόβουλος ἐγκατάλειψις ἀποφαίνεται τὸ Πρωτοδικεῖον Χανίων⁽²²⁾.

Βλέπομεν ἀμέσως μὲ πόσῃν ὀξυδερκῇ κατανόησιν ὁ Ἕλλην δικαστὴς ἀποχωρίζει τὴν περίπτωσιν τῆς πράγματι κακόβουλου ἐγκαταλείψεως⁽²³⁾.

(19) ΑΠ 216/47 «Θέμις» ΝΘ' 702, ΑΠ 662/50 Ε.Ε.Ν. ΙΗ' κλπ.

(20) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 835/47, Ε.Ε.Ν. ΙΕ' 26.

(21) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 835/47, Ε.Ε.Ν. ΙΕ' 26.

(22) Πρωτοδικεῖον Χανίων 312/47. «Θέμις» ΝΘ' 398.

(23) Παρομοία εἶναι ἢ σκέψις καὶ τοῦ ἀλλοδαποῦ δικαστοῦ. Τὸ γερμανικὸν Reichsgericht (Ἄρειος Πάγος) ἐδέχθη ὅτι δὲν ἀποτελεῖ κακόβουλον ἐγκατάλειψιν ἢ περίπτωσις

Δ'.

Ἐξ ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν συχνότερον λόγον διαζυγίων: τὸν ἰσχυρὸν κλονισμὸν τῆς ἐγγάμου σχέσεως, τὴν κοινῶς λεγομένην «ἀσυμφωνίαν χαρακτηρῶν»⁽²⁴⁾. Ὁ

τοῦ συζύγου ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιστρέφει διότι εἶναι ἐνδεὴς καὶ δὲν ἔχει τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου ἢ διότι εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατεῖ νὰ ἐπανέλθῃ. Τὰ γερμανικὰ καὶ τὰ γαλλικὰ δικαστήρια ἐδέχθησαν ἀκόμη ὅτι δὲν ὑπάρχει κακόβουλος ἐγκατάλειψις ὅταν ὁ σύζυγος διὰ ν' ἀποφύγῃ ποινικὴν δίωξιν παραμείνῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὸ πρωτοδικεῖον Παρισίων ὅμως ἐθεώρησεν ὅτι διαπράττει κακόβουλον ἐγκατάλειψιν ὁ σύζυγος, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ παραμένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ μετὰ τὴν παραγραφὴν τοῦ ἀδικήματος, ὅποτε πλέον οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει δικαιολογῶν τὴν μὴ ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν συζυγικὴν στέγην. (Τὰς ὡς ἄνω ἀποφάσεις, μεταξύ ἄλλων, ἀναφέρει ὁ Καθηγητὴς κ. Γ. Μαριδάκης, ἐνθ. ἀν. σελ. 45).

Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἐφετεῖου Rennes τῆς 6 Ἀπριλίου 1933 (Recueil hebdomadaire Dalloz, 1933, σελ. 406), ἢ ὁποία ἐχορήγησε διαζύγιον διὰ κακόβουλον ἐγκατάλειψιν, καίτοι ὁ σύζυγος δὲν εἶχε μὲν ἐγκαταλείπει τὴν συζυγικὴν στέγην, ἀλλ' ἤρνετο ἐπὶ ἔτη (πέισμα ὅμως!) ν' ἀπευθύνῃ καὶ μίαν ἔστω λέξιν εἰς τὴν συζυγόν. Τοῦτο ἐθεωρήθη βαρεῖα προσβολή, καθιστώσα κακόβουλον αὐτὴν τὴν «οἶονεῖ» ἐγκατάλειψιν.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Γ. Μαριδάκης (ἐνθ' ἀν. σελ. 45 ὑποσ. 9) σημειώνει ὅτι δὲν σημαίνει ἐνδιαφέρον, ἀποκλείων τὸν κακόβουλον χαρακτηρὰ τῆς ἐγκαταλείψεως «ἢ ὑπὸ τοῦ ἐγκαταλείψαντος ἀπλῆ πρὸς τὸν ἐγκαταλειφθέντα χρηματικὴ συνδρομῆ. Δύναται νὰ προέρχεται ἐξ οἴκου πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ ἐξ ἄλλου λόγου, πέραν δ' αὐτοῦ νὰ προκύπτῃ ἔνοχος ἀδιαφορία πρὸς τὸν σύζυγον, ὅπως ἀδιαφορῆ τις διὰ τὴν περαιτέρω τύχην τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐλεουμένου ἐπαίτου. Ἐνεκα τούτου, οὐχὶ ἄνευ λόγου πρέπει νὰ χαρακτηρησθῇ ὡς κακόβουλος καὶ ὁ πλούσιος σύζυγος, ὁ ὁποῖος παρέχει μὲν γενναίαν ἐπιχορήγησιν εἰς τὸν σύζυγόν του, πέραν τούτου ὅμως οὐδὲν ἐνδιαφέρεται, ἰδίᾳ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐννοεῖ νὰ συνοικήσῃ μετ' αὐτῆς».

(24) Αὐτὸς ὁ ὅρος εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς σφαλερᾶς ἀντιλήψεως, ἢ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὸν κόσμον «ὅτι πᾶς κλονισμὸς, πᾶσα διαταραχὴ τοῦ γάμου ἄγει εἰς διαζύγιον, ἀνεξαρτήτως ἂν πταίῃ ὁ εἰς ἢ ὁ ἕτερος, συνεπῶς ὅτι τὰχα ὁ νόμος παρέχει διαζύγιον δι' ἀσυμφωνίαν χαρακτηρῶν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ κόσμου διὰ ψυχολογικοὺς λόγους ἐπηρέασε δυσμενῶς τὸν γάμον. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τονίζεται ὅτι τοῦτο εἶναι πεπλανημένον, ὅτι ὁ

Ἀστικὸς Κώδιξ εἰς τὸ ἄρθρ. 1442 λέγει: «Ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ ἐτέρου ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασίμως ἢ ἐξακολούθησι τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος».

Ἐν προκειμένῳ τὸ ἔργον τοῦ δικαστοῦ καὶ δύσκολον εἶναι καὶ ἐξόχως σπουδαῖον. Πράγματι δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ σχετικῶς (δηλ. ἀναλόγως τῶν συγκεκριμένων περιστάσεων) λόγου διαζυγίου ἡ νομολογία δὲν εἶχε πλήρη συναίσθησιν τῆς ζωτικῆς σπουδαιότητος τῆς ἐξουσίας τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν. Ὁ Καθηγητὴς κ. Κων. Τριανταφυλλόπουλος ὁμιλῶν σχετικῶς πρὸς τὴν Ἀναθεωρητικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τὸ 1931, εἶχεν εἶπει μεταξὺ ἄλλων: «Δὲν πταίει λοιπὸν ὁ νόμος, ἂν ἐλύθησαν ἐλαφροῦ τῇ καρδίᾳ πολλοὶ ἀνεκτοὶ γάμοι, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως κατενόησαν τὰ δικαστήρια ὁποῖαν τρομερὰν ἐξουσίαν ἔχουν καὶ κατέστησαν προσεκτικώτερα, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δὲν δίδονται τόσον εὐκόλως τὰ διαζύγια διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὅπως ἐδίδοντο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφαρμογῆς του». Συνεχίζει δὲ ὁ κ. Καθηγητὴς θίγων ἐν θέμα, τῆς διαδικασίας τὸ θέμα, τὸ ὅποιον, ὡς ἐλέχθη, εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς ὀλιγοὶ ἐπίπεδον. «Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ χρειάζεται πρὸ παντὸς νὰ γίνῃ διὰ τὴν ὀρθὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως, εἶναι νὰ δικάζωνται τὰ διαζύγια καὶ ἐν γένει αἱ γαμικαὶ διαφοραὶ πρῶτον ἐν προφορικῇ διαδικασίᾳ, ὅπως αἱ ποινικαὶ ὑποθέσεις καὶ δεύτερον ἀπὸ δικαστὰς ὁρίμους εἰς οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν πείραν, ἀπὸ δικαστὰς ἀπαραιτήτως ἐγγάμους καί, εἰ δυνατόν, καὶ πα-

τέρας»⁽²⁵⁾.

Ὁ ἕλλην δικαστὴς ἐπιμένει ἐπὶ τῆς ἠθικῆς σχέσεως τοῦ γάμου, συνδετικὸν στοιχεῖον τῆς ὁποίας, βασικὸν καὶ «οὐ οὐκ ἀνευ», εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν συζύγων. Θεωρεῖ λοιπὸν τὸ Πρωτοδικεῖον Σερρών ὅτι ἐκλονίσθη ἰσχυρῶς ἡ ἐγγαμὸς σχέσις, ὅταν ἀποδεικνύεται πλήρης ἔλλειψις σεβασμοῦ καὶ τρυφερότητος εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων πρὸς τὸν ἕτερον⁽²⁶⁾.

Ἐπάρχον ἀκόμη περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀγάπη αὐτὴ δὲν ἔχει μείνει οὐδὲ κἀν ὡς ἀνάμνησις. Καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον Ἰωαννίνων θεωρεῖ ὡς ἰσχυρὸν κλονισμὸν τοῦ γάμου τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σύζυγος κατήγγειλε ψευδῶς τὸν σύζυγον, καὶ ἐκ τούτου ἐφυλακίσθη ὁ τελευταῖος⁽²⁷⁾. Τὴν ἰδίαν λύσιν δίδει καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, ὅταν ὁ σύζυγος διέδωκε ψευδῶς ὅτι ἡ σύζυγος ἐπεθύμει θανάτωσιν τοῦ νεογνοῦ τῶν καὶ ἐγνώρισε τοῦτο εἰς τὴν Ἀστυνομίαν⁽²⁸⁾ ἢ ὅταν ὁ σύζυγος προσεπάθη ν' ἀποδείξῃ τὴν σύζυγον παράφρονα δι' αἰτήσεως παρ' ἱατροῦ πιστοποιητικοῦ φρενοβλαβείας⁽²⁹⁾. Δὲν κηρύσσεται ὁμως συνυπαίτια διὰ τὸ διαζύγιον ἡ σύζυγος, ἡ ὁποία προσέφυγεν εἰς τὰς γερμανικὰς ἀρχὰς κατοχῆς διὰ νὰ ἐξαναγκασθῇ ὁ σύζυγός της νὰ τῆς παράσχη διατροφὴν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκεῖνος τὴν εἶχεν ἐγκαταλείψει χάριν τῆς ἐρωμένης του, μετὰ τῆς ὁποίας καὶ συνέζη, ἀναγκασθείσης ὡς ἐκ τούτου τῆς συζύγου του νὰ ἐπαίτῃ πεινώσα καὶ ρακέन्दυτος⁽³⁰⁾.

Ἡ ἔλλειψις αὐτῆς τῆς ἀγάπης φθάνει εἰς πρᾶγματι βδελυρὸν σημεῖον, ὅταν π.χ. προσπαθῇ ἡ μητέρα νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸ παιδί μῖσος καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὸν πατέρα⁽³¹⁾. Τοῦτο κλονίζει ἀναμφισβητήτως ἰσχυρότατα τὴν σχέσιν τοῦ γάμου.

(25) Πρακτικὰ Ἀναθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς Ἀστικοῦ Κώδικος, σελ. 611.

(26) Πρωτοδικεῖον Σερρών 134/1924 «Θέμις» ΛΣΤ' 310. Ἐπίσης: ΑΠ 178/1927 «Δικαιοσύνη» Ε' 336.

(27) Πρωτοδικεῖον Ἰωαννίνων 43/47 Ε.Ε.Ν. ΙΔ' 549.

(28) ΑΠ 46/39 Ε.Ε.Ν. ΣΤ' 253.

(29) ΑΠ 515/38 «Θέμις» Ν' 330.

(30) ΑΠ 43/49 «Θέμις» Ξ' 150.

(31) ΑΠ 174/44 Ε.Ε.Ν. ΙΒ' 139.

νόμος ζητεῖ πρῶτον ἀθλιότητα, φθάσασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, καὶ δεύτερον πταίσμα, δηλαδή ὑπάτιον παράλειψιν τῶν ἐκ τοῦ γάμου καθκόντων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ λεγομένη ἀσυμφωνία χαρακτήρων, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν πλειονότητα τῶν γάμων δὲν εἶναι κατὰ τὸν νόμον λόγος διαζυγίου» (ὁ Καθηγητὴς κ. Κων. Τριανταφυλλόπουλος πρὸς τὴν Ἀναθεωρητικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, Πρακτικὰ σελ. 611).

Ὁ Ἑλλην δικαστὴς προχωρεῖ εἰς λεπτότερα θέματα. Δέχεται συγκεκριμένως ὁ Ἄρειος Πάγος, ὅτι ἡ ἔπαρσις τῆς συζύγου διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν τῆς καταγωγῆν καὶ τοὺς τίτλους τῆς καὶ ἡ ὑποτίμησις τοῦ συζύγου ὡς κατωτέρας οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως καὶ μορφώσεως, ἀποτελεῖ λόγον διαζυγίου⁽³²⁾. Εἶναι ὁμως ἀπαράδεκτος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἀνδρὸς περὶ κακοῦ χαρακτήρος, ἐλλείψει μορφώσεως καὶ ἀνατροφῆς τῆς γυναικός, λέγει τὸ Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν, ἐφ' ὅσον τοῦ γάμου εἶχε προσηγηθῆ μακροχρόνιος μνηστεία, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ εὐαίσθητος σύζυγος (!) εἶχεν ὄλον τὸν καιρὸν νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς μορφώσεως τῆς κατόπιν συζύγου του⁽³³⁾.

Ὁ δικαστὴς εὐρίσκειται πολλάκις ἐνώπιον πλήρους ἐλλείψεως αὐτῆς τῆς «συγκληρώσεως βίου παντός»⁽³⁴⁾, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσίαν τοῦ γάμου, ὡς ὅταν ἡ σύζυγος, καθ' ὃν χρόνον ὁ σύζυγός τῆς εὐρίσκετο εἰς τὰς φυλακάς, συνέτρωγε εἰς τὰ καλύτερα κέντρα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε μνηύσει τὸν σύζυγον τῆς⁽³⁵⁾.

Αὕτη ἡ «συγκληρώσις βίου παντός» ἐπιβάλλει εἰς τὴν σύζυγον, ἀποφαίνεται ὁ Ἄρειος Πάγος, ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀνακοινωνῆ τὰ παραπτώματα τοῦ συζύγου τῆς εἰς τοὺς οἰκείους τῆς, ἀλλὰ νὰ προσπαθῆσῃ δι' ἡπίου τρόπου νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν ἄνδρα τὴν προσήκουσαν κοινωνικὴν ζωὴν⁽³⁶⁾.

★

Ἡ ἐγκατάλειψις, ἡ μὴ διαρκέσασα ἐπὶ διετίαν⁽³⁷⁾, δύναται ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας νὰ ἀποτελέσῃ λόγον διαζυγίου, ὡς ὅταν ὁ σύζυγος ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγον του πενομένην⁽³⁸⁾ ἢ πάσχουσαν ἐκ σοβα-

ρᾶς ἀσθενείας⁽³⁹⁾ ἢ ἐγκαταλείψῃ ἀδικαιολογήτως τὴν συζυγικὴν στέγην⁽⁴⁰⁾, ἢ ἀντιθέτως ἐκδιώξῃ τὴν σύζυγον ἀπὸ τὴν συζυγικὴν οἰκίαν⁽⁴¹⁾.

Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ἡ σχέσις τοῦ γάμου κλονίζεται ἰσχυρῶς καὶ ὁ δικαστὴς δὲν δύναται ν' ἀρνηθῆ, ἂν τοῦ ζητηθῆ, τὸ διαζύγιον.

Ἀντιθέτως ὁμως, λέγει τὸ Ἐφετεῖον Πατρῶν, δὲν ὑφίσταται ὑπατιότης τῆς συζύγου, ἡ ὁποία ἐγκατέλειψε τὴν συζυγικὴν ἐστίαν, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ὁ σύζυγός τῆς ἀφῆρσεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν διεύθυνσιν τοῦ συζυγικοῦ οἴκου καὶ τὴν ἀνέθεσεν εἰς τὴν συγκατοικοῦσαν ἀνεμίαν του, περιορίσας τὴν σύζυγον εἰς τὰ καθήκοντα τῆς περιποίησεως καὶ συνοδείας εἰς περίπατον τῶν τέκνων⁽⁴²⁾.

Αὕτη ἡ «διεύθυνσις τοῦ οἴκου» δὲν ἀποτελεῖ, φυσικὰ, μόνον δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσιν τῆς γυναικός, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀδιαφορία τῆς διὰ τὸν συζυγικὸν οἶκον

(39) ΑΠ 424/50 «Θέμις» ΞΑ' 770 κλπ. Ὁ Καθηγητὴς κ. Γ. Μπαλῆς, διακρίνων τὰς βαρεῖας νόσους εἰς κοινωνικὰς ἐπικινδύνους καὶ μὴ, ὑπεστήριξεν εἰς τὴν Ἀναθεωρητικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ὅτι ἐν περιπτώσει βαρεῖας ἢ χρονίας νόσου, ἀλλὰ μὴ κοινωνικῶς ἐπικινδύνου δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἄλλον σύζυγον νὰ προβάλλῃ κλονισμὸν τῆς σχέσεως τοῦ γάμου καὶ νὰ ζητῇ τὴν λύσιν τοῦ ἡθικοῦ τούτου δεσμοῦ. Τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἠθικὴν βᾶσιν τοῦ γάμου ὡς κοινωνίας θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου. Ὅσον μαρτυρικὸς ἢ ἀβίωτος καὶ ἂν κατέστη ὁ βίος τοῦ ἄλλου, ἡ συγκλήρωσις τοῦ βίου ἀπαιτεῖ νὰ ὑποστῇ τὴν μοιραίαν αὐτὴν τροπὴν καὶ νὰ φέρῃ μέχρι τάφου τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου, διότι ἀκριβῶς εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἐκδηλοῦται ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ γάμου» (Πρακτικὰ σελ. 617).

Ὁ δὲ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀείμνηστος Στάμος Παπαφράγκος εἶχε προσθέσει μετ' ὀλίγον εἰς τὴν αὐτὴν συνεδρίαν: «ὅστις ἠτύχησεν εἰς τὸν γάμον του ἄνευ πταισματος τοῦ ἄλλου, θὰ ὑποστῇ τὴν μοιρὰν του καὶ θὰ εὐρεθῇ τρόπος συμβιώσεως, ὥστε νὰ μετριασθῶν αἱ συνέπειαι, ὅπως συνήθως εἰς τὸν βίον συμβαίνει (Πρακτικὰ σ. 627).

(40) ΑΠ 281/50, «Νέον Δίκαιον» 6, σελ. 448, κλπ.

(41) ΑΠ 42/49 Ε.Ε.Ν. ΙΣΤ' 383.

(42) Ἐφετεῖον Πατρῶν 157/47 «Θέμις» ΝΗ' 314.

(32) ΑΠ 462/38, Ε.Ε.Ν. ΣΤ' 119.

(33) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 208/35 Ε.Ε.Ν. Β' 929.

(34) Κατὰ τὸν περιλάλητον ὄρισμον τοῦ Μοδεστίνου (Dig. 23, 2, 1).

(35) ΑΠ 341/38 «Θέμις» Ν' 157.

(36) ΑΠ. 193/43 Ε.Ε.Ν. ΙΑ' 69.

(37) Διότι ἄλλως, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, χορηγεῖται πάντοτε διαζύγιον, ἐφ' ὅσον ἡ ἐγκατάλειψις ἔχει κακόβουλον χαρακτήρα.

(38) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 292/27 «Θέμις» ΛΗ' 693.

νὰ κλονίῃ ἰσχυρῶς τὴν ἔγγαμον σχέσιν, ἀποφαίνεται τὸ Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν⁽⁴³⁾, ἔστω καὶ ἂν λόγον ἔχη τὴν ἐνασχόλησιν περὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς, προσθέτει ὁ Ἄρειος Πάγος!⁽⁴⁴⁾.

Ποῦ περισσότερον, βεβαίως, ἀποτελεῖ λόγον διαζυγίου ἢ παραμέλησις τῶν μητρικῶν καὶ συζυγικῶν καθηκόντων τῆς συζύγου⁽⁴⁵⁾, ἢ παραμέλησις τῆς διατροφῆς καὶ περιθάλψεως τῶν τέκνων⁽⁴⁶⁾ ἢ ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τοῦ συζύγου πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸ γεννηθὲν τέκνον⁽⁴⁷⁾. Ἐξ ἄλλου, ἀποτελεῖ ὁμολογουμένως πολὺ ἐγνωστικὴν στοργὴν ἢ ἐπιμονὴ τῆς φυματικῆς συζύγου νὰ κοιμᾶται μετὰ τοῦ μικροῦ τέκνου τῆς, μὲ ἄμεσον τὸν κίνδυνον τῆς μόλυνσεως: τὸ Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου ἀποφαίνεται, καὶ συμφωνεῖ ὁ Ἄρειος Πάγος, ὅτι κλονίζεται ἡ σχέσις τοῦ γάμου⁽⁴⁸⁾.

Ἡ τεκνοποιία ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς πλέον σπουδαίους σκοποὺς τοῦ γάμου. Τὰ δικαστήρια, λοιπόν, δέχονται ὅτι δύνανται ν' ἀποτελέσουν λόγον διαζυγίου ἢ ἀποστραφῆ τοῦ συζύγου πρὸς τὴν τεκνοποιίαν⁽⁴⁹⁾ ἢ ἡ ἀξίωσις τῆς συζύγου νὰ μὴ ἀποκτήσουν τέκνα, παρὰ τὴν ἀντίθετον ἐπιθυμίαν τοῦ συζύγου, καὶ ἡ δήλωσις τῆς ὅτι πρὸς ἀποτροπὴν τούτου θὰ μετεχειρίζετο πᾶν μέσον⁽⁵⁰⁾.

(43) Πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν 2513/27, «Θέμις» ΛΗ' 459.

(44) ΑΠ 501/39 «Θέμις» ΝΑ' 111.

(45) ΑΠ 501/39 «Θέμις» ΝΑ' 111. Ὁσον ἀφορᾷ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων εἶναι ἀξιοσημείωτος μία πρόσφατος σχετικῶς γαλλικὴ δικαστικὴ ἀπόφασις. Πράγματι, τὸ Ἐφετεῖον τοῦ Colmar, εἰς τὴν ἀπόφασίν του τῆς 4 Ἰουλίου 1952 ἐδέχθη ὅτι ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν κλονισμὸν τῆς ἐγγάμου σχέσεως, δικαιολογοῦντα τὴν ἔκδοσιν διαζυγίου, ἢ ἀθέτησις τῆς ὑποσχέσεως νὰ βαπτισθῆ καὶ ν' ἀνατραφῆ τὸ κοινὸν τέκνον κατὰ τὸ καθολικὸν δόγμα, ὅταν μάλιστα αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις ἀπετέλεσε μίαν προϋπόθεσιν sine qua non τοῦ γάμου (ἐν Recueil hebdomadaire Dalloz 1952 σελ. 751).

(46) Ἐφετεῖον Θεσσαλονίκης 11/51 Ε.Ε. Ν. 10' 320.

(47) ΑΠ 248/35 Ε.Ε.Ν. Γ' 168.

(48) ΑΠ 174/44 Ε.Ε.Ν. 1Β' 139, Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου 192/38 Ε.Ε.Ν. ΣΤ' 97.

(49) ΑΠ 248/35 Ε.Ε.Ν. Γ' 168.

(50) ΑΠ 412/32 «Θέμις» ΜΔ' 50. Τὸ Γερμανικὸν Reichsgericht (Ἄρειος Πάγος) ἐ-

★

Ὁ δικαστὴς ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς πενθερᾶς! Γενικῶς τὸ ζήτημα τῶν οἰκείων τῶν συζύγων ἀποτελεῖ πολλὰς φορὰς πέτραν σκανδάλου διὰ τὴν ἁρμονικὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν, νεαρῶν ἰδίᾳ ζευγῶν⁽⁵¹⁾. Ἀπὸ αὐτοῦ ὅμως τοῦ σημείου μέχρι τῆς περιφρονησεως καὶ τῆς βαναύσου συμπεριφορᾶς τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων πρὸς τοὺς οἰκείους τοῦ ἐτέρου καὶ μάλιστα τοὺς γέροντας γονεῖς του, ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ. Τὰ δικαστήρια ἀπαιτοῦν σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν συζύγων⁽⁵²⁾.

Ἀνάλογος ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη θεωρεῖται αὐτονόητον νὰ ὑπάρχη καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε, κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον, νὰ θεωρητὰ λόγος διαζυγίου, ἢ ἀξίωσις τοῦ συζύγου ὅπως ἡ σύζυγός του διακόψῃ τὰς σχέσεις μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς⁽⁵³⁾ ἢ ἡ ἄρνησις τῆς συζύγου νὰ δεχθῆ εἰς τὴν συζυγικὴν οἰκίαν τὴν μεταβάσαν ἐκ τοῦ χωρίου τῆς πρὸς ἐπίσκεψιν ἀδελφὴν τοῦ συζύγου τῆς⁽⁵⁴⁾.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ὅμως, συμπληρώνει ὁ Ἄρειος Πάγος, δὲν εἶναι παραδεκτὸν νὰ θέτῃ ἡ σύζυγος τὰ ἠθικὰ καὶ ὕλικά συμφέροντα τοῦ συζύγου τῆς εἰς κατωτέραν μοῖραν ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῶν συγγενῶν τῆς καὶ νὰ ἐπιδεικνύῃ περισσοτέ-

θεώρησεν εἰς παλαιάν του ἀπόφασιν (τῆς 2 Μαΐου 1901) ὡς λόγον διαζυγίου τὴν χρῆσιν ἀντισυλληπτικῶν μέσων (μνημονεύεται ὑπὸ καθηγητοῦ κ. Γ. Μαριδάκη, Τὸ διαζύγιον κλπ. σελ. 68).

(51) Σχετικῶς, τὸ γαλλικὸν Cour de Cassation (Ἄρειος Πάγος) ἀπεφάνθη ὅτι δὲν κλονίζει τὸν γάμον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνδρα, ὥστε νὰ δικαιούται διαζυγίου, ἡ ἄρνησις τῆς γυναικὸς νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν κοινήν του ἄνδρος διὰ νὰ ζήσῃ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς πενθερᾶς τῆς στέγῃ, ἐφ' ὅσον μεταξύ τῶν δύο γυναικῶν ὑπάρχει ἀντίθεσις χαρακτήρων, ἢ ὅποια καθιστᾷ δυσκολωτάτην τὴν κοινήν ζωὴν καὶ δημιουργεῖ πιθανότητάς μελλοντικῶν προστριβῶν, (ἀπόφασις τῆς 21 Μαρτίου 1950, Recueil hebdomadaire, Dalloz 1950 σελ. 395, X... contre Dame X...).

(52) Πρωτοδικεῖον Σερρών 134/24 «Θέμις» ΛΣΤ' 310.

(53) ΑΠ 205/41 Ε.Ε.Ν. Θ' 7.

(54) ΑΠ 424/50 «Θέμις» ΞΑ' 770.

ραν προσοχήν καὶ ἐνδιαφέρον δι' αὐτοὺς παρὰ διὰ τὸν σύζυγον τῆς⁽⁵⁵⁾.

Τὰ ἐλαττώματα τῶν συζύγων ἀποτελοῦν πολλάκις λόγους διαζυγίου, ὅταν χαρακτηρισθοῦν ὡς βαρέα καὶ ἀφόρητα. Τὰ δικαστήρια ἔχουν ἐκδώσει διαζύγιον διὰ μέθην⁽⁵⁶⁾, χαρτοπαιξίαν⁽⁵⁷⁾, μορφινομανίαν ἢ αἰθερομανίαν⁽⁵⁸⁾, ἄμετρον σπατάλην τοῦ συζύγου⁽⁵⁹⁾ ἢ τῆς συζύγου καὶ μάλιστα δυσανάλογον πρὸς τὴν οικονομικὴν θέσιν τοῦ συζύγου τῆς⁽⁶⁰⁾, ἀφόρητον ἰδιοτροπίαν, συνδυαζομένην μὲ περιφρόνησιν καὶ ὑπεροψίαν⁽⁶¹⁾, ἀδικαιολόγητον καὶ ὑπερμετρον ζηλοτυπίαν τῆς συζύγου ἢ τοῦ συζύγου⁽⁶²⁾⁽⁶³⁾.

★

Ἀπὸ τὰ πραγματικὰ αὐτὰ ἐλαττώματα, τὰ δικαστήρια ἀπεχώρισαν τὰς περιπτώσεις ἀναιτίων ἐλαττωμάτων καὶ δὴ σωματικῶν⁽⁶⁴⁾, εἴτε εἶναι ἐπιγενόμενα τοῦ γάμου ἢ προγενέστερα μὲν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποκρυβέντα ἀπὸ τὸν ἄλλον σύζυγον, ἔστω καὶ δολίως⁽⁶⁵⁾.

Ἡ διήκουσα σκέψις εἶναι, βεβαίως, ὅτι ἐὰν μὲν ἤξευρεν ὁ εἷς ἐκ τῶν συζύγων τὸ ἐλάττωμα τοῦ ἑτέρου, εἶναι κακόπιστον νὰ τὸ προβάλῃ ἐκ τῶν ὑστέρων ζητῶν διαζύ-

(55) ΑΠ 341/38 Ε.Ε.Ν. Ε' 764.

(56) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 208/35 Ε.Ε.Ν. Β' 221.

(57) ΑΠ 594/49 Ε.Ε.Ν. ΙΖ' 1176.

(58) Ἐφετεῖον Ἀθηνῶν 349/22 «Θέμις» ΛΓ' 263.

(59) ΑΠ 322/38 Ε.Ε.Ν. Ε' 722.

(60) ΑΠ 5/45 Ε.Ε.Ν. ΙΒ' 265.

(61) Ἐφετεῖον Πατρῶν 72/24 «Θέμις» ΛΕ' 380.

(62) ΑΠ 594/49 Ε.Ε.Ν. ΙΖ' 176 κλπ. Τὸ δὲ γερμανικὸν Reichsgericht (Ἄρειος Πάγος) ἐδέχθη σχετικῶς ὅτι, ὑπὸ ὥρισμένας προϋποθέσεις ἢ διὰ «ντέντεκτιδ» παρακολούθησις καὶ ἐπιτήρησις τοῦ ἄλλου συζύγου(!) συνιστᾷ λόγον διαζυγίου. (ἀπόφασις τῆς 1-11-1922 «Δικαιοσύνη Β' σελ. 422).

(63) Ἀξιοσημείωτον σχετικῶς εἶναι ὅτι εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ τοκογλυφία ἐθεωρήθη ὡς ἀτιμωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ ὡς ἐκ τούτου λόγος διαζυγίου. (Γ. Μαριδάκη, Τὸ διαζύγιον κλπ. σελ. 69 ὑποσ. 115).

(64) Πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν 12044/36, Ε.Ε.Ν. Δ' 100.

(65). ΑΠ 58/43 Ε.Ε.Ν. Ι' 177, Πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν 12.044/36 Ε.Ε.Ν. Δ' 100.

γιον· ἐὰν δὲ δὲν τὸ ἐγνώριζε, πρέπει νὰ μοιρασθῇ τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν μετὰ τοῦ ἀσθενοῦντος ἢ ἐλαττωματικοῦ συζύγου⁽⁶⁶⁾.

Τοῦτο ἰσχύει πολὺ περισσότερον διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ συζύγου, ἢ ὅποια ἐξεδηλώθη μετὰ τὸν γάμον, καὶ τὴν ὅποιαν ὀφείλει ὁ ὑγιὴς σύζυγος ὄχι μόνον νὰ ἀνεχθῇ⁽⁶⁷⁾⁽⁶⁸⁾, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀσθενοῦντα σύζυγον διὰ τὴν θεραπείαν τῆς⁽⁶⁹⁾.

★

Ἡ προικοθηρία δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀπουσιάσῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ θλιβερὸν προσκλητήριον. Καθιερώνει μὲν τὸ δίκαιον τὸν θεσμὸν τῆς προικός, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ὑποτάσσει τὸν γάμον εἰς τὴν προίκα⁽⁷⁰⁾. Ἀποφαίνεται λοιπὸν ὁ Ἄρειος Πάγος: ἀποτελεῖ λόγον διαζυγίου ἢ πιεστικὴ καὶ μετὰ περιφρονητικῶν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς συζύγου ἐκφράσεων ἀξίωσις τοῦ συζύγου (ὁ ὅποιος, φαίνεται, ἐνυμφρεύθη μὲ τὸ ὄνειρον τῆς προικῆς) καὶ ζητήσῃ ἢ σύζυγός του ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς ὑπέρογκον εἰς χροσᾶς λίρας προίκα⁽⁷¹⁾. Ἀντιθέτως, λέγει τὸ Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου, δὲν ἀποτελεῖ λόγον διαζυγίου ἢ ἄρνησις τῶν ἀδελφῶν τῆς συζύγου νὰ καταβάλουν τὴν προίκα τὴν ὅποιαν εἶχον ὑποσχεθῇ⁽⁷²⁾: διότι φαίνεται ὅτι ὁ γαμβρὸς ἐσκέφθη ὅτι ἀφοῦ δὲν τοῦ δίδουν προίκα, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει διὰ νὰ διατηρηθῇ ὁ γάμος (αὐτὸ πού

(66) Διὰ τὴν γενετήσιον ἀνικανότητα ὑπάρχει εἰδικὴ ρύθμισις εἰς τὸν νόμον (ἄρθρ. 1446 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος).

(67) Διὰ τὴν φρενοβλάβειαν καὶ τὴν λέπρᾶν ὑπάρχει ἐπίσης εἰδικὴ ρύθμισις εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα (ἄρθρ. 1443 καὶ 1444).

(68) ΑΠ 58/43 Ε.Ε.Ν. Ι' 177. Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὐτοκτονίας τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων κλονίζει τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, λέγει τὸ Ἐφετεῖον Βερολίνου (ἀπόφ. τῆς 20-1-1920) καὶ δίδει εἰς τὸν ἕτερον δικαίωμα διαζυγίου (Δικαιοσύνη» Α' 17).

(69) Πρβλ. ΑΠ. 424/50 «Θέμις» ΞΑ' 770 κλπ.

(70) Πρβλ. ἄρθρον Μ.Δ.: «Ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς προίκας;» «Ἀκτίνες» Μαρτίου 1955 σελ. 113 ἔπ.

(71) ΑΠ 121/49 «Θέμις» Ξ' 1292.

(72) Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου 192/38 Ε.Ε.Ν. ΣΤ' 97.

λέγουν οἱ νομικοὶ *causa data causa non secuta!*).

★

Ὁ κλονισμὸς τῆς ἐγγάμου σχέσεως εἶναι ὑποκειμενικὸς λόγος διαζυγίου ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἐξαρτᾶται ἢ ὑπαρξίς του ἐκ τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν.

Ἐνας ἐνωμοτάρχης, λοιπόν, τῆς χωροφυλακῆς ὑπανδρεύθη μίαν χωριατοπούλαν. Ὅταν ὅμως ἀπὸ ἐνωμοτάρχης προήχθη εἰς ἀνθυπασπιστὴν, ἠθέλησε φαίνεται νὰ μιμηθῆ τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ὅταν ἔσπευε τὸν ἑαυτὸν του αὐτοκράτορα διεξέυχθη τὴν Ἰωσηφίναν. Πράγματι, λοιπόν, ἤγειρεν ἀγωγὴν διαζυγίου κατὰ τῆς συζύγου του, διὰ τὸν λόγον τῆς βαναύσου καθ' ὅλου συμπεριφορᾶς της, ἢ ὅποια δὲν τὴν ἀνδείκνυεν ἀξίαν σύζυγον ἐνὸς ἀνθυπασπιστοῦ τῆς χωροφυλακῆς. Πλὴν ὅμως, ὁ δικαστὴς εἶχε διάφορον γνώμην καὶ ἀπεφάνθη ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἢ περὶ ἧς πρόκειται «βαναυσοί» συμπεριφορᾶ (δηλ. ἔλλειψις καλῶν τρόπων) ὑπῆρχε πάντοτε, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μικρᾶς μορφώσεως τῶν διαδίκων καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι **κάτι τὸ νέον, τὸ ὁποῖον ἐκλόνησε τὴν σχέση τοῦ γάμου** (73). Καὶ οὕτως, ὁ ἀνθυπασπιστὴς δὲν ἠμπόρεσε νὰ μιμηθῆ τὸν Ναπολέοντα...

Τοῦτο βεβαίως, δὲν σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ καθιερωθοῦν ἄλλα κριτήρια διὰ τοὺς μορφωμένους καὶ ἄλλα διὰ τοὺς ἀμορφώτους ἀνθρώπους (74), ἀλλὰ ὁ Ἕλληνας δικαστὴς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπομακρύνεται τῆς πραγματικότητος, ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς δῆθεν ἰσοτήτος.

★

Ἐνδιαφέρων εἶναι ἀκόμη ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὰ δικαστήρια ἀντεμετώπισαν τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἤσκησεν

(73) Σχετικῶς, τὸ Reichsgericht εἰς τὴν ἀπόφασίν του τῆς 8 Ἰανουαρίου 1920 εἶπεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐν γνώσει τοῦ χαμηλοῦ πνευματικοῦ τῆς ἐπιπέδου ἐνυμφεύθη τὴν σύζυγόν του δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῆ τοῦτο ἐκ τῶν ὑστέρων ζητῶν διαζύγιον («Δικαιοσύνη» Α' 17).

(74) ΑΠ 271/54 Ε.Ε.Ν. 1954 σελ. 595.

ἀνταγωγὴν ὁ κυρίως πταίσας ἐναντίον τοῦ ἐνάγοντος συζύγου, ὁ ὁποῖος εἶχε μὲν παρασυρθῆ εἰς βαναυσον καὶ ἀπρεπῆ συμπεριφορὰν κατὰ τοῦ πρώτου, ἀλλὰ ἀποκλειστικῶς λόγω τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦτου. Τὰ δικαστήρια ἠρνήθησαν νὰ χαρακτηρίσουν συνυπαίτιον καὶ τὸν κατὰ δευτέρον λόγον πταίσαντα σύζυγον (75).

Ε'.

Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ἕλληνας δικαστὴς ἀντιμετωπίζει εἰς τὰς ἀποφάσεις του τὴν μεγάλην ὑπόθεσιν: τὸ διαζύγιον. Τρόπος—πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ—ὁ ὁποῖος δίδει πνοὴν εἰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ζωοποιὸν πνοὴν. Καὶ τοῦτο εἶναι μία πρόοδος, μία ἀναμφισβήτητος πρόοδος, ἂν μάλιστα ἀναλογισθῆ κανεὶς τὰ ὅσα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐλέχθησαν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πατέρων καὶ τὴν Ἰουστινιάνειον, ἀλλὰ καὶ τὴν μετέπειτα, νομοθεσίαν. Οἱ δικασταί, λοιπόν, ἐκλήρουν τὸ καθήκον των εἰς τὰς ἀποφάσεις περὶ διαζυγίων (76). Ἐὰν τὸ ἐξεπλήρουν ἐπίσης κανονικῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀποπέρας συμφιλώσεως τῶν συζύγων (77), ἢ ὅποια κατὰ νόμον προηγεῖται ὑποχρεωτικῶς τῆς ἀγωγῆς διαζυγίου, θὰ εἴχομεν μίαν ἱερὰν συνεργασίαν δι' ἓνα μέγαν σκοπόν: τὴν προάσπισιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Ἐως τότε ὅμως, πρέπει νὰ συγχαρῶμεν ἐξ ὅλης καρδίας τὴν ἑλληνικὴν δικαιοσύνην διὰ τὴν πνευματικὴν τῆς πρωτοπορείαν.

Π. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ

(75) ΑΠ 43/49 Ε.Ε.Ν. 1ΣΤ' 383. Ἐφετεῖον Αἰγαίου 5/50 Ε.Ε.Ν. 1Ζ' 281.

(76) Παραμένει, βεβαίως, εὐρὺ στάδιον προόδου, ἰδίως εἰς τὴν διαδικασίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἐπίπεδον, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἶναι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀπαραδέκτως χαμηλόν.

(77) Πρβλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. Ράμμου, «Διαζύγιον—οἰκογένεια—κοινωνία», «Ἀκτίνες» 1953 σελ. 481 ἐπ. καὶ ἰδίως 483-484. Εἰς τὸ ἐν λόγω ἄρθρον γίνεται διαφωτιστικὸς λόγος περὶ τῆς συμβολῆς καὶ ἄλλων παραγόντων εἰς τὴν ἔκδοσιν διαζυγίου: κοινωνικῶν περιβάλλον, δικηγόροι, μάρτυρες. Ἐπίσης βλ. ἄρθρον τοῦ ἰδίου εἰς «Ἀνάπτυξιν», τεύχη Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου—Αὐγούστου 1955.

ΣΤΗ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΠΗΓΗ

Ι. «ΑΛΛ' Η ΚΑΡΔΙΑ ΔΕΝ ΤΡΑΓΟΥΔΟΥΣΕ...»

Τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ αἰῶνος μας ἦταν πλούσια σὲ πόνο καὶ πείρα. Ἡ γενεά, πού ἔζησε τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ μεσοπολέμου καὶ τὴ φοβικὴ δύο παγκοσμίων συγκρούσεων μᾶς κληρονόμησε μιὰ πλούσια ἐμπειρία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοικοδόμησι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 20οῦ. Ἡ ἐπιμελημένη καὶ δλόπλευρη σπουδὴ τῶν προβλημάτων τῆς εἶναι σήμερα ἡ πιὸ γόνιμη συμβολὴ γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς καλύτερης αὔριου.

Σὰν τέτοια πνευματικὴ συμβολὴ χαιρετίσθηκε ἀπὸ τὴν κριτικὴ καὶ ἡ Β' ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ Beverley Nichols, «All I Could Never Be» («Ὅ,τι δὲν ἤμπορούσα ποτὲ νὰ εἶμαι»).

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει μιὰ καλὴ θέσι στὴ διανόησι τῆς Ἀγγλίας. Λογοτέχνης, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, δημοσιογράφος, ἔχει γυρίσει σχεδὸν ὅλο τὸν κόσμο. Συνεργάτης πολλῶν ἀγγλικῶν καὶ ἀμερικανικῶν ἐφημερίδων καὶ ἐπιθεωρήσεων, ἔχει γράψει περισσότερα ἀπὸ 25 ἔργα μὲ ποικίλο περιεχόμενον. Μερικὰ μάλιστα ἀπὸ αὐτά, ὅπως τὸ «Cry Havoc» (Φωνὴ καταστροφῆς) καὶ τὸ «Verdict on India» («Ἀπόφασις διὰ τὰς Ἰνδίας»), τοῦ χάρισαν μιὰ διεθνή φήμη. Μιὰ φήμη πού τὴ μεγάλωσε τὸ τελευταῖο τοῦ ἔργο, τὸ «All I Could Never be» πού εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία του. Πρωτοβγήκε τὸ 1949 καὶ ἔγινε ἀνάραστο. Τὸ 1951 ἐξεδόθη γιὰ δεύτερη φορὰ.

Τὸ ἔργο αὐτό, γραμμένο μὲ βαθειὰ εὐλικρίνεια, μοιάζει μὲ ὠραῖο πίνακα ζωγραφισμένο ἀπὸ ἕναν ἀρτίστα τοῦ λόγου. Συγχρόνως τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι «μιὰ ἀποκαλυπτικὴ μελέτη τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως μᾶς εὐφυοῦς καὶ εὐαίσθητης προσωπικότη-

τος. «Εἶναι τὸ ἔργο αὐτὸ ἡ φωνὴ μιᾶς ἀνικανοποίητης ψυχῆς. Μιᾶς ψυχῆς, πού «τὸ ὠσαννά» τῆς ξεπῆδησε μέσα ἀπὸ ἕνα καμίνι ἀμφιβολιῶν γιὰ νὰ θυμηθῶμε τὸν Ντοστογιέβσκυ.

«Ἡ πνευματικὴ μου ἐξέλιξις—ἐὰν μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἔτσι—ἀκολούθησε τὸν κοινὸ τύπο, γράφει ὁ Nichols στὸ κεφάλαιο πού μᾶς περιγράφει τὴν πνευματικὴν του Ὀδύσεια. Ἡ μυρουδιά τοῦ λιβανιοῦ μὲ συντρόφευσε στὸ κολλέγιον τοῦ Marlborough καὶ ἀργότερα στὶς σπουδές μου στὸ Norfolk τῆς Ὁξφόρδης. Στὸ Balliol ἄρχισα νὰ σκέπτομαι ν' ἀφιερῶθῶ στὴ θρησκεία. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ιδεῶδες ἦταν ἀδύναμο μέσα μου, ὥστε γρήγορα τὸ βιβλίον τῶν προσευχῶν μου πετάχτηκε στὴν ἄκρη τοῦ συρταριοῦ καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου ἀντικατεστάθηκε ἀπὸ ἕνα πίνακα τοῦ Πिकासώ» (236) (1).

Τὸ «Mal du siècle» ἄρχισε νὰ ποτίζει τὴν ψυχὴ τοῦ νεαροῦ διανοητοῦ. Γιόρτασε τὴ «χειραφέτησί» του σὰν τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς εὐτυχισμένης ζωῆς. Ὅταν ἄρχισαν οἱ πρῶτες του δημοσιογραφικὲς ἐπιτυχίες ἐκκυκλοφόρησε τὸ ἔργο του «Are they the same at home?» (1927). Στὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου διεκήρυττε μὲ ἔπαρσι τίς ἀπόψεις του πάνω στὴν ματαιότητα τῆς πίστεως. («The Futility of Faith»). Ἐγραφε: «Ἡ πίστις εἶναι γιὰ μένα μιὰ λέξις μουχλιασμένη, πού μερικοὶ τὴν ψελλίζουν ἀκόμα. Δὲν ἀξίζει περισσότερο ἢ ἀρετὴ, ἀπὸ ὅσο ἀξίζει τὸ μουσικὸ αὐτὶ—εἶτε ἔχεις εἶτε δὲν ἔχεις, σοῦναι ἀδιάφορο. Πιστεύω μόνο σὲ μερικὲς ἀνθρώπινες σχέ-

(1) Οἱ ἀριθμοὶ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν εἶναι ἀπὸ τὸ «All I Could Never be», London, 1951.

σεις και στην ικανότητά μου να εκτιμώ τα ωραία πράγματα. Τό ότι δεν πιστεύω σέ καμιά θρησκεία, δεν είναι ούτε ξέυπνο, ούτε άνόητο· άπλώς είναι άτυχο... Πιστεύω ότι όταν πεθάνω, σθήνω σά μιá λαμπάδα κι' ότι κανένας Θεός δεν μπορεί να με ξανανάψει. Δεν νομίζω χρήσιμο να δοκιμάζω να αυταπατώμαι. Έπιθυμώ να πιστεύω σέ μιá άλλη ζωή... αλλά δεν μπορώ. Όλες οι άναζητήσεις μου, οι έρευνές μου, οι προσπάθειές μου δεν με ώδηγήσαν πουθενά... Μπορείτε να τό πήτε αυτό μιá τραγωδία...».

Ναι μιá τραγωδία! Και συνεχίζει την ειλικρινή του έξομολόγησι με αυτά τά λόγια: «Όλο αυτό τόν καιρό ήμουνα πολύ δυστυχής γιατί ύπηρχε μέσα μου ένα παράξενο αίσθημα: Τό χάος». Έτσι είναι πάντα. Κάθε συνειδητά άντιπνευματικός έπαναστάτης, πού κόβει κάθε δεσμό με την πνευματική κληρονομιά τόσων αιώνων, την πίστιν, δεν μπορεί παρά να βρεθί μιρός στο βάραθρο. Και τότε αρχίζει τό κυνηγητό τής χίμαιρας, πού λέγεται, ήδονή, δόξα, φήμη. Και ό Nichols προσπάθησε να στομώση τό κενό τής ψυχής του με ταξείδια, θεατρικές και δημοσιογραφικές καμπάνιες στην Εύρώπη και στην Άμερική, με μιá πλούσια κοσμική ζωή στο Λονδίνο και τό Παρίσι. Άλλά μάταια. Ό άχόρταγος κυνηγός μας βρισκόταν με την ψυχή πάντα άνικανοποίητη και πάντα διψασμένη. «Όλη ή πολυτέλεια, γράφει για την εποχή εκείνη, ήταν δικιά μου. Έν τούτοις αυτό δεν έσήμαινε τίποτα. Μά γιατί τάχα; Συχνά ρωτούσα τόν έαυτό μου: τί σου φταίει; γιατί δεν είσαι εύτυχής; Μά, για όνομα του Θεού, τί σου λείπει τέλος πάντων; Τότε έβλεπα τόν έαυτό μου στόν καθρέπτη να κουνά ή κεφάλι με άμηχανία. Έρχοιχα μιá ματιά στο ρολόι μου, έβλεπα ότι άρρησα για τό «πάρι», ρουφούσα γρήγορα τό κοκτέιλ μου κι' έτρεχα κάτω στο αυτοκίνητο, πού με περιέμενε. Και καθένας θά σκεπτόταν ότι αυτή ή πολυτελέστατη λιμουζίνα θά ήταν άλλη μιá αίτια να κάνη την καρδιά ενός νέου να τραγουδάη. Άλλ' ή καρδιά δεν τραγουδούσε. Κτυπούσε μόνο γρήγορα και δυνατά, άλ-

λά έννοιωθα τό τραγικό αίσθημα ότι κτυπούσε μέσα σ' ένα κενό... και δεν θάταν και πολύ σπουδαίο πράγμα άν δεν κτυπούσε και καθόλου...» (197).

II. ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ

Μέσα σ' αυτή την παραζάλη τής κοσμικής ζωής τών σαλονιών έπεσε μιá πετρούλα και κούνησε τά λιμνάζοντα νερά τής ψυχής του Nichols. Ήταν ένα άπείριστο γράμμα μιās άπλης γυναικας του λαού. Πράγμα παράξενο. Πώς ήταν δυνατό λίγες γραμμές να μιλήσουν μ' έναν τέτοιο τρόπο στή ψυχή ενός διανοητή; Κι' όμως ήταν «μιá πρώτη χαραμάδα στο ύλιστικό του άτερρο», όπως λέγει κάπου ό Claudel για τόν έαυτό του.

«Άγαπητέ Beverley Nichols, άρχισε τό γράμμα. Έδιάβασα κάποτε ένα άπόφθεγμα του Chesterton, πού λέει ότι τό μεγαλύτερο έγκλημα στόν κόσμο αυτό είναι να καταστρέψη κανείς τό παιγνίδι ενός παιδιού. Τώρα μόλις έκατάλαβα τί σημαίνει αυτό. Και μου τό έμάθατε έσείς. Είχα ένα παιγνίδι, πού όνομάζετο Πίστις. Μ' έσυντρόφευε σχεδόν 80 χρόνια. Τώρα μου τό έσπάσατε. Δεν ξέρω, κύριε, άν θά πρέπη να σάς ευχαριστήσω ή να σάς καταρασθώ. Άλλά ήθελα να πεθάνω σάν ένα παιδί με τό παιγνίδι μου στά χέρια, ένώ τώρα θά πεθάνω σάν μιá άνόητη γρηά και τά χέρια μου θά είναι άδειανά» (237).

Τό γράμμα αυτό, κρανή μιās πληγωμένης ψυχής, σπαρακτική φωνή ενός άνθρώπου, πού τούκοφαν τά φτερά, πληγωσε βαθειά τόν συγγραφέα. «Ίσοδυναμούσε με μιá κατηγορία επί δολοφονία... Νά, γιατί από εκείνη τή στιγμή τό γράμμα αυτό έγινε τό στοιχείό μου», σημειώνει επιγραμματικά. Άλλά συγχρόνως έγινε για τό Nichols και ή «πρώτη λάμψις τής αλήθειας, πού πήρε στή διαμόρφωσι τής σκέψώς του ένα μέρος ξεχωριστό». «Τότε ώρκίστηκα—συνεχίζει στο κεφάλαιο, πού μās περιγράφει τόν πνευματικό του άγώνα—όποιες δήποτε και άν είναι αι άτομικά μου άπόψεις δια τά μεγάλα μυστήρια τής ζωής να τις κρατώ για τόν έαυτό μου» (238). Αυτό ήταν τό

πρώτο βήμα. Ἡ πρώτη προσπάθεια γιὰ νὰ βγῆ τέλος ἀπὸ τὸν ἀπαίσιό ἐκεῖνο κόσμο τοῦ Σέλλεϋ⁽²⁾, τοῦ Swinburn⁽³⁾, καὶ τῶν ἄλλων Μολὼχ τοῦ 19ου αἰῶνος. Νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς εἰρωνείας τοῦ Ταιν καὶ τοῦ Ρενάν, πού βαθεῖα τὸν εἶχε μπολιάσει. «Ἀπὸ αὐτὴ τῆ στιγμή μπορούσα νὰ κυττάω στὸν οὐρανὸ χωρὶς τὴν ἔκφρασι φτηνῆς εἰρωνείας στὸ πρόσωπό μου» (238).

«Ἀπὸ τότε ἄρχισε μιὰ παράξενη μεσο-σκηνική περίοδος τῆς ζωῆς μου», γράφει ἐπιγραμματικά ὁ Nichols. Μιὰ περίοδος, πού βάσταξε πάνω-κάτω ἀπὸ τὸ 1930 μέχρι τὸν πόλεμο. Βρισκόταν τότε μεταξὺ Χριστοῦ καὶ κόσμου. «Σήμερα, ὅταν ρίχνω τὸ βλέμμα μου στὸ παρελθόν, μοῦ φαίνεται πολὺ περίεργο γιατί τόσο πεισματικά ἀπέφυγα τότε τὴν ὀλοφάνερη λύσι: νὰ περᾶσω δηλαδὴ τὴν ὀλάνοικτη πόρτα τῆς Ἐκκλησίας... Κι' ὅμως τότε συνέχιζα μιὰ πάλη σκληρῆ, ἕνα ἀγῶνα ἀπεγνωσμένο». Ὁ Ἥλιος τῆς ζωῆς δὲν εἶχε ἀκόμα τότε αἰχμαλωτίσει τὸν Nichols πρὸς τοὺς καινούργιους δρόμους τοὺς λουσιμένους ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Πίστεως. «Ἐχω τὴ δικιά μου πίστι» ἔλεγε ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς. «Εἶμαι τόσο ἐγωϊστής, πού δὲν μπορῶ νὰ πιστεύσω μὲ κλειστά μάτια στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια τῆς εὐαγγελικῆς διηγῆσεως».

Κι' ὅμως ἡ πνευματικὴ του αὐτὴ κατάσταση δὲν τὸν ἀπογητεύει. Τὸν σπρώχνει μάλιστα στὴν ἀναζήτησι τῆς ἀλήθειας. Σ' ἕναν τέτοιο ἀγῶνα ἡ νίκη δὲν εἶναι πάντα ἄμεσος καρπός. Ἀπ' τὴν προσπάθεια ὡς τὴν ἐπιτυχία, ἀπ' τὴ σύγκρουσι μέχρι τὸ θρίαμβο, συχνὰ μεσολαβεῖ μιὰ μεγάλη ἀπόστασις, μιὰ ἄλυσια ἀπὸ θυσίες καὶ κόπους καὶ ἀγωνίες σιωπηλές. Τίς ἐγνώρισε καλὰ τίς ἀγωνίες αὐτὲς ὁ Nichols. Ἔκανε ἕνα πλῆθος πειραμάτων, ὅπως γρά-

φει ὁ ἴδιος, ἀναζητῶντας τὴ χαμένη του πίστι. «Δύο ἀπ' αὐτὰ ἴσως ἀξίζουν μόνο νὰ ἀναφερθοῦν. Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ τὴ μύησί μου στὰ μυστήρια τοῦ πνευματισμοῦ. Ἐνας παλιός μου φίλος μὲ ἐπῆγε στὸ μεγαλύτερο μέντιουμ τοῦ κόσμου, στὸν περίφημον Valliantin. Ὅποτερα ἀπὸ μερικὲς συγκεντρώσεις ἐνοιῶθα τὸ κενὸ τῆς καρδιάς μου νὰ μεγαλώνη καὶ τὴν ἀπομόνωσί μου νὰ γίνεταί πιὸ φορικτῆ. Τότε ρίχτηκε στὸ δεύτερο πείραμα. Γέμισε τίς βιβλιοθήκες του, ὅπως μᾶς λέει, ἀπὸ ἀναριθμητοὺς τόμους βιβλίων καὶ διάβαζε μέρα νύκτα. Ἄρχισε ἀπὸ τὸν Bhagavat Ghita καὶ τέλειωσε μὲ τὸ «Mental Healers» («Οἱ ψυχοθεραπευταί») τοῦ Zweig. «Κι' ὅμως, συνεχίζει, κάθε ἐλπίδα ὅτι μπορούσα νὰ βρῶ στὰ βιβλία τὴν Πίστι μου ἦταν μόνο παροδική: Σιγά-σιγά ἡ γεμάτη ὡς ἐπάνω ὀρθολογιστικὴ του φαρέτρα κοντεύει ν' ἀδειάση, καθὼς τὰ ὄπλα του ἀχρηστεύονται τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τ' ἄλλο».

Τὸ σωστικὸ αὐτὸ ἄδειασμα τοῦ ὕλιστικῆς τοῦ ὀπλοστασίου γίνεται πιὸ γοργό, καθὼς στιγμὲς δραματικὲς φθάνουν γιὰ τὴν Εὐρώπη. «Τί πρέπει νὰ κάνω;» εἶναι τὸ ἀγωνιῶδες ἐρώτημα τοῦ συγχρόνου μας διανοητῆ, καθὼς συνεχῶς πετάει ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ Λονδίνο τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ μεσοπολέμου. «Νοιώθω ὅτι ὁ κόσμος περιμένει νὰ κάνω κάτι καλύτερο. Κι' ὅμως δὲν τὸ κάνω... Ζῶ στιγμὲς πού ἡ καρδιά μου πάει νὰ σπάσῃ. Δὲν μπορῶ νὰ συνεχίσω πιά γιὰ πολὺ καιρὸ τὴν παλιά μου ρουτίνα ζωῆς. Δὲν μπορῶ νὰ περνᾶω πιά τίς μέρες μου καὶ τίς νύκτες μου λέγοντας ἀνοησίες, γελώντας πολὺ μὲ τὴ μουσικὴ τοῦ κοκτέιλ, πού κάνει ἕνα συνεχῆ στακάτο... Κι' ὅλα αὐτὰ, ἐνῶ τὰ σύννεφα μαζεύονται ἀπειλητικὰ πάνω ἀπὸ τὴν Εὐρώπη...» (197).

(2) Ὁ Σέλλεϋ (Shelley 1792-1828) Ἄγγλος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς, ξεκίνησε ἀπὸ ἄκρως ὕλιστικὲς θεωρίες καὶ κατέληξε νὰ φτιάξῃ μιὰ δική του ποιητικο-φιλοσοφικὴ θεωρία.

(3) Ὁ Σουίνμπωρν (1837-1909) ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος θεωρεῖται ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερον παράγοντας τοῦ ἠθικο-θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναρχισμοῦ στὴν Ἀγγλία.

III. ΣΤΑ ΠΑΡΤΕΡΙΑ ΤΟΥ ΚΗΠΟΥ ΤΟΥ

Στὴν ζωὴ τοῦ B. Nichols, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία του, δὲν ἔχουμε τὴν περίπτωσι ἐνὸς Κλωντέλ, ἐνὸς Μαρματίν, ἐνὸς Ἐρνέστου Ψυχάρη. Δὲν ἔχουμε τὴν περίπτωσι τοῦ ξαφνικοῦ φωτισμοῦ,

τῆς ἀπότομης ἐπιστροφῆς, πού ρίχνει χάμω θαμπωμένον τὸν διώκτη στὸ δρόμο τῆς Δαμασκοῦ. Ἔχουμε ὅμως μιαν ἄλλη περίπτωση, ὄχι λιγώτερο συγκλονιστική. Ἔχουμε τὸν διανοούμενον ἄνθρωπο, πού ἀγωνίσθηκε νὰ βρῆ τὴν Ἀλήθεια καὶ πού σιγά-σιγά ξαναζωντάνεψε ἡ παιδική του πίστις.

«Ἄνθος μὲ ἄνθος ἢ ἄνοιξις ἐρχεται», αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς, ὅσο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κῆπου, γράφει ὁ Nichols ὑπονοώντας τὴν δική του περίπτωση. Καὶ συνεχίζει: «Ὅταν πιά ἔχασα κάθε ἐλπίδα ὅτι ἴσταν δυνατόν νὰ βρῶ τὴν Πίστι μου ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀποτραβήχτηκα στὸ ἀγρόκτημά μου... Ἀπὸ τότε πού καλησπέρισα τὸν κῆπο μου μέχρι σήμερα, πέρασε μιὰ δεκαετία. Στὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν μεγάλα γεγονότα γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Τὸν ἴδιο καιρὸ μεγάλα γεγονότα συνέβησαν καὶ γιὰ μένα. Ὅχι βέβαια γεγονότα, πού ἔχουν σχέση με τὴς δημοσιογραφικῆς μου ἐπιτυχίεις ἢ με λεφτὰ ἢ με τὴς κοσμικῆς μου ἐμφανίσεις. Γεγονότα πολὺ περισσότερο βαρυσήμαντα» (234). Γεγονότα πού μᾶς θυμίζουν τὰ τελευταῖα βήματα τοῦ παραστρατημένου γυιοῦ, πού γυρίζει λασπωμένος, κουρασμένος, στὸ Παλάτι τοῦ Πατέρα. Καὶ τὰ βήματα αὐτὰ γιὰ τὸ σύγχρονό μας ἄγγλο συγγραφέα γίνονται μέσ' στὰ στενά παρατέρια τοῦ κῆπου του.

Ἀγόρασε ἓνα μεγεθυντικὸ φακὸ καὶ στὶς ὥρες τῆς σχολῆς του παρατηροῦσε τὰ ἄνθη καὶ τὰ φυτὰ. Ἐθαύμαζε τὰ πλούσια ἐργοστάσια τῆς ἴριδος καὶ τὸ κάθε πέταλο τοῦ φαινόταν σὰ μιὰ ἔξοχη μινιατούρα. Μαζὶ μὲ τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτὶ «μὲ ἔσπρωχνε, γράφει, νὰ παραδεχθῶ ἓνα παγκόσμιο Ρυμειστή... Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ὑπάρχει μιὰ καλύτερη μελωδία ἀπὸ τὴ μουσική τοῦ δάσους καὶ τῶν πουλιῶν; Νὰ μὴν ὑπάρχει ἓνας μουσικὸς κύριος; Αὐτὲς τὶς ἐρωτήσεις ἔκανα στὸν ἑαυτό μου, ἐνῶ ἐγύριζα στοὺς λόφους. Μερικὲς μάλιστα φορὲς, σ' αὐτοὺς τοὺς περιπάτους, ἔμπαινα σὲ καμμιὰ ἀπὸ τὶς μικρὲς ἐκκλησοῦλες, πού στολίζουν τὰ περὶχώρα τοῦ Huntingdonshire, καὶ καθόμουν σ' ἓνα παλῆο στασίδι στὸ πίσω μέρος, νοιώθοντας μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐτυχία νὰ μὲ ὑποκλέπτη... Ἐδῶ ἀκριβῶς

μπόρεσα νὰ βρῶ αὐτὸ πού τόσο καιρὸ ἀναζητοῦσα—κάποιον νὰ εὐχαριστήσω γιὰ τὶς γύρω μας ὁμορφίεις». Τὸ δυστυχισμένο παιδί τοῦ εἰκοστού αἰῶνος ἔβλεπε τώρα ξεκάθαρα ὅτι ἔξω ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ του κάτεργο, ὑπῆρχε Ἐκεῖνος, πού ἐδημιούργησε τὸν κόσμον κι' αὐτόν. Ἐκεῖνος, πού τὸν περίμενε τόσα χρόνια νὰ γυρίσῃ στὴν πατρικὴ στέγη. Κι' ὁ Nichols τότε προσευχήθηκε γιὰ πρώτη φορά...

«Ἦστερα ἀπὸ αὐτὸν τὸν περίπατο, ὅταν ἐγύρισα σπῆτι, ἐδιάβασα ὅλο τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον. Καθὼς ἡ μετάρσια ἱστορία ἀπεκαλύπτετο μπροστά μου, ἔμεινα ψιθυρίζοντας: Μόνον νὰ ἦταν ἀλήθεια! Καὶ τότε, ἔξαφνα, κατάλαβα ὅτι δὲν εἶχα δώσει τὴν προσοχή, πού ἔπρεπε στὴ μελέτη τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας, πού κράτησε δυὸ χιλιάδες τώρα χρόνια τὸν πολιτισμὸ καὶ εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου. Εἶχα δώσει λιγώτερον προσοχή στὴ μελέτη τῆς Βίβλου, ἀπ' ὅση θὰ ἔδιναν στὴ μελέτη τοῦ ἀπολογισμοῦ κάποιας ἐταιρείας. Αὐτὸ ἦταν, τοῦλάχιστον, ὄχι πολὺ ἔξυπνο» (242).

Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπεφάσισε νὰ ἐπανεκπαιδεύσῃ τὸν ἑαυτό του, μελετώντας τὶς ἀρχὲς τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα κατέβηκε στὸ Λονδίνο καὶ ξαναγύρισε μὲ μιὰ βαλίτσα βιβλία. «Οἱ ἐπόμενοι μῆνες μου, σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Nichols, ἦσαν ἀπὸ τοὺς πιὸ κουραστικούς, γιὰ τὸν ἐπέερασα στὸ γραφεῖο μου, ἀναζητώντας τὸν χαμένο θησαυρὸ. Τοὺς ἐπέερασα σ' ἓνα κυνήγι διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, ἓνα κυνήγι, πού στὸ τέλος ὑπῆρχε ἓνα πολὺτιμο βραβεῖο: ἡ Πίστις!» (243). Αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι τὸ θριαμβευτικὸ «νενηκήμενον» ἐνὸς διανοουμένου. Ἐνὸς ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ θεάτρου, πού συγχρόνως ὑπῆρξε καὶ ἓνας πνευματικὸς μαραθωνοδρόμος. Ἦστερα ἀπὸ πολυετὴ πνευματικὸ ἀγῶνα ξαναβρίσκοντας ὁ Beverley Nichols τὴ λησμονημένη πηγή, ἐνόηται στὴν ἴδια πίστι μετὰ τὰ μεγάλα πνεύματα πού τῶχαν καύχημά τους νὰ πιστεῦν αὐτὸ πού ὁ Pascal, ὁ Pasteur, ὁ Laennec ἐπίστευσαν» (Mauriac).

Στὴν ψυχὴ κάθε «νεογέννητου πιστοῦ»

γεννᾶται μία καινούργια ὁρμή. Τὸ φῶς, πὺν γνώρισε δὲν πρέπει νὰ μείνη χωρὶς ἀκτινοβολία. Ὁ Nichols συναισθανόμενος κί' αὐτὸς τὴ μεγάλη του κλήσι, συγκεντρώνει τώρα ὅλες του τὶς δυνάμεις κί' ἀναλαμβάνει τὸ ρόλο ν' ἀναστηλώσῃ ὅ,τι τόσο καιρὸ ἐγκρέμιζε. «Εἰπάτωσαν οἱ λελυτρωμένοι!» Αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ σύνθημα πὺν μᾶς δίδει ὁ ποιητὴς τῶν ψαλμῶν; «Ἐνα πρᾶγμα θὰ ἤθελα νὰ παρακαλέσω, γράφει ὁ Nichols μετὰ τὴν περιγραφή τῆς ἐπιστροφῆς του: Ἐὰν κανένας ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ τοῦ βιβλίου θὰ εὑρισκε τὸν ἑαυτὸ του στὴν ἰδίαν πνευματικὴ κατάσταση, πὺν ἤμουν καὶ ἐγώ, ἐὰν εἴσθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς, πὺν ἀμφιβάλλετε καὶ δυσπιστεῖτε γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ἰκετεύω γιὰ τὸ δικὸ του ζωτικώτατο συμφέρον, νὰ τὸ ξανασκεφθῆ τὸ ζήτημα, νὰ κἀν κάποιον ἔρευνα, νὰ μελετήσῃ τὶς ἀρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ, σὰν ψυχραῖος κί' ἀμερόληπτος δικαστὴς... Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα...».

Καὶ συνεχίζει τὸ μῆνυμά του στὸ σύγχρονο ἄνθρωπο μὲ μιὰ ἀνοικτὴ ἐξομολόγησι: «Ὅταν ἔκανα κί' ἐγώ αὐτὸ τὸ βῆμα καὶ βρέθηκα στὸ φῶς, ἔνοιωσα ἀμέσως τὴν ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ τὸ πῶ καὶ σ' ἄλλους. Αὐτὸ ἐσήμαινε ἕνα ἄλλο βιβλίον. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ δυσκολώτερο βιβλίον πὺν εἶχα ποτὲ γράψῃ—ὄχι μόνο διότι θὰ ἀνελάμβανα νὰ φέρω ἐπὶ τάπητος θέματα πὺν ἔχουν ἀπασχολήσει τοὺς μεγαλυτέρους διανοητὰς ὄλων τῶν αἰώνων—ἀλλὰ διότι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ παρελθόντος μου, θὰ προκαλοῦσε πάρα πολλὰς εἰρωνεῖες καὶ θεληματικὰς παρανοήσεις ἀπὸ τοὺς

φίλους μου» (243). Κί' ὁμως ὁ Nichols ῥίχτηκε στὸν ἀγῶνα αὐτό. Ἀγῶνα δύσκολο, κοπιαστικό, «ποῦ δὲν πετυχαίνει, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς προσευχῆς» Ὅσοτερον ἀπὸ πολλὰ ἡμερονύκτια μελέτης καὶ κόπων ἔφθασε χαρούμενος καὶ ἱκανοποιημένος στὸ τέρας του. Τὸ βιβλίον του «Εἶπεν ἄφρων...» (The fool hath said) ἦταν ἔτοιμο γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. «...Ἐνῶ λοιπὸν ἐξήταξα, σημειώνει ἐπιγραμματικά, τὰ ἱστορικὰ δεδομένα γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως στὸ βιβλίον μου αὐτό, καὶ καθὼς ἔτρεχα στὸ μονοπάτι, πὺν ὑπάρχουν ἀκόμα τὰ ἔχνη ἀπὸ τὰ βήματα ἑκατοντάδων πιστῶν, ὁ δρόμος φάνηκε ν' ἀνοίγεται μπροστά μου σὲ κάθε βῆμα καὶ πὺν πλατὺς καὶ πὺν φωτεινός, ὡς τὴ στιγμή πὺν ὠδηγήθηκα ἀκριβῶς στὰ πόδια τοῦ Σταυροῦ» (245).

Ἡ συνέχεια τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ Nichols δὲν εἶναι χωρὶς ἐμπόδια καὶ δυσκολίες, ὅπως καὶ ἡ ἐπιστροφή του δὲν ἦταν χωρὶς κόπο καὶ μόχθο. Ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του ἀγγλικοὶ χριστιανικοὶ κύκλοι τὸν ἀπογοητεύουν. Δὲν βρίσκει στὴ ζωὴ τους τὸ ζωντανὸ Χριστιανισμό. Φθάνει ὡς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀναζητῶντάς Τον. Πηγαίνει καὶ στὴ Λούρδη. Ἀργότερα ταξιδεύει στὴ Γερμανία. Γυρίζει στὴν Ἀγγλία στὸ γνῶριμο ἐξοχικό του. Ἐκεῖ μ' ἀγάπη μελετᾷ τὰ προβλήματα τῶν σλάμς καὶ τῶν ἀνθρακωρύχων τῆς Οὐαλλίας καὶ γράφει συνεχῶς. Λίγον καιρὸ κατόπιν, ὅταν κηρύσσεται ὁ πόλεμος, βρίσκεται στὴ Γαλλία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τελειώνει τὴν αὐτοβιογραφία του ὁ διψασμένος ὁδοιπόρος.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ θέμα τοῦ ὑπ' ὄψιν ἄρθρου, πολύπλοκον καὶ πολύπλευρον, παρουσιάζει μεγάλας δυσχερείας διὰ μίαν ὄντως ἀντικειμενικὴν ἔρευναν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, αἱ ἐν αὐτῷ ἐκτιθέμεναι ἀπόψεις θὰ πρέπη νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἐκφράζουν τὰς προσωπικὰς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέως. Οὐχ ἤττον δημοσιεύομεν τὸ ἄρθρον εὐχαρίστως, διότι ἀνεξαρτήτως ἀμφισβητήσεων, συμβάλλει εἰς τὸ νὰ κατανοηθοῦν αἱ δυσχερείαι μετὰ τὰς ὁποίας συνδέεται ἡ ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς θεωρητικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ τόσο κρισίμου αὐτοῦ διὰ τὸν πολιτισμὸν μας προβλήματος.

1. Ἡ συνεχιζομένη ἔντασις τῶν διεθνῶν σχέσεων καί, μαζύ της, ἡ ἀπειλὴ μιᾶς νέας αἱματοχυσίας κρατοῦν πάντα τοῦ πολέμου τὸ πρόβλημα σὺν προσοκλήσει τῆς ἐπιχειρήσεως. Καὶ γι' αὐτὸν λοιπὸν τὸν λόγο, πέρ' ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς ἀνάγκης, θάχαν ἴσως τῆς θέσι τους οἱ γραμμαῖς ποῦ θ' ἀκολουθήσουν.

Σὲ μελέτημα ποῦ δημοσιεύθηκε σὲ προηγούμενον τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων»⁽¹⁾ ἔγινε προσπάθεια ν' ἀναζητηθῆ, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς θεωρίας τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ ἀληθινὴ τοῦ πολέμου αἰτία καὶ ἡ ἠθικὴ δικαιολογία αὐτοῦ. Τὸν χριστιανὸν ὅμως τῆς ἐποχῆς μας ἀπασχολεῖ—τόσον ἔντονα μάλιστα—κι' ὁ καθορισμὸς τῆς ἰδικῆς του, τῆς προσωπικῆς στάσεως ἀπέναντι τοῦ πολέμου. Τὸν ἀπασχολεῖ τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν του πλευρὰ—τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς του στὸν πόλεμον.

Ἀπὸ τῆς μιᾶς μεριᾶ ἔρχεται ἡ ἐπιταγὴ τῆς Πολιτείας, ποῦ τοῦ δίνει στὸ χέρι τὸ ὄπλο της καὶ τὸν προστάζει νὰ πολεμήσῃ καί, φυσικά, νὰ «φονεύσῃ». Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ προβάλλεται ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ: «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει...»⁽²⁾. Σὲ

ποῖαν ἐντολὴν θὰ ὑπακούσῃ;

Μιὰ προσέγγισις πρὸς τὰ ζητήματα ποῦ θέτει τὸ ἐρώτημα—προσέγγισις μόνον, γιατί τὰ θέματα εἶναι πολλὰ καὶ πολύπλοκα—θὰ ἐπιχειρηθῆ στίς παρακάτω γραμμές.

2. Ὑπάρχει μία μερὶς ἀνθρώπων ποῦ ἀποκλείουν κάθε συμμετοχὴν σὲ πόλεμον, ὅποιοσδήποτε κι' ἂν εἶναι ὁ σκοπὸς του. Κι' ἀκόμη θεωροῦν ἀπηγορευμένη καὶ τὴν ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐκπλήρωσι τῶν στρατιωτικῶν ὑποχρεώσεων, ὅπως ὁ νόμος τις ἐπιβάλλει. Ὁ ἄνθρωπος, ὑπενθυμίζομεν, ὀφείλει ἀπόλυτη ὑποταγὴν στὴν ἐπιταγὴν τῆς συνειδήσεώς του—στὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὴν θὰ ὑπακούσῃ κατὰ πρῶτον λόγο. Κι' ὅταν βροίσκῃ ἀσυμβίβαστην ἀντίθεσιν ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ στοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, χρεωστεῖ ν' ἀρνηθῆ ὑποταγὴν στοὺς τελευταίους, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὶς συνέπειες. Μιὰ τέτοια ἀρνήσις, λένε, δὲν ἀνέβασε τὴν Ἀντιγόνη στὸ ζῆλευτὸ ἠθικὸ ὕψος ποῦ τῆς ἀναγνωρίζεται στοὺς αἰῶνες; Καί, συνεχίζομεν, τέτοια δὲν ἦταν—σ' αὐτὴ τῇ γενικώτερῃ ἔννοια—ἡ στάσις τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποῦ προτίμησαν «πειθαρχεῖν Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις»;⁽³⁾.

(1) Ἔτ. 1954, σελ. 289-300.

(2) Ματθ. ε' 21-22.

(3) A. Lambrette, L' objection de conscience devant la morale catholique eis Saint Michel, bull. de l' Assoc. des anciens élèves.

Καὶ στὴν εἰδικότερη περίπτωσι τῆς στρατεύσεως καὶ τοῦ πολέμου, τὴν ἄρνητικὴν στάσι των στηρίζουν σ' ἀκόλουθα ἐπιχειρήματα: Ὁ πόλεμος, ὑπενθυμίζον πρῶτα, εἶναι μιὰ τρομερὴ ἐκατόμβη, μιὰ φοβερὴ τραγωδία αἵματος καὶ συμφορᾶς ἢ συμμετοχῆ μας, συνεπῶς, σ' αὐτὸν εἶν' ἀντίθετη πρὸς τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς. Ἔπειτα, συνεχίζουν, γιὰ τὴν ἴδιαν αἰτία ἀντίθετο πρὸς τὴν ἠθικὴν εἶναι καὶ κάθε τι πὺν προετοιμάζει τὸν πόλεμο, στρατός, πολεμικὲς βιομηχανίες, στρατιωτικὴ θητεία. Κατὰ τρίτον λόγο, προσθέτουν, «ἡ ἄρνησις τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως εἶναι καθήκον διεθνoῦς δικαίου. Μόνη ἡ ἄρνησις αὐτὴ θὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴν εἰρήνην. Εἶν' ἓνα μέσο ἀπλό, γρήγορο, ριζικόν, γιὰ τὴν παρεμπόδισι τοῦ κάθε πολέμου». Τέλος, προτείνονται λόγοι καθαρὰ θρησκευτικοί: Στὸ Εὐαγγέλιον, λένε, ὁ φόνος ἀπαγορεύεται κατὰ τὸν τρόπον ἀπόλυτον φτάνει νὰ τὸ ἀνοιξῆ κανεὶς στὸ Ματθ. ε' 21-22—πὺν παραθέσαμε στὴν ἀρχή—γιὰ νὰ βεβαιωθῇ γι' αὐτό. Ὑπενθυμίζον ἀκόμη καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τῆς μὴ ἀντιστάσεως: «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου αἰγὸνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»⁽⁴⁾. Πῶς λοιπόν, ἐρωτοῦν, θὰ πάρῃ ὄπλο στὸ χέρι του ὁ χριστιανὸς γιὰ νὰ «φονεύσῃ»;

Τὰ κηρύγματα αὐτά, ὅσο κι' ἂν μοιάζουν μὲ συνθήματα εἰρηνοφιλίας πὺν ἀπὸ ἀντιχριστιανικὲς πηγὲς ἀκούστηκαν στίς μέρες μας, ἔγιναν ὡσὸσο ἀποδεκτὰ στὸν διαμαρτυρόμενον κόσμον, κυρίως ἀπὸ τοὺς Κουάκερους (Quakers) καὶ τοὺς Μεννονίτες (Mennonites). Ἡ ἀναίρεσι τούς δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ξεχωριστά. Στίς γραμμὲς πὺν θ' ἀκολουθήσουν, θὰ γίνῃ φανερόν πόσο εἶν' ἀβάσιμα κι' ἀντίθετα πρὸς τὴ σωστὴ ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος.

3. Εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς μελέτης ἢ ἀνάπτυξις τῆς διδασκαλίας τῆς Παλαιᾶς

Διαθήκης πάνω στὸ θέμα. Πρέπει ὁμως γενικὰ νὰ σημειωθῇ ὅτι κοντὰ στὴν ὀγδόη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου, τὸ «οὐ φονεύσεις»⁽⁵⁾, πολλὰ διατάξεις τῆς Πεντατεύχου ἐπιβάλλον τὴ στρατιωτικὴν θητεία καὶ τὴν συμμετοχὴν στοὺς πολέμους.

Κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας τὸ θέμα ἀνανεώνεται. Τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς στοὺς πολέμους ἀντικρούζεται, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς θεωρίας τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ, ὡς προβλημα πνευματικόν, κι' ἀντιμετωπίζεται συνθετικὰ καὶ ρεαλιστικὰ. Γιὰ τὴν προσπάθεια μιᾶς τέτοιας ἀντιμετωπίσεως πρέπει νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὴν διευκρίνισιν τριῶν σημείων.

Τὸ πρῶτον: Ἡ διαφοροποίησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σ' ἔθνη πολλά—χωρὶς ν' ἀποκλείῃ τὴν ἰδέαν τῆς πραγματοποιήσεως μιᾶς διεθνoῦς κοινότητος—ἔχει τὸν σκοπὸν τῆς, καὶ εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἐπίσης σύμφωνη μὲ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα. Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν στὴν περιφέρημιν δημογορία του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διεκήρυξε πὸς ὁ Θεὸς «ἐποίησεν ἕξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν»⁽⁶⁾. Μὲ τὴν διαφοροποίησιν αὐτὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ἔθνη πολλά, δίνεται ἡ εὐκαιρία ν' ἀναπτυχθοῦν ὅλων τῶν λαῶν τὰ ποικίλα τάλαντα καὶ νὰ ικανοποιηθοῦν οἱ πανανθρώπινες ἱστορικὲς ἀνάγκαι μὲ ἀμοιβαῖες ὑποχωρήσεις καὶ ἀλληλοσεβασμόν.

Ἡ ποικιλία ὁμως τῶν ἐθνῶν προϋποθέτει τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Πατρίδα—εἶναι ἡ δύναμις πὺν τὰ κρατεῖ στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἀκμὴ των. Ἡ ἀγάπη λοιπόν τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα του δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ ἀξία «Πατρὶς» ἔχει στὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν τὴν

du Collège Saint Michel, No de novembre-decembre 1939, σελ. 1.

(4) Ματθ. ε' 39. Πρβλ. καὶ Julien Benda *La grande épreuve des Démocraties*, Paris 1945, σελ. 156 καὶ Χρ. Ἀνδρούτσου, *Σύστημα ἠθικῆς*, Ἀθήναι 1925, σελ. 331.

(5) Ἐξοδος κ' 15. Στὴν ἀρίθμησιν τῶν ἐντολῶν ἀκολουθοῦμε τὴν μετάφρασιν τῶν Ὁ'. Στὸ ἐβραϊκόν κείμενον ἡ ἐντολὴ φέρεται ὡς ἕκτη.

(6) Πράξ. ιζ' 26-27.

θέσι της, πού εἶναι, ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας, πάντα ἀπὸ τὶς ἀξίες «ἄτομον» καὶ «οἰκογένεια»⁽⁷⁾.

Τὸ δεύτερο σημεῖο πὺν πρέπει νὰ διευκρινισθῆ: Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ ἔξουσία της ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Βέβαια, ἡ πολιτεία ἔχει ὡς ἀξία τὴν ἱεραρχικὴ τῆς θέσι, πὺν εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ὁσίου καὶ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ εἶδωλο πὺν τοῦ ὀφείλεται λατρεία· πικρὴ πείρα ἔχει διδάξει ποιοὶ κίνδυνοι παρουσιάζονται ἀπὸ τάσεις ὑπερβολῆς πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν αὐτή⁽⁸⁾. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐπιφύλαξι, ὁ χριστιανὸς ὀφείλει κατ' ἀρχὴν ὑποταγῆ εἰς τὴν νόμιμη ἔξουσία. Ἦδη ὁ Κύριος εἶχε ἀναγνωρίσει τὴν κρατικὴ ἔξουσία μετ' ὁ ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι⁽⁹⁾. Κι' ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶχε διακηρύξει: «Πᾶσα ψυχὴ ἔξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γὰρ ἔστιν ἔξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἔξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν»⁽¹⁰⁾. Καί, ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα, σημειώνει: «ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν»⁽¹¹⁾.

Ἀκόμη στὴν κρατικὴν ἔξουσία ἀναγνωρίζεται καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔξαναγκάξῃ τὴν ἐκτέλεσι τῶν διαταγῶν της: «οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖς, ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος⁽¹²⁾.

Καὶ τὸ τρίτο σημεῖο: Ὑπάρχουν περιπτώσεις ἀφαιρέσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὶς ὀποιῆς ἡ ἐντολὴ ἡ «οὐ φονεύσεις», καὶ στὴν συμπληρωμένῃ ἀπὸ τὸν Κύριο διατύ-

πωσί της, δὲν καλύπτει. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Κύριος, συμπληρώνοντας τὴν ἐντολή, μεταθέτει τὸ θέμα στὴ βᾶσι του. Τὴν παράβασι καὶ τὴν ἀπαγόρευσι συνδέει μετ' ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, μετ' ἡ ὀργή, ἐκείνη δηλαδὴ τὴ μορφή τῆς κακίας πὺν μπορεῖ καὶ μετ' ὄνο νὰ ἐκδηλωθῆ: «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει». Ἀπευθύνεται ἔτσι φανερὰ στὸ ἄτομο καὶ ρυθμίζει πρῶτα τὴν ψυχικὴ του στάσι ἀπέναντι τοῦ πλησίον του—καὶ μέσω αὐτῆς ρυθμίζει καὶ τὴν ἔξωτερικὴ συμπεριφορὰ του. Δὲν ἀπευθύνεται λοιπόν, εἶναι ἄλλωστε φανερὸ αὐτό, στὴν Πολιτεία οὔτε στὸ κρατικὸ ὄργανο, πὺν ὡς τέτοιο ἐκτελεῖ τὴν βούλησι τῆς Πολιτείας ἄσχετ' ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ψυχικὴ του στάσι, κάποτε ἴσως κι' ἀντίθετα πρὸς αὐτήν.

4. Ὑστερ' ἀπὸ τὶς διευκρινίσεις αὐτές, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε. Καί, σύμφωνα μετ' ἡ παραπάνω σκέψεις, πρέπει πρῶτα νὰ δεχθῶμε πὺς ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ὡς ὑποχρέωσις πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Κράτος ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ ὡς ἄσκησις δημοσίου λειτουργήματος ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Οἱ Ἀποστολικὲς Διαταγές, ἔχοντας ὡς βᾶσι χωρὶο τῆς Καινῆς Διαθήκης⁽¹³⁾ ὀρίζουν πὺς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ γίνονται δεκτοὶ στὸ βάπτισμα χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιβάλλεται ἡ ἀπάρνησις τῆς στρατιωτικῆς τῶν ὑπηρεσίας: «Στρατιώτης προσιῶν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν μηδὲ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις»⁽¹⁴⁾. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, ἐρμηνεύοντας τὸ ἴδιο χωρὶο, συμπτεράνει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο δὲν ἀπαγορεύει τὴν στρατευσι—«militare non prohibuit»⁽¹⁵⁾. Ἐξ ἄλλου ὁ Τερτυλλιανὸς στὸν «Ἀπολογητικόν» του ἀναφέρει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τοῦ καιροῦ του εἶχαν πλημμυρίσει τὰ στρατόπεδα.

(7) Towards a Christian Civilization, Athens, 1950 σελ. 211.

(8) Βλ. Towards a Christian Civilization, σελ. 206-207. Γιά τὴν θεώρησι τῆς Πολιτείας καὶ τοῦ Νόμου ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας, βλ. Towards κλπ., σελ. 198-210.

(9) Ματθ. κβ' 21.

(10) Ρωμ. ιγ' 1. Πρβλ. καὶ Α' Τιμ. β' 1-3 καὶ Τίτ. γ' 1.

(11) Ρωμ. ιγ' 5.

(12) Ρωμ. ιγ' 4.

(13) Λουκ. γ' 14.

(14) Βιβλ. Η'.

(15) Ἐπιστολὴ πρὸς Μαρκελλῖνον, P. L. 33, στ. 531.

Ὅμως ἡ «ἐν πολέμῳ ἀνδροφονία», γιὰ νᾶρθοῦμε στὸ πιὸ συγκεκριμένο ζήτημα, εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἀπλὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, εἶναι κι' αὐτὴ—δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ—ἀφαίρεισις μιᾶς ζωῆς ποῦ ἔδωκεν ὁ Θεός, ζωῆς μάλιστα ἄγνωστον ἀνθρώπου—κι' ὅποιος ξεκινάει γιὰ τὸν πόλεμο καλὰ τὸ ξέρει αὐτό. Ὡστόσο καὶ σὲ συνέχεια μὲ ὅσα προηγουμένως ἀνεφέραμε, θὰ ὑπενθυμίσουμε πὼς ἡ ἐντολὴ «οὐ φονεύσεις» δὲν καλύπτει τὴν περίπτωσι τοῦ πολέμου. Γίνεται τοῦτο φανερό, ἂν κανεὶς σκεφθῇ πὼς ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ παράγγελμα—ποῦ ἀπενθύνεται, καθὼς ἐσημειώθηκε, στὰ ἄτομα—«ἀνέπτυξε ἓνα πλήρες σύστημα διεθνούς δικαίου ἐμπολέμων»⁽¹⁶⁾. Καί, στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀνεπτυγμένης χριστιανικῆς ἐντολῆς, οἱ πατέρες ἐξαιροῦν τὴν περίπτωσι τοῦ «φόνου ἐν πολέμοις»—τὸν θεωροῦν, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, «ἐνδίκον», κατὰ τὴν ἔκφρασι τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν.

Ἄς ἀναφέρουμε μόνον τὸν κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Εἶναι πραγματικὰ ἀποκαλυπτικὸς τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας. Εἶναι, πρῶτα, μία μαρτυρία γιὰ τὴν χριστιανικὴν παράδοσι τῶν πρώτων αἰώνων—σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ «ἐν πολέμοις φόνου» δὲν θεωροῦνται φόνου πραγματικοί. Καὶ καθορίζει, ἔπειτα, τὴν ἔκτασι καὶ τὸν λόγο ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς· ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς «ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμνημόνους» καὶ ὡς δικαιολογητικὸ προβάλλει τὴν συγγνώμη. Ὡστε «καὶ ἡ ἐν τοῖς δικαίοις πολέμοις αἰματοχυσία ἀποτελεῖ ὀπωσδήποτε σπῆλον ψυχικῶν»—γιὰ τὸν ὅποιον ὁμοῦ παρέχεται συγγνώμη—καὶ οἱ μεταξὺ τῶν ἁγίων στρατιωτικοὶ ἀνεκηρύχθησαν ἅγιοι «λόγω τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσεώς των καὶ ὅχι διότι ἔτυχε πρότερον νὰ κραδαίνουν τὴν στίλβουσαν λόγχην». Ἦδη στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Θεὸς εἶχε ἀπαγορεύσει στὸν βασιλεῖα Δαβὶδ τὴν οἰκοδόμησι ναοῦ, γιὰτί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ «πολέμους μεγάλους ἐποίησε»: «Αἷμα εἰς πλήθος ἐξέχεας καὶ πολέμους μεγά-

λους ἐποίησας· οὐκ οἰκοδομήσεις οἶκον τῷ ὀνόματί μου»⁽¹⁷⁾.

Ὁ χριστιανὸς λοιπόν, ποῦ ζῆ κι' αὐτὸς στὸν κόσμῳ, ὅπου ἡ ἁμαρτία «καταδοκεῖ τὴν εὐκαιρία νὰ ξανακερδίση τὸ ἔδαφος ποῦ ἔχασε», ἀποδέχεται τὸν πόλεμο. Δὲν τὸν θέλει, δὲν τὸν εὐχεται. Δὲν ἀποσύρεται ὁμοῦ ἀπὸ τὴν γενικὴ εὐθύνη⁽¹⁸⁾· μετέχει στὸν πόλεμο, συμμεριζόμενος τὸν κοινὸ ἀνθρώπινο κλῆρο, ὡσὰν σὲ τραγικὴ ὀριακὴ δοκιμασία. Γιατί «αὐτὴ εἶναι ἡ κλῆσι του, νὰ ζῆ ἐν τῷ κόσμῳ χωρὶς νὰ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, νὰ προχωρῇ ὡς τὸ βάθος τοῦ ἀνθρώπινου κλήρου»⁽¹⁹⁾.

Ἄς προχωρήσουμε τώρα. Μὲ τὸν κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου προβάλλει ἓνα ἐρώτημα: Μπορεῖ ἀδίστακτα σὲ κάθε πόλεμο νὰ μετέχη ὁ χριστιανός; Ποῖν ἐπιχειρήσουμε τὴν ἀπάντησι, ἀς σταθοῦμε, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν μᾶς ὅσα παραπάνω ἐσημειώθηκαν, σὲ μιὰ διάκρισι: Γίνεται συνήθως λόγος γιὰ τοὺς δικαίους πολέμους. Τέτοιοι χαρακτηρίζονται «οἱ ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ σωφροσύνης» τοῦ Μ. Βασιλείου, οἱ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, οἱ ἀμυντικοὶ κατὰ κανόνα πόλεμοι, οἱ «ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς λαοῦ τινος ἢ πρὸς ἐπανάκτησιν ἀδίκως ἀποσπασθέντων ἐδαφῶν καὶ ἐπανίδρυσιν βασιλείου βιαιῶς καὶ αὐθαιρέτως διαμελισθέντος». Ἐφ' ὅσον πρόκειται γιὰ τέτοιους πολέμους, ἡ ἀπάντησις εἶναι γενικὰ καταφατικὴ⁽²⁰⁾. Ὁ χριστιανός, ὑπακούοντας στὴν προσταγὴ τῆς Πατρίδος του, θὰ συμμετάσχη στοὺς πολέμους αὐτούς. Καί, γιὰ νὰ ἰδοῦμε καὶ τὴν ἄλλη ὄψιν τοῦ πράγματος, θὰ προτάξῃ τὰ στήθη

(17) Α' Παραλειπομένων κβ' 8.

(18) Ὁ πόλεμος, θὰ ὑπενθυμίσουμε, ἔχει τὴν αἰτία στὸν ἀρνητικὸ προσανατολισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Βλ. σχετικὰ: «Ἀκτίνες» 1954, σ. 296 κ. ἑ.

(19) Jacques Maritain, *Pour le Justice*, New York 1944. σελ. 10. Πρβλ. καὶ Julien Benda, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 150, Nicol. Berdiaeff, «Περὶ τοῦ Προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου», μετάφρ. Μητροπολ. Σάμου Εἰρηναίου, Ἀθήναι 1950 σελ. 280.

(20) Χρ. Ἀνδρούτσου, ἔνθ. ἄν. σ. 328. Βλ. καὶ Σερ. Παπακώστα, Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία τοῦ Κυρίου, Ἀθήναι 1940, σελ. 174.

του γὰρ νὰ προασπίσῃ ἀγαθὰ πολυτιμότερα ἀπὸ τὴ ζωὴ. Κι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ. Πολλὲς φορὲς τὰ φιλειρηνικά κηρύγματα ἔρχονται νὰ συγκαλύψουν ἕναν ὑλιστικὸ ἀτομισμὸ καὶ μὴν ἐπαισχύνη τη δειλία: ὀνομάζομε φιλειρηνισμό ἢ ἀνθρωπισμὸ ἢ ὀπωσθήποτ' ἄλλοιῶς τὴ δειλία μᾶς κι' ἀφήνομε τοὺς ἄλλους νὰ χύνοιν τὸ αἷμα των γιὰ χάρι τῆς ἰδικῆς μας ἐλευθερίας⁽²¹⁾.

Ἄν τώρα ἀποχωρίσουμε τοὺς δικαίους—μὲ τὴν παραπάνω ἔννοια—πολέμους, στοὺς ἄλλους—τὸ ἐρώτημα μένει—θὰ λάβῃ μέρος ὁ χριστιανός; Ἡ συνηθισμένη ἀπάντησις εἶναι καὶ πάλι καταφατική. Ἐφ' ὅσον ἡ πολιτεία διατάσσει, ὁ χριστιανὸς θὰ ὑπακούσῃ. Ἡ αὐθεντία τοῦ Κράτους δὲν καλύπτει. Τὴν εὐθύνῃ γιὰ τὴν συμμετοχὴν του καὶ στοὺς ἀδίκους πολέμους τὴν φέρουν οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες⁽²²⁾. Ὑπάρχει ὅμως κι' ἄλλη γνώμη: Ὁ χριστιανός, ὅπως ὁ κάθε πολίτης, ἀποτελεῖ μέλος τῆς πολιτικῆς κοινότητος. Ἄλλὰ ἡ πολιτικὴ κοινότης δὲν εἶναι ἡ ἕψιστη ἀξία· ἂν καὶ «τιμιωτέρα πατρός τε καὶ μητρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων», εἶναι πάντως ἀνθρωπίνης τάξεως ἀξία καὶ στέκεται ἱεραρχικὰ κάτω ἀπὸ τὴν θείαν τάξιν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ χριστιανὸς πρέπει βέβαια νὰ μετέχῃ στὸν πόλεμο τῆς Πατρίδος του, «ὄχι ὅμως ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴν ζημίαν τῆς ψυχῆς του καὶ γιὰ τὸν Θεόν. Τὸν Θεὸν πρῶτα θὰ ὑπηρετῇ. Ξαίρει πὼς δὲν ὀφείλει κατὰ συνείδησιν ὑποταγῆ σὲ νόμους ἀδικούς. Ξαίρει πὼς ὅταν ἔχῃ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἕνας πόλεμος εἶναι ἀδικός, δὲν ὀφείλει νὰ λάβῃ μέρος⁽²³⁾.

Ὅμως τὸ πρᾶγμα χρειάζεται λεπτότερη διερεύνησι. Ἄν δὲν ὑπάρχῃ αὐτὴ ἡ βεβαιότης; Ἄν τὸ δίκαιο ἢ ἀδικο τοῦ πολέμου δὲν εἶναι φανερό; Ἄν ἡ ἀμφιβολία κυριαρχῇ στὴν ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ; Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὀρθὴ φαίνεται ἡ γνώ-

μη πού δέχεται πὼς ἡ ἀμφιβολία πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ στὴν ὑποχώρῳσι συμμετοχῆς⁽²⁴⁾. Ἄν λοιπὸν ἀμφιβάλλῃ ὁ χριστιανὸς γιὰ τὸ δίκαιο τοῦ πολέμου στὸν ὁποῖον ἀποδύεται—καὶ τὸν καλεῖ—ἡ Πατρίδα του, ὀφείλει νὰ συμμετάσχῃ. Ἡ αὐθεντία τῆς πολιτείας καλύπτει τὴν ἀμφιβολία του.

Ὅστόσο, μπορεῖ κι' ἄλλο ἐρώτημα νὰ προβληθῇ: Θὰ ἐμπιστευθῇ ὁ χριστιανὸς στὴν ἀτομικὴ του συνείδησιν τὴν κρίσι γιὰ τὸ δίκαιο ἢ ἀδικο τοῦ πολέμου; Καὶ οἱ ἐνδεχόμενες ἀμφιβολίες του θάνα ἀποτελέσῃ τῶν ἀτομικῶν του παρατηρήσεων καὶ τῶν προσωπικῶν του κρίσεων; Θ' ἀπαντήσωμε πὼς ἡ προσωπικὴ συνείδησις τοῦ χριστιανοῦ ἔχει βέβαια ἀκέραια τὰ δικαιώματά της. Προσωπικὴ ἄλλωστε εἶναι κάθε ἐλεύθερον ἀνθρώπου ἡ ἀπόφασις. Ἡ ἰδιομορφία ὅμως τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως ὀδηγεῖ τὸν χριστιανὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς χριστιανικῆς κοινῆς γνώμης. Πραγματικὰ, τὸ δίκαιο ἢ ἀδικο τοῦ πολέμου, σὲ κάθε περίπτωσιν, εἴτε θάνα γενικά, στὴν χριστιανικὴ κοινὴ γνώμη, φανερό—καὶ τότε βέβαια τὸ ἐρώτημα δὲν τίθεται· εἴτε δὲν θάνα, κι' οἱ πιθανότητες θὰ μοιράζονται—καὶ τότε θάρχεται ἡ ἀμφιβολία, πού, σύμφωνα μ' ὅσα προηγουμένως ἐσημειώθησαν, θὰ λυθῇ ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς στὸν πόλεμο. Φυσικά, γιὰ τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς χριστιανικῆς κοινῆς γνώμης προβάλλει ἀκέραιον τὸ καθήκον τῆς ἀδούλωτης Ἐκκλησίας, τὸ καθήκον τῆς καθοδηγήσεως τῶν πιστῶν καὶ στὸν πόλεμο καὶ στὴν εἰρήνην. Κι' ἐδῶ φαίνεται καὶ ἡ χρησιμότης καὶ ἡ δύναμις τῶν ὁμαδικῶν χριστιανικῶν προσπαθειῶν.

Ἄλλὰ καὶ πέρα ἀπ' αὐτὰ, τὸ θέμα παρουσιάζει κι' ἄλλες πτυχές, κι' ἀπορίες πολλὰς ἀκόμη θ' ἀνακύβουν. Ἡ περιπτώσιολογία εἶναι ἀπέραντη—καὶ κάποτε γίνεται ἀφόρητη. Ἄς περιοριστοῦμε λοιπὸν σ' αὐτὰ, γιατί, τῶχει νοιώσει βέβαια ὁ ἀναγνώστης, κινδυνεύομε νὰ ξεφύγομε, ἂν ὄχι ἀπὸ τὸν σκοπὸ, σίγουρα ὅμως ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς μελέτης μας.

Σ. Γ. ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ

(21) Βλ. σχετικὰ Towards ect., σελ. 211.

(22) Βλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 333. Πρβλ. καὶ Α. Lambrette, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 5.

(23) Jacques Maritain, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 11. Πρβλ. καὶ Κωνστ. Καλλινίκου ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 37.

(24) Βλ. J. Maritain, ἐνθ' ἄν. σ. 11-12.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κάτι πού ὅλος ὁ σημερινὸς κόσμος ζητᾷ. Πολὺ συχνά, στὰ τελευταῖα χρόνια, γίνεται λόγος γιὰ τὸν χριστιανικὸ πολιτισμὸ καὶ σήμερα, ἀκοῦμε αὐτὲς τὶς λέξεις νὰ προφέρονται ἀπὸ πολλὰ στόματα. Εἴμαστε ἀσφαλῶς στὴν ἀπαρχὴ μιᾶς περιόδου, πού ἡ ἀνάγκη ἑνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ φαίνεται πολὺ ἐπιτακτικὴ, ἴσως ἀκόμα καὶ στὴν ἀπαρχὴ μιᾶς θετικῆς προσπάθειας, σ' ὅλο τὸν κόσμο, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του.

Ἡ προσπάθεια πού γίνεται στὴ χώρα μας πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτή, εἶναι πιά ἀρκετὰ γνωστὴ, ὄχι μόνον στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦτο, 16 χρόνια τώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἐξεδόθη, τὸ χριστιανικὸ πολιτισμὸ ἔχει ὡς κατευθυντήριον σκοπὸ. Ἀλλά, ὅπως εἶπαμε, τὸ θέμα αὐτὸ ἀπασχολεῖ σήμερα ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίσωμε καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν ξένων περὶ αὐτοῦ.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς συγχρόνους διανοουμένους, πού ἀσχολοῦνται μ' αὐτὸ τὸ θέμα, εἶναι καὶ ὁ John Baillie, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Edimburgh. Στὶς ἐξήντα περίπου σελίδες τοῦ βιβλίου του «Τί εἶναι ὁ Χριστιανικὸς Πολιτισμὸς;» (What is Christian Civilization?) ὁ καθηγητὴς Baillie δίνει μιὰ σύντομη ἀνασκόπησι τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, ἐξετάζοντας κατόπιν καὶ τὶς προϋποθέσεις πού ὑπάρχουν γιὰ τὴ δημιουργίαν ἑνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Χριστιανισμοῦ στοὺς πρώτους αἰῶνες μ. Χ., στὸ μεσαίωνα, καὶ κατόπιν στοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστες τῶν «Α-

κίνων», ὥστε δὲν νομίζουμε ὅτι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Baillie.

Ἀλλά, ἐκεῖνον πού μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ δοῦμε, εἶναι αἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως γιὰ τὴν ἐπίδρασι τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος στὴ σημερινὴ ἐποχὴ.

Τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, λέγει ὁ καθηγητὴς Baillie, δὲν ἔπαισε καὶ σήμερα νὰ ἐπιδρᾷ στὸν πολιτισμὸν μας, παρ' ὅλη τὴν ἄρνησι τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν πού παρετήρηθη ἀπὸ τὸν περασμένον αἰῶνα. Ἀλλά, τὸ κυριώτερον πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστιανισμὸς τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἡ προσαρμογὴ τῶν πιστῶν, τῶν σημερινῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν «ἐξωχριστιανικὴν», ἃς τὴν ποῦμε, κοινωνίαν, πρὸς ἐκείνους δηλαδὴ πού τίποτα κοινὸ μὲ τὸ Χριστιανισμὸ δὲν ἔχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ. Πολλοὶ ἀρνοῦνται ὅτι ὑπάρχει κἄν τέτοιο πρόβλημα, λέγοντας, ὅτι, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη σχέσις μεταξὺ χριστιανῶν καὶ νεοειδωλολατρικῆς κοινωνίας καὶ ἐπομένως, ὅτι οἱ χριστιανοὶ πρέπει καὶ πάλι, ὅπως τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, νὰ γίνουν μιὰ ξεχωριστὴ κοινωνία, κάτι ἀνάλογο μὲ τὸν περιούσιον Ἰσραηλιτικὸν λαόν.

Ἀλλὰ χριστιανικὸς πολιτισμὸς δὲν γίνεται μέσα στὰ στενὰ πλαίσια τῆς ἀπομονωμένης μερίδος τῶν ἐκλεκτῶν. Ὅπως εἶπε ὁ T. S. Eliot, ἡ χριστιανικὴ κοινωνία εἶναι μιὰ κοινωνία ἀνθρώπων, πού ὁ χριστιανισμὸς τοὺς εἶναι κοινωνικὸς (communal), πρὶν γίνῃ ἀτομικὸς (individual). Ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ ἄλλος κίνδυνος. Ἄν ὁ κόσμος δὲν πάρῃ ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ τὴν κατεύθυνσι πού τοῦ χρειάζεται, δὲν θὰ ζήσῃ ἀπλῶς κατὰ ἕνα μὴ χριστιανικὸν τρόπο, ὅπως μπορεῖ νὰ νο-

μίσση κανείς. Ἀπλούστατα θὰ καταλήξῃ σὲ κάποια καινούργια εἰδωλολατρεία. Κάτι τέτοιο ἀκριβῶς συνέβη στὴ Γερμανία. «Θεωρῶ βέβαιον» λέγει ὁ Baillie «ὅτι ἂν οἱ χριστιανικὲς ἰδέες δὲν ἐπηρεάσουν τὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ, ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ γίνωμε θύματα σὲ νεοειδωλολατρικὲς ἰδέες, σὺν ἐκεῖνες ποὺ ἀναστήθηκαν στὴ Γερμανία τοῦ Χίτλερ καὶ ὄχι μόνο στὴ Γερμανία». Δὲν μποροῦν λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ ν' ἀπομονωθοῦν ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐθνικὴ ζωὴ, ἀλλὰ, ἀπεναντίας, πρέπει νὰ ζωντανέψουν ὅ,τι χριστιανικὸ ὑπάρχει καὶ νὰ δώσουν ἕνα καινούργιο τόνο στὸ χριστιανικὸ αἶσθημα, πού, ὅσο κρυμμένο καὶ ἂν εἶναι, ὑπάρχει μέσα σὲ κάθε ἄνθρωπο. Σήμερον ὑπάρχουν χριστιανοὶ μὲ ζῆλο, πού μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των τρέχουν ἀνάμεσα στοὺς ἀγρίους, γιὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν τὸ χριστιανικὸ μήνυμα. Αὐτοὶ βέβαια εἶναι ἀξιοθαύμαστοι. Ἀλλὰ ἐδῶ, πρόκειται νὰ μεταδοθῇ τὸ χριστιανικὸ μήνυμα σὲ ἀνθρώπους μέσα σὲ τις λεγόμενες πολιτισμένες χώρες, πού δὲν γίνεται ζήτημα ἂν εἶναι χριστιανοὶ ἢ ὄχι, ἀλλὰ ἂν πιστεῦσιν σὲ κάτι ἢ ὄχι. Γιατί καὶ οἱ εἰδωλολάτρες ἔχουν, τέλος πάντων, μιὰ κατεύθυνσι, μιὰ πηγὴ ἐμπνεύσεως καὶ καθοδηγήσεως. Ἀλλὰ ἡ τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας, πού τὸ πνευματικὸ του πεδίου εἶναι τελείως κενό, εἶναι πρωτοφανὴς στὴν ἱστορία.

Σὰν ἄλλη προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν κοινωνία, ὁ κ. Baillie θεωρεῖ τὴν πίστι τοῦ λαοῦ, πού ἀποτελεῖ τὸ συνεκτικὸ στοιχεῖο μέσα σ' ἕνα χριστιανικὸ πολιτισμό. Κάθε φορὰ πού ὁ Χριστιανισμὸς ἐπέδρασε ἀποτελεσματικά, ὑπῆρχε ὡς προϋπόθεσις ἢ πίστις τοῦ λαοῦ, ὄχι ὡς μειονότητος, ἀλλὰ ὡς συνόλου. Ἴσως, ἐκεῖνοι πού ἐφήρμοζαν τὴν χριστιανικὴ ζωὴ μὲ πλήρη συνέπεια, νὰ ἦταν μιὰ μειονότης. Ἀλλὰ τὸ σύνολο πίστευε σὲ τις χριστιανικὲς ἀρχές καί, ὅταν ἀκόμα τις παρῆβαινε, ἤξευρε ὅτι ἐσφαλλε.

Ἀλλὰ ἡ ζωὴ στὴν ἐποχὴ μας δὲν ἔχει πιά, τοῦλάχιστον στὴν οὐσία, ὡς συνεκτι-

κὸ στοιχεῖο τὶς χριστιανικὲς ἀρχές. Ἐκεῖνο, πού κατευθύνει τὴ ζωὴ τώρα, εἶναι εἴτε μιὰ ξηρὴ, ὑλιστικὴ ἄποψι, εἴτε διάφορες ἄλλες ἰδέες, ξένες πρὸς τὸ Χριστιανισμό. Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ χριστιανικὲς ἀρχές ὁμολογοῦνται ὡς πηγὴ τοῦ ἠθικοῦ κανόνος ζωῆς, ἀκόμα καὶ ἀπὸ διανοουμένους πού δὲν ἔχουν σχέση μετ' ὁν Χριστιανισμό.

Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν, νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ πιστέψῃ ὁ κόσμος τὴν χριστιανικὴν πραγματικότητα. Δὲν μπορεῖ ἐπὶ πολὺ ἀκόμα νὰ παραμῆνῃ στὴν κατάστασι αὐτὴ τῆς ἀποξενώσεως ἀπὸ τὶς πνευματικὲς ἀξίες. Εἶναι καιρὸς πού ἀρχίσει νὰ αἰσθάνεται συμπτώματα «μεταφυσικῆς πείνας». Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς βασίζεται ἡ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον. Γιατί ἡ πείνα αὐτὴ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ χορτασθῇ μετ' ἡνέα κατανόησι τῆς πραγματικότητος, ὅπως τὴν δίνει ὁ Χριστιανισμὸς.

Τὸ ἔργο λοιπὸν τῶν χριστιανῶν στὴν ἐποχὴ μας εἶναι ἕνας ἀγὼν γιὰ νὰ πλησιάσῃ ἡ κοινωνικὴ μας ζωὴ τὸν χριστιανικὸν ἰδεῶδες, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ μιὰ κοινωνία ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ πολιτισμὸς μας ἕνας χριστιανικὸς πολιτισμὸς. Ἐνας τέτοιος πολιτισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπλῶς μετ' ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ κυρίως μετ' ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη. Μόνον ὅταν σ' ἕναν πολιτισμὸν τὸ πρόσκαιρον συνδέεται μετ' ὁ αἰώνιον, μπορεῖ ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ κρατήσῃ καὶ νὰ ἐπιζήσῃ. Κι' αὐτὸ γίνεται μόνο σ' ἕνα χριστιανικὸν πολιτισμό. Βέβαια ὁ ἀγὼν αὐτὸς δὲν θὰ εἶναι σύντομος. Θὰ χρειασθῇ πολλὴ ἐργασία, γιὰ νὰ ποτισθῇ καὶ νὰ ποτίζεται διαρκῶς ὁ πολιτισμὸς μετ' ὁ χριστιανικὸν πνεῦμα. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Ὁ χριστιανὸς δὲν περιμένει νὰ ἰδῇ τὴν κοινωνία μας μιὰ κοινωνία ἀγγέλων. Ἀλλὰ ἔχει πάντα ὑπ' ὄψιν του, ὅτι πρέπει νὰ τὰ βλέπῃ ὅλα μετ' ἡν προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος, διότι «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν». Ἀρχίζει ὁμως ἀπ' ἐδῶ γιὰ νὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτό του νὰ γίνεται ἕνα μετ' ἡν αἰωνιότητα.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Εἰς τὸ τεῦχος Ἰουλίου—Αὐγούστου 1955 ὑπ' ἀριθ. 162 καὶ εἰς τὴν σελ. 318 κ. ἑ. δημοσιεύεται ἄρθρον με τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσ-
ως» καὶ με ὑπογραφήν «Ἰω. Ἰωαννίδης—
Φαληριώτης».

Ἐὰν ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου ὑπηρετῆ ἢ ὑπηρετήσεν εἰς ἰδιωτικὰ σχολεῖα θὰ ἐ-
γνώρισεν ὅτι διὰ τοῦ Νόμου 881/1943
ἄρθρ. 1 ὁρθῶς καὶ σαφῶς ὀρίζεται ὅτι
«τὰ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια δὲν θεωροῦν-
ται ὡς ἐπιχειρήσεις τῆς μορφῆς καὶ τοῦ
τύπου τῶν ἐμπορικῶν, ἐπαγγελματικῶν
καὶ ἐν γένει βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ
κράτους, ἀλλὰ ὡς σχολικοὶ ὄργανισμοί, ἀ-
ποσκοποῦντες τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν
ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας».

Τὰ οὕτω χαρακτηριζόμενα ἐκπαιδευ-
τικὰ αὐτὰ ἰδρύματα ὁ κ. Ἰω. Ἰωαννίδης—
Φαληριώτης, διαφωνῶν πρὸς τὸν νομοθέ-
την, ἀποκαλεῖ καθαρῶς «ἐμπορικὴν ἐπιχεί-
ρησιν» καὶ διὰ τοὺς λυκειαρχὰς με ὄχι μι-
κρὰν δόσιν κακίας γράφει: «ἐμποροὶ λυ-
κειαρχαί...» «κερδοσκοπικὰς πιέσεις λυ-
κειαρχῶν...» «κερδοσκοπικὴ σκοπιμότης...»
«τοῦ λυκειαρχοῦ ὅστις εἶναι ἐμπορος...»,
καὶ ἄλλας ἀπρεπεῖς καὶ ἐπιληψίμους ἐκ-
φράσεις.

Ἀνεκάλυψεν ὅτι εἶναι «ἐμποροὶ» διότι
οἱ μαθηταὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων
καταβάλλουν δίδακτρα, ἵνα ἐκ ποσοῦ 80%
περίπου ἐξ αὐτῶν πληρώνονται οἱ μισθοὶ
τῶν διδασκόντων καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν 20%
τὰ ἐνοίκια, φόροι, φθοραὶ κλπ. Ὑπὸ τὴν
ἐννοίαν ταύτην «ἐμπορος» κατὰ τὸν κ. Ἰ.
Ἰ.—Φ., πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀνωτάτη ἐκ-
παίδευσις (διότι καὶ ἐκεῖ καταβάλλονται
δίδακτρα, ἐξέταστρα) καὶ τὸ κράτος ὁμοί-
ως «ἐμπορος», διότι καὶ αὐτὸ εἰς τὴν μέσην
ἐκπαίδευσιν εἰσπράττει δίδακτρα ὑπὸ τὸ
ὄνομα ἐκπαιδευτικὰ τέλη, εἰδικὴ εἰσφορά,
εἰδικὸν τέλος, σχολικὸν ταμεῖον κλπ. καὶ

εἰς τὰ νυκτερινὰ δημόσια, ἐπὶ πλέον αὐ-
τῶν, καὶ δίδακτρα.

Ἐμπορος ὅμως, καὶ ὁ ἀδαῆς ἀκόμη
γνωρίζει, ὅτι εἶναι ὁ ἐπὶ κέρδει παρεμβαί-
ων κατὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν ὑλικῶν ἀ-
γαθῶν ἀπὸ τοῦ παραγωγοῦ εἰς τὸν κατα-
ναλωτὴν. Ποῖα ἐμπορεύματα ἐμπορεύεται
ὁ λυκειαρχὴς, ἀπὸ φθόνου διὰ νὰ μὴ γί-
νονν σοφώτεροι οἱ ἀναγνώσται του, δὲν
ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ ὁ κ. Ἰ. Ἰ.—Φ.

Πᾶς τις ὅμως, καὶ μὴ ἐκπαιδευτικὸς ἀ-
κόμη, γνωρίζει ὅτι, «σχολεῖον» δὲν εἶναι
ὁ ἔχων τὴν εὐθύνην τῶν δαπανῶν τῆς συν-
τηρήσεώς του (τὸ κράτος διὰ τὰ δημόσια
καὶ ὁ λυκειαρχὴς διὰ τὰ ἰδιωτικά) ἀλλὰ
οἱ διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι. Ὁ προ-
φορικὸς λόγος, τὰ βιβλία, τὰ κτίρια, τὰ
σχολικά ἐπιπλα κλπ. εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν
ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου ἐπιδιώκεται.

Ὁ ἐπικρίνων λοιπὸν τὸ σχολεῖον, εἴτε
δημόσιον εἴτε ἰδιωτικὸν εἶναι τοῦτο, ἐπι-
κρίνει κατ' ἐξοχὴν τὸν διδάσκαλον, τὴν
ψυχὴν καὶ κίνητρον τοῦ σχολείου.

Ὁ κ. Ἰ. Ἰ.—Φ., ἐκτὸς ἄλλων ἀνακριθειῶν,
ὑποστηρίζει ὅτι: «Τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἐθέ-
σπισε μέχρι σήμερον πολλοὺς νόμους διὰ
τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαίδευσιν...». Καὶ εἰς ὑ-
ποσημείωσιν: «Οἱ νόμοι οὗτοι εἶναι πολ-
λοὶ, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διότι—κα-
τὰ θλιβεράν παράδοσιν—ὁ ἐκάστοτε νέος
ἀκυροῖ τὸν παλαιότερον, ἱκανοποιῶν ὀρι-
σμένας βλέψεις ἐνδιαφερομένων».

Ἀπὸ τοῦ 1928 ὅμως μέχρι σήμερον ἴ-
σχυσαν τρεῖς βασικοὶ νόμοι. Οἱ α) 3578/
1928 με ἄρθρα 19, β) 1216/1938 με ἄρ-
θρα 35, καὶ γ) ὁ εἰσέτι ἰσχύων 2545/
1940 με ἄρθρα 87. (Ὁ 881/43 με ἄρ-
θρα 9 ρυθμίζει θέματά τινα τοῦ Α. Ν.
2545/40 λόγῳ τῆς τότε κατοχῆς μὴ δυ-
νάμενα νὰ ἰσχύουν). Ποῦ λοιπὸν οἱ πολ-
λοὶ νόμοι; Καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἄρ-
θρων καὶ ἐκ τῆς μελέτης των καταδεικνύ-

εἶται ὅτι ὁ νεώτερος δὲν «ικανοποιεῖ τοὺς ἐνδιαφερομένους», ὡς ἀναληθῶς ὑποστηρίζεται, ἀλλὰ ρυθμίζει λεπτομερέστερον τὰ τῆς ιδιωτ. ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπὶ τὸ δικαιοτέρον.

Ὁ κ. Γ. Γ.—Φ. δὲν καταφέρεται μόνον κατὰ τῶν «λυκειαρχῶν-ἐμπόρων» (παραλείπει τοὺς πωλητὰς ἐμποροῦπαλλήλους τῶν), κατὰ τοῦ κράτους πού ὑποκύπτει «εἰς τὰς βλέψεις τῶν ἐνδιαφερομένων», κατὰ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας πού παρασύρεται ἀπὸ «νομικὰ τερτίπια», ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν γονέων πού «τὰ μὲν παιδιὰ τῶν μορφώνονται κάκιστα, οἱ δὲ γονεῖς εἶναι εὐχαριστημένοι» (!)

Ἀφωρηθῆ εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἄρθρου ὁ κ. Γ. Γ.—Φ. ἀπὸ τὴν σημαντικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ὅτι «ὑπάρχει σοβαρὸν πρόβλημα τῆς ιδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως», στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ἀνυπάρκτου θέματος τῆς διὰ νόμου θεσπίσεως μονιμότητος ἐν τῷ αὐτῷ ιδιωτικῷ σχολεῖν τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ. Ἴνα λοιπὸν ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν «τοῦ σοβαροῦ προβλήματος» καὶ ὑποδείξῃ τὴν λύσιν του διὰ τὴν ἐξυγίανσιν τῆς ιδιωτ. ἐκπαιδεύσεως (εἰς τὴν πραγματικότητα διὰ τὴν διάλυσίν της) ἐξαπολύει μετὰ μένους ἀκατασχέτου τὰ βέλη του πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν.

Ἄλλὰ ἂν ὑπάρχῃ πρόβλημα ιδιωτ. ἐκπαιδεύσεως, αὐτὸ ἔγκειται ἄλλοῦ, ὡς κατωτέρω λέγομεν, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διὰ νόμου μονιμότητα τῶν διδασκόντων ἐν τῷ αὐτῷ σχολεῖν. Διότι: α) Μονιμότης ὑπάρχει καὶ ἄνευ νόμου. Εἰς ἕκαστον σχολεῖον ὑπηρετοῦν διδάσκοντες οἱ ἴδιοι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, μισθοδοτούμενοι ἐπὶ 13 καὶ ½ μῆνας. Ὁ λυκειαρχὴς προτείνει ἀλλαγὴν διδασκόντων σπανιώτατα καὶ ἀφοῦ ὑπάρχουν σοβαρώτατοι λόγοι καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀπερχομένους (εἴτε οἰκειοθελῶς εἴτε κατόπιν εἰδοποιήσεως) τοὺς μισθοδοτήσῃ καὶ Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον, δύο ἐπὶ πλέον μῆνας (καὶ ὄχι ἀπὸ Ἰουνίου «ἀπολύει ὀλοκλήρουν τὸ διδάσκον προσωπικόν», ὅπως ἀνακριβῶς ὑποστηρίζει ὁ κ. Γ. Γ.—Φ.).

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἐκ τῆς ὑπαρχούσης μονιμότητος, μετὰ μεγίστης δυσκολίας εὐρίσκουν θέσιν νέοι ἐκπαιδευτικοὶ καὶ ἀγὼν δεινὸς διεξάγεται διὰ τὴν πλήρωσιν

παρουσιασθησομένου κενοῦ ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως διδάσκοντος. β) Μονιμότης ἐν τινι σχολεῖν ἀπάντων τῶν ἐν αὐτῷ ὑπηρετούντων οὐδὲ εἰς τὰ δημόσια ἰσχύει. Συχναὶ αἱ μεταθέσεις δι' ὑπηρεσιακούς λόγους, τῇ αἰτίῃ τῶν, λόγω προαγωγῆς. Ὁ αἰτῶν νὰ διορισθῇ εἰς τὸ δημόσιον σχολεῖον ὑπογράφει δήλωσιν ὅτι δέχεται νὰ ὑπηρετήσῃ ὅπουδήποτε τῆς Ἑλλάδος. Ἴνα κατορθώσῃ δὲ νὰ μεταθεθῇ εἰς Ἀθήνας ἢ ἄλλην μεγάλην πόλιν, πρέπει νὰ ἔξῃ ὀρισμένα ἔτη προὑπηρεσίας εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας καὶ ἄλλους σοβαροὺς λόγους· καὶ πάλιν ἐν ἀσήμαντον ποσοστόν, ὡς γνωστόν, φθάνει κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἔτη εἰς τὰς Ἀθήνας.

γ) Ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία, ἡ σύμπνοια, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλληλοεκτίμησις καὶ ἀλληλοσεβασμὸς εἶναι ἀναγκαῖαι προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν παντὸς ἔργου. Εἰς τὸ σχολεῖον, εἴτε δημόσιον εἴτε ιδιωτικόν εἶναι αὐτό, ἡ προϋπόθεσις αὕτη ἔχει ἰδιαιτέραν βαρύτητα. Δὲν συντελεῖται ἔργον μὲ ὕλικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ θεῖα ἀποστολή, ἰερὰ μυσταγωγία. Ἡ ἀπόλυτος σύμπνοια καὶ ἀγάπη ἐδῶ ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ Ω τῆς ἐπιτυχίας.

Πῶς λοιπὸν θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία, ὅταν ὁ διδάσκων, κατοχυρούμενος ἀπὸ τὴν ἐν τῷ σχολεῖν μονιμότητα, θὰ κάμνῃ ὅτι αὐτὸς νομίζει; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συνυπηρετῇ μὲ ἀντιφρονούντας συναδέλφους καὶ μὲ λυκειαρχὴν μὴ ἐκτιμώμενον ἢ καὶ ὑβριζόμενον;

δ) Ὁ λυκειαρχὴς εἶναι καὶ αὐτὸς ἐκπαιδευτικὸς (τῆς στοιχειώδους ἢ μέσης) καὶ σπανίως μὴ ἐκπαιδευτικὸς. Ἐχὲ ἀναμφισβήτητον πολῦτιμον διοικητικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν πείραν. Τὸ γόητρον καὶ τὸ κύρος του εἶναι ἀσυναγώνιστα. Καὶ ὁ μὴ ἐκπαιδευτικὸς ἀκόμη ἀποτελεῖ τὸν κύριον συντελεστήν, δι' οὗ πᾶν θέμα ἐπιλύεται καὶ πᾶν βᾶρος ἀναλαμβάνεται. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοῆται εἰς οἰονδήποτε οἰασδήποτε φύσεως θέμα;

ε) Οἱ γονεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος τὸ τὴν ἐποπτεῖαν ἔχον, τὸν λυκειαρχὴν καὶ οὐσίαν καὶ τύποις ἀναγνωρίζει ὡς τὸν συντονιστὴν τοῦ ἰδρύματος, τὸν ρυθμιστὴν καὶ ὑπεύθυνον διὰ τῆς ὑπολήψεώς του καὶ τῆς

περιουσίας του εἰς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸ σχολεῖόν του.

Ἄς ἴδωμεν τώρα «πρόβλημα» ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἂν ὑπάρχη καὶ τοῦ τοῦτο ἐγκεῖται.

Τὰ ἰδιωτικά ἐκπαιδευτήρια κατέχουν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ σχολείου τὰς περισσοτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας σελίδας. Πρὸ τοῦ ἸΘ' αἰῶνος δημόσια ἢ κρατικά σχολεῖα, ὡς ἐννοοῦμεν αὐτὰ σήμερον, δὲν ὑπῆρχον. Ἡ ἔθνικὴ παιδεία, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν πάντοτε τοῦ κράτους, εἶχεν ἀναληφθῆ ἔν τῷ συνόλῳ τῆς ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Καὶ σήμερον, ὅτε καταβάλλεται γιγαντιαία προσπάθεια γενικεύσεως τῆς παιδείας καὶ ἀναλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κράτους, ἢ παρέμβασις τοῦ ἰδιώτου, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νόμων, εἶναι καὶ ἀναγκαία καὶ ὠφελιμοτάτη.

Ὡς γνωστόν, τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα ἐφαρμόζουν ἀκριβῶς τοὺς αὐτοὺς ἐκπαιδευτικοὺς νόμους πῶς ἰσχύουν καὶ διὰ τὰ δημόσια. Ἀναλυτικὸν πρόγραμμα μαθημάτων, ὠρολόγιον πρόγραμμα, διδακτικὰ βιβλία, σύνθεσις καὶ προσόντα διδάσκοντος προσωπικοῦ, διατάξεις περὶ ἐγγραφῶν, ἐξετάσεων, ἀπουσιῶν κλπ., ἐποπτεία κλπ. εἶναι κοινὰ διὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ κανηρθῆ οὐδὲν σχολεῖον, εἴτε δημόσιον εἴτε ἰδιωτικόν, ὅτι παρεκκλίνει ἢ δύναται νὰ κανοτομῆ εἰς τὰ θέματα αὐτά. Τὸ πῶς διοργανώνει τὸ σχολεῖον του ὡς μίαν καθαρῶς ἐμπορικὴν ἐπιχειρησιν καὶ ὄχι ὡς ἴδρυμα ἐπιστημονικόν, ὁ κ. Ι. Ι.—Φ. ἀγνοεῖ, ὅπως δὲν μᾶς ἐξηγεῖ καὶ ποῖα τὰ «κατώτερα συμφέροντα τῆς κοινωνίας;...».

Τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα διαφέρουν τῶν δημοσίων: α) Ἐκ τοῦ ὅτι εἰς αὐτὰ δαπανᾷ, ἐν τῷ συνόλῳ, ὁ γονεὺς, καταβάλλων δίδακτρα διὰ τὴν συντήρησίν των, καὶ οὐχὶ τὸ κράτος. β) Αἱ συνθήκαι τῆς λειτουργίας των καὶ τὰ μέσα, κατὰ κανόνα, εἶναι ἀσυνγκρίτως εὐνοϊκώτερα (ὑγιεινότερα κτίρια, περιορισμένος ἀριθμὸς μαθητῶν καὶ κατὰ τάξιν καὶ ἐν συνόλῳ, ἔλεγχος καὶ παρακολούθησις προσωπικότητος μαθητοῦ, ψυχικὴ ἐπαφὴ διδάσκοντος καὶ διδασκομένου στενωτέρα, ἀνάπτυξις πρωτοβουλίας κλπ.). γ) Μέγα προσόν ἢ δυνατότης ἐπι-

λογῆς τῶν διδασκόντων καὶ ὁ συντονισμὸς αὐτῶν, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ των, εἰς σύστημα ἐργασίας ἀποδοτικώτερον. δ) Ἡ ἄμιλλα καὶ μεταξὺ των, τῶν ἰδιωτικῶν, καὶ πρὸς τὰ δημόσια, ὡθεὶ αὐτὰ πρὸς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλυτέραν λειτουργίαν των.

Ὅτι λοιπὸν τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα προσφέρουν καὶ προσφέρουν σημαντικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ἔθνος μας εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ πανθομολογούμενον.

Σήμερον ὁμως ἡ λειτουργία των δυσχεραίνεται καὶ καθίσταται προβληματικὴ ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων. α) Ὡς γνωστόν, βασικὴ προϋπόθεσις τῆς σταθερᾶς καὶ συνεχοῦς λειτουργίας παντὸς ὀργανισμοῦ εἶναι ἡ ἀπρόσκοπτος ἐξασφάλισις τῶν ἀναγκαίων οἰκονομικῶν μέσων.

Δυστυχῶς ὁμως διὰ τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα τὸ σκέλος τῶν ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ των δις καὶ τρις καὶ ἐνίοτε πλείεστάκις ἐξογκοῦται ἐπικινδύνως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ αὐτοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ σκέλος τῶν ἐσόδων μειοῦται, λόγῳ τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Κατὰ τὸ λῆξαν σχολ. ἔτος 1954-1955 ἐγένοντο: α) Κατὰ Νοέμβριον αὔξησις μισθῶν λόγῳ πολυετοῦς ὑπηρεσίας. β) Κατὰ Φεβρουάριον διπλασιασμὸς ἐνοικίων, γ) ἀπὸ Ἀπριλίου νέα αὔξησις μισθῶν, δ) κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀναδρομικὴ—παροχὴ ταυτοχρόνως πολλῶν βαθμῶν—«διαβάθμισις»—προαγωγή (μὲ διαφορὰς σημαντικῶν ποσῶν), ε) αὔξησις καταβολῶν τοῦ Ι.Κ.Α., στ) φόρων κλπ.

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀνατρέπεται πλείεστάκις ὁ προϋπολογισμὸς των καὶ ἀναγκάζεται ὁ λυκείαρχος νὰ ἀδυνατῆ νὰ εἶναι συνεπὴς εἰς τὰς οἰκονομικάς του ὑποχρεώσεις, καὶ νὰ κλείουν τάξεις ἢ καὶ σχολεῖα.

β) Καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν λειτουργοῦν 650 σχολεῖα ἰδιωτικά (τὰ πλείεστα τῶν ὁποίων διατηροῦν ταυτοχρόνως καὶ τὰς τρεῖς ἐπαλλήλους βαθμίδας—νηπιαγωγεῖον, δημοτικὸν Γυμνάσιον) ὑπηρετοῦν 3.650 διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ καὶ φοιτοῦν 65.000 μαθηταί.

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων γίνεται φανερόν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον ἐξοικονομεῖ

ἐκατοντάδας ἑκατομμυρίων νέων δραχμῶν τὰς ὁποίας θὰ ἐδαπάνη δια τὴν συντήρησιν σχολείων, ἐπὶ πλεόν τῶν ὑπαρχόντων, διὰ τοὺς 65.000 μαθητὰς τῶν ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων.

Ἐπὶ πλεόν, δεκάδες ἑκατομμυρίων νέων δραχμῶν εἰσρέουν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐκ τῶν 42 κατηγοριῶν φόρων καὶ ἐπιβαρύνσεων, ποὺ καταβάλλουν τὰ ιδιωτικὰ σχολεῖα, ὡς ἀναλυτικῶς εἰς ὑπόμνημα τοῦ Συνδέσμου μας ἀναγράφεται, ὑποβληθὲν εἰς τὰ ὑπουργεῖα Παιδείας, *Οἰκονομικῶν, Συντονισμοῦ.

Τὴν σημαντικὴν αὐτὴν εἰσφορὰν τῶν ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἀνεγνώρισε παλαιότερον ὁ νομοθέτης καὶ διὰ τοῦ νόμου 1218/1938 ἐπέστρεψε τὰ 60% τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν εἰς τὸ ιδιωτικὸν σχολεῖον πρὸς ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσίν του. Ἡ ἀσήμαντος μὲν οἰκονομικῶς, μεγάλη ὅμως ἠθικῶς αὕτη ἐνίσχυσις πρὸς τὰ ἰδιωτ. ἐκπαιδευτήρια, συνεχισθεῖσα μέχρι τοῦ σχολ. ἔτους 1948-49 (ἐγκ. 148, ἀριθ. 102872/17-10-1948) κατηγορήθη ἀπὸ τοῦ 1949. Καὶ ὡς ἔαν νὰ μὴ ἦρκει τοῦτο, διὰ τῶν Ν. 1550/1950 καὶ 2663/1953 ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰδικὴ εἰσφορὰ καὶ εἰδικὸν τέλος ἐκ δραχμῶν 120,180, καὶ 200 κατὰ μαθητὴν, ἵνα ἐκ τῶν χρημάτων αὐτῶν διορισθοῦν διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί (εἰς πλεόν τῶν 1000 δημοτικῶν κλειστῶν τὸ 1950 καὶ Γυμνασίων λειτουργούντων... ἄνευ καθηγητῶν) ἐπεξετάθη καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν ιδιωτικῶν, μάλιστα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως. Ἡ ὑπὸ τύπον προσωρινότητος ἐπιβληθεῖσα ὡς ἄνω ἐπιβαρύνσις (ἐκ δραχ. 120-200 κατὰ μαθητὴν δημοσίου ἢ ιδιωτικοῦ) συνεχιζομένη ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη λόγον ἐκ τῶν δυσχεραίνόντων τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων.

γ) Ἐνῶ οἱ οἰκονομικῶς ὑπεύθυνοι τῶν ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων ὑποχρεοῦνται ὑπὸ νόμων νὰ καταβάλλουν ἀμελητὴ καὶ μὲ βαρῦτατα πρόστιμα καὶ ποινάς, ἔαν καθυστερήσουν τὴν πληρωμὴν τῶν ἀπαιτήσεων οἰουδήποτε φυσικοῦ ἢ νομικοῦ προσώπου ἢ τοῦ δημοσίου, τὸ μόνον τοὺς ἔσοδον, τὰ δίδακτρα, δι' οὐδενὸς νόμου κατοχυροῦνται, ἵνα ταχέως καὶ ἀσφαλῶς εἰσ-

πράττωνται. Καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου προκαλεῖται οἰκονομικὴ ἀδυναμία πολλῶν σχολείων νὰ εἶναι συνεπῆ εἰς τὴν ἔγκαιρον τακτοποίησιν τῶν ὑποχρεώσεών των.

δ) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐχορηγήθησαν μεγάλα ποσὰ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν ἀμφιβόλου χρησιμότητος τεχνικῶν σχολῶν καὶ ἀφειδῶς ἐχορηματοδοτήθησαν ἀτομικαὶ ἐπιχειρήσεις, βιομηχαναίαι, βιοτεχνίαι, ξενοδοχειακαὶ ἐπιχειρήσεις κλπ. Διὰ τὰ σχολεῖα ὅμως τὰ ὁποία ἀποτελοῦν μορφωτικὰ ἰδρύματα, κέντρα πολιτισμοῦ, ἐστίας πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ φωτός οὐδὲ μία δραχμὴ διετέθη. Ἀντιθέτως ἐπεβλήθησαν βαρύτερα οἰκονομικὰ ὑποχρεώσεις.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῆς ιδιωτικῆς ἐκπαίδευσως ἔγκειται εἰς τὴν διὰ παντὸς τρόπον καὶ ὑπὸ παντὸς δυναμένου (κράτους, οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν, ἰδιωτῶν, γονέων κλπ.) ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῆς ἵνα ἀποκτήσῃ σταθερότητα καὶ ἄνευσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεών της. Ἡ διὰ νόμον μονιμότης ἐν τῷ αὐτῷ σχολεῖῳ τῶν διδασκόντων ἢ καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικά γενικώτερον (ὅπως πιστεῖται ὁ κ. Ι. Ι.—Φ. ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ «πρόβλημα» καὶ τὴν λύσιν του) θὰ ἦτο φενάκη καὶ θὰ διελύετο ὡς σκιά καπνοῦ, ἄνευ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν οἰκονομικῶν ὄρων τῆς λειτουργίας καὶ ὡς ἐκ τούτου τῆς ἀνάγκης ὑπὸ λυκειαρχοῦ διαλύσεως τάξεων ἢ καὶ σχολείων. Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ συμβῆ κατὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος, ὅτε πολλοὶ ιδιωτικοὶ ἐκπαιδευτικοὶ θὰ μείνουν ἄνευ ἐργασίας.

Τὰ ιδιωτικὰ σχολεῖα ἔχουν, ὡς ἐλέχθη, μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν. Ἀποτελοῦν σημαντικὸν ἠθικὸν καὶ μορφωτικὸν παράγοντα καὶ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς ἐθνικῆς μας παιδείας.

Ἄς συνεχίσωμεν τὴν εὐγενῆ των παράδοσιν ἐνοῦντες τὰς προσπάθειάς καὶ δυνάμεις μας, λυκειαρχαὶ καὶ διδάσκον προσωπικόν, μὲ ἀρμονικὴν συνεργασίαν καὶ εὐκρινῆ ἀγάτην. Διδάσκοντες, διδασκόμενοι, λυκειαρχῆς ἀποτελοῦν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Π. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
Διευθυντῆς Ἰδιωτικοῦ Γυμνασίου

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ

Ἐὰν ὑπῆρχεν εἰς τὸν τόπον μας ἀληθινή πνευματικὴ ζωὴ, ἐκδηλουμένη μὲ τὸ πρέπον ἐνδιαφέρον δι' ὅ,τι ἀποτελεῖ ἀξίαν ἀληθινήν διὰ τὸν πνευματικὸν μας πολιτισμὸν, τότε πρόωπιτον μέλημά μας θὰ ἦτο, νὰ ἀποτίωμεν τὸ χρέος εὐγνωμοσύνης εἰς ἐκείνους ποὺ ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ ὑπάρῃ σήμερον πνευματικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ μᾶς ἀπησχόλει σήμερον εἶπερ τι καὶ ἄλλο ἢ πεντηκονταετηρὶς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Σκαλτσούνη.

Τὶ χρεωστούμεν εἰς τὸν Ἰωάννην Σκαλτσούνην εἶναι κατὰ τὸ ὅποιον μόλις τώρα ἀρχίζομεν νὰ ἀναλογιζόμεθα. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ὑπῆρξε τόσον πολὺπλευρος! Εἰς ὅλον τὸν ὑπερογδοηκονταετηρὶ βίον του ἔδιδε τὸ «παρὼν» εἰς κάθε προσκλητήριον εὐγενοῦς ἀγῶνος, ὄχι μόνον ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν πνευματικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἀκόμη, ὅπως ἰδίως δεικνύει ἡ ἀνεκτίμητος συμβολὴ του εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Κρήτης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τὰς τόσας πλευρὰς τῆς ἀγωνιστικῆς δρᾶσεώς του ὅμως θὰ ἀναφέρωμεν ἕδῳ μόνον ἐκείνην ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἀπολογητικὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν εἶχε γεμίσει ἀπὸ τὴν ψύχῳσιν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη (αἱ φυσικαὶ εἰδικώτερον ἐπιστήμαι) ἀπέδειξε πλέον τὴν ἀνυπαρξίαν Δημιουργοῦ τοῦ παντός καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ τὴν ἐπιστήμην θὰ δέχεται ἡ τὸν Θεὸν θὰ πιστεύης, διότι τὰ δύο αὐτὰ — ἐπιστήμη καὶ πίστις εἰς Θεὸν — δὲν ἠμποροῦν νὰ συνυπάρξουν. Ἐπομένως ὄχι ἀπλῶς ἡ συγκεκριμένη δογματικὴ διδασκαλία, ἀλλ' ἐξ ὑπαρχῆς οἰαδήποτε εἰς ὑπερανθρώπινον Δύναμιν πίστις προωρῶντο νὰ κλεισθῇ εἰς τὰ μουσεῖα — ἔτσι ἐπὶ λέξει ἐλέγετο — τῶν μεγάλων πλανῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ αὐτὰ δὲν ἐλέγοντο ὡς ἀπλῆ διατύ-

πωσις γνωμῶν. Ἔλαβον μορφήν καὶ ἔκτασιν καὶ πάθος ἀληθινῆς ἐκστρατείας. Κάλαιμοι δυνατοί, ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι καὶ τίτλους φανταχτεροῦς εἶχαν καὶ ὄρεξιν ὀλονὲν αὐξάνουσαν, «ρήτορες πολὺφθογοὶ» ἐπροπαγάνδιζαν τὰς ἰδέας αὐτάς, τὴν ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης ἄρνησιν τῆς πίστεως, μὲ τόσῃν δύναμιν, ὥστε, τῶν ἄλλων, τῶν ταγῶν, κοιμωμένων, νὰ θεωρηθῇ πλέον ὁ ἀγνωστικισμὸς, ἀπλοελληνιστὶ ἀθεϊσμὸς, ὡς αὐτόνομος συνέπεια οἰασδήποτε μὲ τὴν ἐπιστήμην ἐπαφῆς. Μὲ παραπλανητικὴν ἀληθοφάνειαν, μὲ σωρείαν ἐπιχειρημάτων, βοηθουμένων καὶ ἀπὸ πλαστογραφίας (βλέπε τὸ παράδειγμα εἰς «Ἀκτίνας» 1938, σελ. 151), μὲ προπαγανδιστικὸν ζῆλον μοναδικὸν κατώρθωσαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ νὰ γεμίσουν τὸν κόσμον μὲ τὰς ἰδέας των, ὄχι ὡς ἰδέας, ὄχι ὡς ὑποθέσεις, ἀλλ' ὡς ἐπιστήμην μὲ τὴν ὅποιαν κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαφωνήσῃ, ἐκτός ἐὰν θέλῃ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι ἀθεραπεύτως ἀνεπίδεκτος οἰασδήποτε μορφώσεως.

ΕΝ ΜΕΙΩ, ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΥ

Ἐναντι αὐτῆς τῆς ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης ἐπιθέσεως, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς πίστεως εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι καὶ ἐφάνησαν σὰν νὰ τὰ εἶχαν χαμένα. Ἡ θεολογία εἶτε κατέφυγεν εἰς νευρικότητα, εἶτε ἐξεδαπανᾶτο εἰς ὑποχωρήσεις, ἀλλὰ πάντως ἔχανε συνεχῶς ἔδαφος. Καὶ ἔτσι ἀπὸ ἐνὸς εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ θεμελιωμένου, ἂν μὴ εἰς τὴν πίστιν, πάντως εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανικῶν ἀξιών, κατελήξαμεν εἰς ἓνα «πνευματικὸν» καθεστῶς, τὸ ὅποιον στήριγμα του εἶχε τὴν ἄρνησιν, ἢ, ὅπως ἔλεγεν ὁ Herbert Spencer, τὴν «ἐπιστήμην», ἡ ὅποια διέλυε τὴν πίστιν.

Καὶ ἐν μέσῳ τοιοῦτου ἀρνητικοῦ κατακλυσμοῦ ἡ Ἑλλάς εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴν εὐλογίαν νὰ ἔχη εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἓνα, ἀλλὰ δυνατόν, ἐπιστημονικὸν μαχητὴν, ὁ ὅποιος ἀφιέρωσε σημαντικὸν μέρος τῶν δυνάμεών

του εις τὴν θαρραλέαν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἀρνητικοῦ κινήματος. Καὶ τὴν ἀντίστασίν του ἐξεδήλωσε μὲ τὴν συγγραφὴν σειρᾶς βιβλίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεδείκνυε, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς ἐπιστημονικὸν δόγμα οὔτε ἔχει οὔτε δύναται νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν ἐπιστήμην, διότι ἀπλούστατα δὲν ὑπάρχει καμμία ἐπιστήμη, ἢ ὁποία θέμα τῆς νὰ ἔχη προβλήματα ἐπέκεινα τοῦ ἐπιστητοῦ κείμενα. Καὶ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπιστήμην διὰ νὰ κτυπήσουν τὴν πίστιν, ἀπλούστατα δὲν ἔχουν καμμίαν ἐκ μέρους τῆς ἐπιστήμης ἐξουσιοδότησιν νὰ ὀμιλοῦν ἐξ ὀνόματός της.

Σήμερον, βέβαια, εἰς τὸ μουσεῖον εὐρίσκειται ἀποτεθειμένη ὄχι ἡ πίστις, ἀλλ' ἡ «ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης» ἀρνητικὴ μεταφυσικὴ. Καὶ ὅπως ἡ Δήλωσις τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» λέγει, «κάνεις δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμηνύῃ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ πεδῖον ὅπου εὐρίσκονται τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ ζητήματα καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὸ ὄνομα καὶ τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης διὰ νὰ στηρίξῃ πολεμικὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς πίστεως».

Αὐτὰ πλέον θεωροῦνται αὐτονόητα σημερον. Ναί, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχωμεν αὐτὸ τὸ σήμερον ἐχρησιάσθησαν οἱ ἀγωνισταὶ τῆς χθές. Καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὁ ἀγωνιστὴς ποῦ ἐλέγετο Ἰωάννης Σκαλτσούνης!

ΜΕ ΑΚΑΤΑΛΥΤΟΝ ΝΕΟΤΗΤΑ

Θὰ ἦτο ὅμως σφάλμα ἂν ἐνομιζόμεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Σκαλτσούνη ἀνήκει μόνον εἰς τὴν χθές, δηλαδὴ εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ ὅτι τὰ βιβλία του τὰ ἀπολογητικὰ εἶναι πλέον ἀπηρκασιωμένα. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συμβαίνει! Ἡ ἐρογασία τοῦ Ἰωάννου Σκαλτσούνη ἔχει μίαν δύναμιν νεότητος καταπληκτικῆν. Ὅπως δύναμιν «ὡς ἀετοῦ ἀνανεουμένης» νεότητος εἶχε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Τὸ βιβλίον του, φερ' εἰπεῖν, «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη, δημῶδες τοῦ χριστιανικοῦ ἀπολογισμοῦ ἀπολογητικῆ» εἰς τὸ ὁποῖον τόσοι τόσα ὀφείλομεν, ἐξεδόθη τὸ 1898. Τότε ὁ συγγραφεὺς του ἦτο ἡλικίας 74 ἐτῶν! Τὸ βιβλίον ἐγράφη εἰς ὥρας σχολῆς ἀπὸ ἐργασίαν, ποῦ ἐκάλυπτε νομικὴν ἐπιστήμην, διοικήσιν, συμμετοχὴν εἰς τοὺς

ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁμως, μὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἕνα βιβλίον γεμᾶτον παλμόν, δύναμιν, ὕλικὸν ἐπιστημονικὸν καταπληκτικὸν πλοῦτον. Καὶ μὲ τέτοιαν ἀκατάλυτον νεότητα, ὥστε καὶ ὡς ἐκδόσις τοῦ 1955 θὰ ἠμποροῦσε κάλλιστα νὰ σταθῇ.

Βέβαια, μερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ 1898 δείχνουν τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὴν σημερινὴν μας νοοτροπίαν. Εἶναι γραμμένον εἰς ὑπεραθαρευούσαν (καὶ πάλιν ὄχι τόσην ὄση ἦτο τότε ὁ συρμός) καὶ ὁ τρόπος τῶν παραπομπῶν εἰς συγγραφεῖς, εἰς ξένους ἐπιστήμονας, δὲν εἶναι ὁ σημερινός. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι ἐξωτερικὰ ἐπὶ τέλους αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα ἠμποροῦσε εὐκολώτατα νὰ συγχρονισθῇ. Ὡς πρὸς τὴν οὐσιαστικὴν προσφορὰν ὁμως, θὰ ἠμπορούσατε κάλλιστα νὰ νομίσετε ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐγράφη ἐφέτος.

ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΩΜΕΝ

Καὶ τὸ μὲν χρέος πρὸς τὸν Ἰωάννην Σκαλτσούνην δὲν πρόκειται νὰ ἐξοφληθῇ βέβαια μὲ μερικὰ σημειώματα. Ἀλλὰ θὰ ἠθέλαμεν ἕνα ἀκόμη νὰ τονίσωμεν: Ἐπειδὴ ἐθριάμβευσεν ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης διὰ τὴν διαφώτισιν ὡς πρὸς τὴν σχέσιν ἐπιστήμης καὶ πίστεως, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ νομίσῃ ὅτι ὁ ἀγὼν... δὲν ἐχρησιάετο ἢ κἂν ὅτι τώρα πλέον κατέστη περιττός, ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου!

Εἰς τὰ πνευματικὰ θέματα ὕπνος καὶ θάνατος εἶναι συνώνυμοι λέξεις. Καὶ ἐὰν ἠθέλεν ὑποθεθῆ ὅτι ἐσταματοῦσε ὁ ἀγὼν, θὰ ἐβλέπομεν καὶ πάλιν τὸν Thomas Huxley καὶ τὸν Haeckel εἰς νέας ἐκδόσεις... τῆς κακῆς ὥρας, νὰ δημιουργοῦν τὴν παλαιὰν σύγχυσιν ὡς πρὸς τὰς σχέσεις ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, νὰ προσβάλλουν τὰς «ἀγνωστικιστικὰς» ἰδέας ὡς τῆς ἐπιστήμης τὸ καταστάλλαγμα. Αἱ παλινδρομήσεις τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πλανῶν, εἶναι κἂν τὸ ὁποῖον γεμίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος. Ἄς μὴ ἔχωμεν, λοιπόν, ὑπερβολικὸν τὸ αἰσθημα τῆς ἀσφαλείας, ἀλλὰ ἄς παραδειγματιζώμεθα ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ἄς συνεχίζωμεν τὸν ἀγῶνα. Μὲ ὅλας μας τὰς δυνάμεις!

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Πολύ λυπούμεθα, αλλά πρέπει να τονίσω ή παρούσα στήλη άλλην μίαν φοράν και όχι τελευταίαν, διότι ὅλο καὶ νέαι ἀφορμαὶ δίδονται, πόσον φοβερὸν στίγμα διὰ τὴν χώραν μας εἶναι ὁ συγχρονισμὸς ἀμειλίχτου φορολογίας καὶ παράφρονος σπατάλης, συγχρονισμὸς ποὺ τείνει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ δημοσιονομικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος. Μέχρις οὐρανοῦ φθάνει ἡ βοή τῆς πικρίας διὰ τὴν ἀδικίαν τὴν ὁποίαν κανεὶς τύραννος δὲν θὰ ἀπετόλμα. Ἄλλὰ τὸ ἔγκλημα γίνεται ἀκόμη περισσότερον φρικῶδες, ὅταν συγχρονίζονται αἱ συνεχεῖς ἀπολύσεις ὑπαλλήλων ἀφ' ἑνός, αἱ ἀδιάκοποι καὶ πολυτελεῖς ἀποστολαὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δαπάναις τοῦ κράτους ἀφ' ἑτέρου.

Πρὸ ἡμερῶν μόλις πάλιν ἀπελύθησαν ἀπὸ ἓνα καὶ μόνον Ὑπουργεῖον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιφήμου αὐτοῦ νόμιον 2500, διακόσιοι καὶ πλέον ἔκτακτοι ὑπάλληλοι μὲ μέσον μισθὸν ὀκτακοσίων ἕως χιλίων δραχμῶν μηνιαίως καὶ ὑπερσύνταξις ὀκτώ, πολλάκις δὲ καὶ δέκα ἢ καὶ δώδεκα ἐτῶν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι περισσότεραι ἀπὸ τὰς διακοσίας οἰκογενεῖας ἔμειναν (μόνον εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν!) ἀπὸ τὴν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἄλλην χωρὶς ψοφί.

Καὶ ἐννοοῦμεν κατὰ γράμμα χωρὶς ψομί. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐργάζεται δι' ὀκτακοσίας δραχμὰς τὸν μῆνα, ἐργάζεται διὰ τὸ ψομί κατὰ γράμμα. Καὶ ἐνῶ ἓνα κράτος «ἀναγκάζεται» διὰ λόγους οικονομίας νὰ κόβῃ κυριολεκτικῶς τὸ ψομί ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους του, ποὺ τοῦ εἰργάσθησαν δέκα καὶ δώδεκα χρόνια, τὸ ἴδιον κράτος ἔχει τὸ προνόμιον νὰ ὀργώγῃ τὸν πλανήτην μὲ πολυτελεῖς ἀποστολάς, ποὺ δὲν ἐννοοῦν νὰ πάρουν τέλος!

ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟΛΙΠΙΣΤΟΝ

Δὲν ξέρομεν, ἐὰν ὑπάρχῃ ἄλλη χώρα εἰς τὸν κόσμον μὲ τέτοια καραβάνια περιηγητῶν ἀνὰ τὰς πέντε ἡπείρους, περιηγητῶν ποὺ τοὺς πληρώνει τὸ κράτος τὰ ἔξοδα περιηγήσεως καὶ διασκεδάσεως. Ὅπου τῆς

ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πᾶτε, θὰ ἰδῆτε Ἑλληνας δαπάναις τοῦ προϋπολογισμοῦ νὰ κáνουν. . . μὰ τί ἀκριβῶς; Κανεὶς δὲν ξέρει, διότι κανεὶς δὲν ἰσχυρίσθη κáν ποτὲ ὅτι τοῦτο ἦ ἐκεῖνο τὸ καλὸν διὰ τὸν τόπον ἐβγῆκε ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἐκεῖνην τὴν ἀποστολήν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο. Ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ στέλλονται μὲ ἀποστολάς δὲν ζητεῖται στοιχειώδης προετοιμασία, ἔτσι διὰ νὰ τηρηθοῦν τὰ προσήματα ἐπὶ τέλους! Δὲν ἐξετάζεται κατὰ πόσον ἔχουν τὴν πολιτιστικὴν προπαίδευσιν, ὥστε ὅταν θὰ πᾶνε εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νὰ μὴ ἔλθουν μὲ τὸν ξένον πολιτισμὸν εἰς ὅσιν ἐπαφὴν ἔρχονται καὶ οἱ βαλίτσες τους! Δὲν τοὺς ζητοῦν κáν νὰ κατέχουν τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι θὰ ἀντλήσουν τίς οἶδε τίνα, ἀπαραίτητον διὰ τὸν τόπον ἀλλὰ δαπανηροτάτην διὰ τὸν φορολογούμενον, σοφίαν. Καὶ ὑπάρχουν περιπτώσεις ὁμαδικῶν ἀποστολῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ὁ μόνος ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ξέρει τὴν ξένην γλῶσσαν ποὺ χρειάζεται εἶναι ἓνας διερμηνεὺς!

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ἀκόμη ὅτι τὸ κράτος αὐτὸ ποὺ γεμίζει τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ βαπόρια καὶ τὸ Σιμπριὸν μὲ ὑπαλλήλους ποὺ κáνουν. . . ταξιδάκια ἀναψυχῆς καὶ ἐπιδειξεως, τὸ κράτος αὐτὸ οὐκ ἔχει μόνον κόβει τὸ ψομί ὑπαλλήλων τῶν 800 δραχμῶν, ἀλλὰ καὶ ἔχει εἰς τὴν φυλακὴν ἀνθρώπους διότι του χρεωστοῦν τρεῖς κ' ἐξήντα! Ἀνθρώπους οὐρακῆ, οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς τὴν φυλακὴν προσωποκρατοῦμενοι διὰ χρῆνὴν πρὸς τὸ δημόσιον, ἀποδεικνύουν μὲ τὸν φοβερώτερον δυνατὸν τρόπον ὅτι, ἀπλουστατά, δὲν εἶναι εἰς θεσιν νὰ πληρῶσουν τὰ χρῆναι των.

Κράτος τὸ ὁποῖον κόβει τὸ ψομί τῶν ὑπαλλήλων του, τάχα διότι δὲν ἔχει χρήματα, κρατεῖ εἰς τὴν φυλακὴν πολίτας του, ἴσως ἀγωνιστὰς τοῦ μετώπου, καὶ συγχρόνως σκορπᾷ ὅσα σκορπᾷ ἐδῶ κ' ἐκεῖ. μὰ τί ἄλλα. προσόντα πρέπει τὸ κράτος αὐτὸ νὰ ἔχῃ διὰ νὰ θεωρῆται κράτος ἀπολιτιστόν;

Ο ΑΛΛΟΣ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΣ

Θά μᾶς συγχωρηθῆ, κᾶτι καὶ ἡμεῖς νὰ εἰποῦμε διὰ τὴν. . . Σπυριδοῦλαν. Ὅχι διὰ τὰ τραύματά της ἀπὸ τὸ «σιδέρωμα» τῶν οἰκτρῶν ἀνθρώπων πού εἶχεν ὡς ἐργοδότας. Διὰ κᾶτι ἄλλο θέλομεν νὰ διατυπώσωμεν μίαν ἐρώτησιν: Αὐτὸ τὸ παιδάκι πὺ γίνεται τώρα στόχος τήσης μεγάλης δημοσιότητος μὲ συνεντεύξεις, φωτογραφίας συνεχεῖς καὶ. . . μεταξωτὲς πητῶμας, ἀρά γε θὰ ἀνθέξῃ εἰς ὅλον αὐτὸν τὸν θόρυβον, τοῦ ὁποίου γίνεται κέντρον; Ὅταν αὔριον θὰ γίνῃ καλὰ, καὶ ὅταν αὔριον, μεθαύριον, ἀντιμεθαύριον, κᾶποτε κοπάσῃ καὶ ὁ θόρυβος καὶ θὰ λησμονηθῆ ἢ Σπυριδοῦλα, τί θὰ γίνῃ τότε αὐτὸ τὸ παιδί; Δὲν ἐτέρχεται ἀρά γε μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς μεταπτώσεις μέσα του ἑνὸς ψυχικὸς τραυματισμὸς ἀντίστοιχος κᾶπως πρὸς τὸ «σιδέρωμα»;

Καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε κᾶποιον ἔργον προνοίας σοβαρὸν νὰ ἐπιληφθῆ τοῦ θέματος, ὅταν θὰ ψυχοραθῆ ὁ ζῆλος, ὅταν θὰ σταματήσῃ ὁ θόρυβος, ὅταν ἢ Σπυριδοῦλα θὰ ἐξωσθῆ ἀπὸ τὸ προσκήνιον, διότι κᾶποια ἄλλη Σπυριδοῦλα πλέον θὰ προκαλῆ τὸ ἐνδιαφέρον, δὲν θὰ ἔπρεπε κᾶτι νὰ γίνῃ, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ τὸ κορίτσι αὐτὸ νὰ βρῆ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν παιδικότητα, καὶ νὰ συνεχίσῃ σᾶν ἕνα παιδί τοῦ λαοῦ ὅπως ὅλα, ἰσορροπημένον πλέον καὶ μὲ ὁμαλὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς προσωπικότητός του, τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς της;

Ἐδῶ ἔχει τὸν λόγον ἢ φωτισμένη χριστιανικὴ ἀγάπη!

ΑΛΛΗΛΩΝ ΤΑ ΒΑΡΗ

Ἄλλὰ καὶ κᾶτι ἄλλο θὰ ἠθέλαμεν νὰ ὑπενθυμίσωμεν: Οἱ γονεῖς τῆς Σπυριδοῦλας ἔχουν καὶ ἄλλα κορίτσια, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦσαν ἀνὰ τὰ θρέψουν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τὰ τοποθετήσουν ὡς ὑπηρετριάς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Καὶ ἐλπίζομεν, βέβαια, ὅτι τὰ σπῆτια ὅπου τὰ ἄλλα κορίτσια ὑπηρετοῦν θὰ εἶναι ἀληθινὰ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. Τὸ ζήτημα εἶναι ἄλλο ὅμως. Σκεφθῆτε τὸν οἰκογενειάρχην, τὸν πολύτεκνον, πὺ ἀναγκάζεται νὰ σκορπίσῃ τὰ παιδιά του

εἰς τοὺς τέσσαρες ἀνέμους, διότι, ἀπλούστατα, δὲν ἔχει νὰ τοὺς δώσῃ ψωμί. Ποῖος τὸν σκέπτεται τὸν οἰκογενειάρχην αὐτὸν, ποῖος τοῦ παρουσιάζει τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην μεριζομένην μετ' αὐτοῦ καὶ κουφίζουσαν τὸ βάρος;

Ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ βαρυτάτου φορτίου τοῦ συγχρόνου οἰκογενειάρχου, ὄχι μόνον δὲν ἔχομεν κάμει τὸ χρέος μας κατὰ τὸ «ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε», ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀποτολμᾶται νὰ ὑψωθῆ μία φωνή, ζητοῦσα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἀνάγκην νὰ ὀμνήσῃ τέλος πάντων καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ὡς ἀντιλήπτωρον τῶν τόσων ἀναγκῶν καὶ ἀπιστεῦτος βαρέων προβλημάτων πὺ ἀντιμετωπίζει ἢ συγχρονος πολυμελὲς οἰκογένεια, τότε ἢ φωνὴ αὐτὴ προκαλεῖ ἀντιδράσεις ἐν ὀνόματι. . . τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφωσύνης καὶ τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὡς ἀδελφῶν!

Καὶ ὅμως, παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ σταματήσωμεν νὰ τὸ λέγομεν: ἢ πολυμελὲς οἰκογένεια πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀντικείμενον ἀγάπης ὅλων μας, ἐμπρόκτου ἀγάπης τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, ὅταν ἢ Ἐκκλησία φοβῆται ὅτι θὰ καταστραφῆ οἰκονομικῶς, ἀν ἐπιληφθῆ τοῦ θέματος τῆς βοηθείας τοῦ πολυτέκνου οἰκογενειάρχου, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιροίτη τὴν μομφὴν τῆς ὀλιγοπιστίας κατ' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀδημονεῖ διότι φέρει τὸ βάρος αὐτὸ μόνος του, μὲ μοναδικὸν τὸν σύντροφον ἴσως. . . τὸν νόμον 2500, πὺ τὸν ἐπέταξεν εἰς τοὺς δρόμους. . . διὰ λόγους κρατικῶν οικονομῶν!

ΤΟ ΛΑΧΕΙΟΝ ΠΟΥ ΔΟΚΙΜΑΖΕΙ

Πρόσφατα περιστατικὰ δίδουν νέον ἐνδιαφέρον εἰς φαινόμενον παλαιὸν καὶ ἀρκούντως χαρακτηριστικόν:

Καὶ τὸ νὰ κερδίσετε ἕνα λαχεῖον φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ δοκιμασίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐξέροχονται πάντοτε νικηταὶ οἱ δοκιμαζόμενοι. Δὲν εἶναι σχῆμα λόγου, ὅτι ὅταν λείπουν αἱ πνευματικαὶ προϋποθέσεις τότε καὶ ἢ εὐτυχία ἀκόμη ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ συμ-

φορά και τὸ κέρδος τοῦ λαχείου ἴμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ καταστροφή.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸ λαχεῖον, ἀναγνώστης τῶν «Ἀκτίνων», ὁ δικηγόρος κ. Ν.Α. Σταυρόπουλος μᾶς παρουσιάζει μερικὰ περιστατικά πού εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ εὐγλωττα. Τὰ περιστατικά εἶναι παρμένα ἀπὸ ἀποφάσεις τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων μας, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν. Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς ἀπόφασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου (72/1954 τμήμα Β΄. Ἐφημερὶς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν 1954, σελ. 822) ἀναφέρεται εἰς τὴν περίπτωσιν δύο φίλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον στενωτάτην φιλίαν μεταξύ των καὶ ἠγόρασαν ἀπὸ κοινοῦ ἓνα λαχεῖον, συνδέοντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ τὴν «τύχην» των. Καί, φεῦ, τὸ λαχεῖον... ἐκέρδισε! Μεθ' ὃ, ὁ φίλος πού ἐκρατοῦσε τὸ λαχεῖον — παλαιὸς καὶ στενὸς φίλος εἶπαμε — παρουσιάσθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν λαχείων ὡς ὁ μόνος τυχερὸς τοῦ διαμερίσματος τῆς πολυκατοικίας πού ἀπετέλει τὸ κέρδος, ἀρνούμενος οἰανδήποτε συγκυριότητα μὲ τὸν ἄλλον, μὲ τὸν φίλον του. Καὶ ὁ ἱερὸς δεσμὸς τῆς φιλίας ἔγινε θρύψαλα ἔμπρὸς εἰς τὸ διαμερίσμα τῆς πολυκατοικίας!

ΚΕΡΔΟΣ ΚΑΙ ΧΙΜΑΪΡΑ

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ δευτέρα περίπτωσις, πρόσφατος ἐντελῶς. (Ἀπόφασις Ἐφετείου Ἀθηνῶν 1004/1955, Ἐφημερὶς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν, 1955 σελ. 566). Ἐδῶ ἐπρόκειτο περὶ δύο νέων ἀρραβωνιασμένων. Ἡ ἀπόφασις μάλιστα τονίζει τὸν αἰσθηματικὸν δεσμὸν πού τοὺς συνέδεε. Φαντασθῆτε τώρα ἓνα βαθὺ αἰσθημα μεταξὺ τῶν δύο νέων πού προοιωνίζεν ἀνέφελον σύζυγον βίον. Φαντασθῆτε ἀκόμη πόσοι ὄρκοι αἰωνίας πίστεως καὶ μέχρι θανάτου ἀφοσιώσεως θὰ εἶχαν δοθῇ ἀμοιβαίως, ὄρκοι εἰς τοὺς ὁποίους τὰ δακτυλίδια τῶν ἀρραβῶνων εἶχαν καὶ ἐπισημοποιήσει καὶ οἱ ὁποῖοι ἐντὸς ὀλίγου ἐπρόκειτο νὰ στεφθοῦν μὲ τὰ γαμήλια στέφανα.

Λοιπόν, ὅλο αὐτὸ τὸ θαυμάσιον οἰκοδόμημα ἔπεσεν εἰς ἐρείπια... διότι ἓνα λαχεῖον ἐκέρδισε!

Ἀπλούστατα, οἱ δύο ἀρραβωνιασμένοι εἶχαν ἀγοράσει μαζί ἓνα λαχεῖον, ἐλπίζοντες ὅτι τὸ πιθανὸν κέρδος — ἓνα διαμερίσμα πολυκατοικίας — θὰ τοὺς ἔδιδε τὴν δυνατότητα νὰ φτιάξουν τὸ σπιτικό τους, ὄνειρον κοινόν, ὅπως εἶπαμε, καὶ τῶν δύο νέων. Ἡ νέα ἀνέλαβε τὴν φύλαξιν τοῦ λαχείου καὶ οἱ δύο μαζί ἀνέμεναν τὴν κλήρωσιν.

Ἡ κλήρωσις ἦλθε, τὸ λαχεῖον ἐκέρδισε, ἀλλ' ἢ κοπέλλα, ἢ μεμνηστευμένη, ἢ αἰσθηματικῶς συνδεδεμένη κτλ., ἔμπρὸς εἰς τὸ κερδοσμένον λαχεῖον μὲ τὴν πολυκατοικίαν... οὔτε τὸν εἶδε, οὔτε τὸν ἐγνώριζε τὸν ἀρραβωνιαστικόν της. Προσῆλθε μόνη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ λαχείου καὶ ὑπέγραψεν ὡς ὁ μοναδικὸς τυχερὸς τὸ συμβόλαιον. Τώρα ἦτο κυρία πολυτελοῦς διαμερίσματος καὶ τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀξιώσεών της ἀνέβη πολὺ πρὸ ὑψηλά ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸν ἐπίπεδον τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ της. Φυσικά, ὁ νέος κατέφυγεν εἰς τὸ δικαστήριον πού τοῦ ἀπέδωσε τὸ δίκαιον καὶ ἔτσι, μὰ πού δὲν ἔγιναν σύζυγοι, κατέληξαν συγκύριοι τῆς πολυκατοικίας, οἱ πρῶην ἀρραβωνιασμένοι καὶ τώρα φοβεροὶ ἀντίδικοι. Σκεφθῆτε ὅμως, μᾶς λέγει ὁ ἐπιστολογράφος μας ἐν συνεχείᾳ, νὰ μὴ ἔμεσολαβοῦσε οὔτε τὸ λαχεῖον καὶ ἐπομένως οὔτε τὸ κέρδος, οὔτε τὸ διαμερίσμα, οὔτε ἡ συνέχεια. Θὰ ἔκαμναν οἱ τωρινοὶ ἀντίδικοι τὸν γάμον τους καὶ φαντάζεσθε τί θὰ ἐπηρεολοῦθαι!

Ἀπίστευτα, ἔ; Ὅμολογουμένως, ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις δὲν θὰ τὰ ἐπίστευε κανεὶς αὐτὰ ὡς δυνατά. Καὶ ὅμως, αὐτὰ δὲν εἶναι κἂν τὰ μοναδικὰ παραδείγματα. Αἱ ἐφημερίδες ἀναγράφουν καὶ νεωτέρας περιπτώσεις.

Καὶ θὰ εἶναι συνήθη αὐτὰ ἕως ὅτου πειθοῦμε ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν εἶναι ρεαλισμὸς τὸ νὰ ἀρνησῶνται τὴν ἀνάγκην τοῦ πνευματικοῦ θεμελίου εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ χίμαιρα. Διότι χίμαιρα εἶναι τὸ νὰ νομίζῃς ὅτι θὰ οἰκοδομήσῃς τὴν ζωὴν χωρὶς θεμέλια, ἔστω καὶ ἂν κερδίξῃς λαχεῖα, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς τότε!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΑΪΝΣΤΑΪΝ ΚΑΙ Ο ΠΛΑΝΚ

Ἄγαπηταί «Ἀκτίνες»,

Ἄν δὲν εἶναι ὀχληρόν, ἐπιτρέψατέ μου νὰ παρέμβω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν συζήτησιν περὶ Πλάνκ καὶ Ἄϊνσταϊν καὶ δὴ εἰς τὸ σημείον τῶν σχέσεων τῶν μετ' ὁν χιτλερισμῶν.

Κανεὶς δὲν ἀρνείται ὅτι ὁ Ἄϊνσταϊν ἀντετάχθη εἰς τὸν ναζισμῶν. Μὲ μίαν ὁμῶς παρατήρησιν: ὅτι τὸ ἔκαμε αὐτὸ περισσότερον ὡς Ἐβραῖος καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἀνθρωπιστής. Καὶ ἦτο φυσικὸν καὶ δίκαιον νὰ περιβληθῆ φωτοστέφανον ὡς ἐκπρόσωπος ἐνὸς λαοῦ ὀλοκλήρου, ὁ ὁποῖος τόσον θηριωδῶς ἐδιώχθη καὶ ἐμαρτύρησε ἀπὸ τὴν ναζιστικὴν βαρβαρότητα.

Ὁ Πλάνκ; Δὲν ἐξεδιώχθη βέβαια ἀπὸ τὴν Γερμανίαν ὅπως ὁ Ἄϊνσταϊν—ἀσφαλῶς ἂν ἦτο Ἐβραῖος θὰ τὸ ἐπάθαινε καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα πολὺ χειρότερα—ἀλλ' οὐδέποτε ὑπέστειλε τὴν σημαίαν τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ χριστιανικῶν πεποιθήσεων του. Τὰ ἴδιαια του, αἱ διαλέξεις του, τὰ μαθήματά του, ἦσαν μεστὰ τοιούτων ὑψηλῶν ἐνοιῶν. Παρὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν χιτλερικῶν, ποὺ ἄλλους κατεφόβισαν καὶ ἠγάγκασαν εἰς πλήρη σιωπὴν καὶ ἄλλους τοὺς ἔκαμαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἄνετον Ἀμερικὴν, δὲν ἀφῆρεσε οὔτε μίαν λέξιν ἀπὸ ὅσα εἶχε γράψῃ καὶ εἶπει καὶ δὲν ἐκάμφθη ποτὲ εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν καὶ χριστιανικὴν του πίστιν. Καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἐξακρατηρίσθη ὡς ὁ πλέον ἀκατάβλητος καὶ ἀδυσώπητος ὑπονομευτὴς τῆς ναζιστικῆς θρησκείας. Μὲ τὰ βιβλία του, τὴν διδασκαλίαν του, μετ' ὅλην τὴν προσωπικότητα ἀπέθιξεν τὸ πλέον τοουχερόν μαστίγιον, ὁ πλέον ἀδυσώπητος ἔλεγχος τοῦ ναζισμοῦ. Ἐνας ἔλεγχος τόσον ὀχληρὸς, τὸν ὁποῖον ἡ ὁμοτέρα καὶ πονηροτέρα δύναμις τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀναγκάσῃ εἰς σιωπὴν. Τί περισσότερον θὰ προσέφερεν εἰς τὸν ἀντιναζιστικὸν Γερμανικὸν κόσμον ὁ Μάξ Πλάνκ, ἂν καὶ αὐτὸς ἐσπευδεν εἰς τὴν Ν. Ἱστορίαν ἢ Οὐάσιγκτον, διὰ τὰ ὀμιλῆ ἔκ τοῦ ἀσφαλοῦς πλέον κατὰ τοῦ Χίτλερ; Ἡ παρουσία του καὶ μόνον, ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ συγκακοχία του ἦτο ἡ καλύτερα προσφορά πρὸς τὸν ἀντιναζιστικὸν κόσμον καὶ ἡ μεγαλύτερα διαμαρτυρία κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἔδιδαν πολλὰ οἱ ναζισταὶ διὰ τὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴν ἐνοχλητικὴν παρουσίαν τοῦ πλέον ἐπικινδύνου ἀντιπάλου τῆς κοσμοθεωρίας τῶν. Ὅτι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν περιέβαλαν μετ' ἀπόλυτον σεβασμῶν ὅσοι Γερμανοὶ ἀντετάχθησαν εἰς τὸ χιτλερικὸν καθεστῶς.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄϊνσταϊν, ὡς ὀρθὰ σημειώετε, ἐξεφράζετο μετ' σεβασμῶν διὰ τὸν Πλάνκ καὶ δικαίως ἐφρόνει ὅτι καὶ «ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἐπιστήμων ἐνεσάρκωνε τὸν ἰδεώδη τύπον» ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐπι-

στήμην του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς του ἀπόψεις παρουσίαζε σταθερότητα καὶ συνέλειαν ποὺ πολλοὶ ἄλλοι μεγάλοι καὶ τρανοὶ θὰ ἐξήλειαν.

Μετὰ τῆς
Π. ΠΛΑΤΑΝΙΩΤΗΣ

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἄγαπητοὶ φίλοι,

Ὡς χριστιανὸς ἐπιστήμων καὶ ὡς Ἕλληνας πιστεύω ὅτι καθήκον τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς συνανθρώπους των, ἐν ἀγνότητι καρδίας, ὑποδεικνύοντες πᾶν ὅτι κατὰ τὴν πτωχὴν των κρίσιν δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὸ γενικὸν καλόν. Ἐπ' αὐτὸ καὶ μόνον τὸ πνεῦμα ἔγραψα καὶ τὸ τελευταῖον ἄρθρον περὶ Ἰδιωτικῆς Ἐκπαίδευσως. Δυστυχῶς οἱ κύριοι Λυκειαρχοὶ ἐνόμισαν ὅτι τοὺς ἀδικῶ, ἔθεσαν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὀρισμένα στοιχεῖα ὑπ' ὄψιν μου. Καθῆκον ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας μετ' ὑποχρεοῖ ἀναγνωρίσω ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὰ δίκαιά των. Συγκεκριμένως, δέχομαι ὅτι ἡ ἐξυγιάνσις τῆς Ἰδιωτικῆς Ἐκπαίδευσως δὲν θὰ γίνῃ μόνον διὰ τῆς μονιμότητος τῶν ἰδιωτ. ἐκπαιδευτικῶν. Χρειαζέται συγχρόνως μέριμνα τῆς Πολιτείας ὥστε τὰ Ἰδιωτ. Σχολεῖα νὰ μὴ φετοζωοῦν ὄφθιμνα εἰς ἐξαντλητικὸν συναγωνισμὸν μεταξὺ των. Πρέπει λοιπὸν — ὅπως καὶ παλαιότερον — νὰ μὴ ἐπιτρέπεται ἐντὸς ὀρισμένης ἀκτίως ἡ ἴδρυσις περισσότερων τοῦ ἐνὸς σχολείων. Νὰ διευκολυνθοῦν δέ, διὰ δανείων καὶ φορολογικῶν διευκολύνσεων, τὰ Ἰδιωτ. Σχολεῖα ν' ἀποκτήσουν ἰδιόκτητα κτίρια, ὥστε μειωμένον τὸν ἐξόδον των ν' ἀμείψουν καλύτερον τὸ προσωπικόν των. Ἐπίσης δηλῶ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν κυρίων Λυκειαρχῶν ὡς «ἐμπορικῶν παράγοντος» τοῦ Σχολείου δὲν εἶχε ἔννοιαν ὑποτιμητικὴν. Καὶ εἰς τὰ ἱερώτερα ἰδρύματα ὑπάρχει κάποιος ἐμπορικὸς (οἰκονομικὸς) παράγων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παύουν νὰ εἶναι ἱερά. Ἐγὼ πιστεύω ὅτι τὰ συμπερόντα τῶν Λυκειαρχῶν καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι κοινὰ καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἀδελφικὴ συνεργασία μεταξὺ των. Διὰ τοῦτο, χωρὶς νὰ ἔχω καμμίαν ὑποχρέωσιν, δύο φορές ἤδη ἐδημοσιογράφησα ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ ἰδιωτ. ἡμιμαθητικῶν ἡμιμαθητικῶν: 1) Εἰς τὴν «Ἐλευθερίαν» τῆς 19 Φεβρουαρίου 1947. 2) Εἰς τὸ «Βῆμα» τῆς 14 Ἀπριλίου 1954. Καὶ εἶχε θετικὰ ἀποτελέσματα ἡ ἀρθρογραφία μου.

Μετὰ τῆς
ΙΩ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ - ΦΑΛΗΡΙΩΤΗΣ

Ἄγαπηταί μου «Ἀκτίνες»,

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς συχαρῶ καὶ νὰ σᾶς ἐκφράσω τὸν ἐνθουσιασμὸν μου διότι ἀσχοληθήκατε μετ' ἕνα σύγχρονον καὶ ζωτικὸν πρόβλημα τοῦ τόπου μας καὶ ἐδημοσιεύσατε εἰς τὸ φύλλον τοῦ Ἰουλίου - Αὐγούστου ἄρθρον τοῦ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΟ «ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ»

Εἶναι γενικὴ καὶ ἀληθινὴ ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ παραστάσεις ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δράματος, ποὺ δόθηκαν στὴν Ἐπίδαυρο — τῆς «Ἐκάβης» τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου» τοῦ Σοφοκλέους — ἐσημείωσαν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀποψη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς τάξεως, ποὺ ἦσαν πραγματικὰ ἀριστες, παρ' ὅλη τὴν πυκνότητα συγκέντρωσης θεατῶν.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη — ποὺ τιμᾷ τὸ Ἐθνικὸ μᾶς Θέατρο καὶ ὄσους τὸ βοήθησαν στὴν πραγματοποίησίν της — ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὴν καλύτερη ἐγγύηση ὅτι ἡ ἐτήσια καθιέρωση τῶν θεατρικῶν αὐτῶν ἐορτῶν στὸ ἴδιον ἀρχαῖο θέατρο θὰ μπορέσῃ ὄχι μόνον νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ συνεχισθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξελιχθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἀκόμη περισσότερο σὲ καλλιτεχνικὴ ποιότητα καὶ ἔκταση, ὥστε νὰ δεῖξῃ καὶ πάλι στὸν κόσμον τὶς ἀστείρευτες δημιουργικὰς δυνατότητες καὶ τὶς ἀνώτερες ἠθι-

κὰς τάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὴν αἰώνια καὶ γόνιμη συμμετοχὴ του στὴν οὐσιαστικοποίηση καὶ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ἀλλὰ ἐκεῖνο, ποὺ ὑπῆρξε ἡ πιὸ εὐχάριστη καὶ ἡ πιὸ αἶσια διαπίστωση ἀπὸ τὶς παραστάσεις αὐτές, ἦταν ἡ αὐθόρμητη καὶ πυκνότερη συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πρῶτες σειρὰς ἐδωλίων ὀριζόμενων κερκίδων, ὅπου ἐκάθονταν οἱ διαφόρων εἰδῶν «ἐν τέλει» καὶ ἀρκετοὶ ξένοι, ὅλες οἱ ἄλλες κερκίδες ἔσφυζαν ἀπὸ πυκνὰς μᾶζας ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ὅλων τῶν τάξεων καὶ ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων, οἱ ὅποιοι, ξεκινώντας ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος, εἶχαν ὑποστῆ ἀρκετοὺς κόπους καὶ ἔξοδα, γιὰ νὰ βρεθοῦν σὲ μίαν τέτοια πνευματικὴ γιορτή.

*Ἐβλεπετε τὶς ἀπλές καὶ σεμνές φορεσιὰς τους, ποὺ ψηλὰ ἀκόμη ἔβλεπετε καὶ τὶς τοπικὰς

συνεργάτους σας κ. Ἰ. Ἰωαννίδου - Φαληριώτη μὲ τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς Ἰδιωτικῆς Ἐκπαίδευσως».

Ἡ προλογικὴ σημείωσις, ἀξιοτίμη κ. διευθυντά, μοῦ δίδει τὸ θάρρος νὰ σὰς ἐκφράσω καὶ ἐγὼ τὰς σκέψεις μου. Ὁ συνεργάτης σας μὲ πολὺ θάρρος, εὐθύτητα, εὐκρίνεια καὶ ἀντικειμενικότητα ἔθεσε τὰ προβλήματα τῆς Ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσως καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἄξιος πολλῶν συγχαρητηρίων. Συμφωνῶν πλήρως μὲ τὸν ἄγωνιστον εἰς ἐμὲ συνεργάτην σας παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προσθέσω δύο σκέψεις διὰ τὴν Ἰδιωτικὴν Ἐκπαίδευσιν.

1) Ἡ ἐκπαίδευσις ἐκ τῆς φύσεώς της εἶναι ἐνέργεια ὁμαδική. (Ἡ κοινωνία ὡς σύνολον ἐκπαιδεύει τοὺς νέους). Ἐν τούτοις ἡ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσως νομοθεσία, ἐνῶ διευκολύνει τὸ ἄτομον (τὸν ἐκπαιδευτικὸν ἔστω) νὰ ἰδρῶσῃ ἰδιωτικὸν ἐκπαιδευτήριον, παρεμβάλλει πολλὰς δυσχερείας διὰ τὴν ἰδρῶσιν ἐκπαιδευτηρίου ὑπὸ ὁμάδος πολιτῶν (δηλαδὴ ὑπὸ νομικοῦ προσώπου). Π.χ. Ὁ ἐνοριακὸς Ναὸς ἢ χριστιανικὸς ἐκπαιδευτικὸς σύλλογος θὰ δυσκολευθῇ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἰδιώτην νὰ ἰδρῶσῃ ἐκπαιδευτήριον. Ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ νομικὰ πρόσωπα, καὶ μάλιστα τὰ ἔχοντα χριστιανικὰς ἀρχάς, θὰ ἔπρεπε νὰ προτραποῦν ἀπὸ τὸ κράτος νὰ ἰδρῶσιν ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια.

2) Δὲν ἔγινε ἴσως ἀντιληπτὸν ἀπὸ πολλοὺς μέχρι σήμερον ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ διανοητικῆς ἰκανότητος μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν δη-

μοσίων καὶ ἰδιωτικῶν σχολείων. Δηλαδὴ εἰς τὴν δημοσίαν μέσην ἐκπαίδευσιν τὰ 80% τῶν μαθητῶν διαθέτουν μετρίαν διανοητικὴν ἰκανότητα, τὰ 5% ἐξαιρετικὴν διανοητικὴν ἰκανότητα, τὰ 15% διαθέτουν κατωτέραν. Εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαίδευσιν ἀντιθέτως 40% διαθέτουν μετρίαν διανοητικὴν ἰκανότητα, τὰ 15% διαθέτουν ἐξαιρετικὴν καὶ τὰ 45% τῶν μαθητῶν διαθέτουν κατωτέραν διανοητικὴν ἰκανότητα ἐκ τούτων δὲ ἀρκετὰ εἶναι τὰ «ἀνώμαλα» ψυχολογικῶς. Αὕτη ἡ ἀναλογία εἶναι συνήθης διὰ τὰ περισσότερα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια. Τοῦτο εἶναι φυσικόν. Δηλαδὴ λόγῳ τῶν πολεμικῶν καὶ μεταπολεμικῶν συνθηκῶν πολλὰ παιδιὰ κατέστησαν ψυχολογικῶς ἀνώμαλα, εἶναι δὲ φυσικόν νὰ ζητηθῶσιν αὐτὰ κατὰλληλον σχολεῖον, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει δημόσιον σχολεῖον (μέσης ἐκπαίδευσως) ἀνώμαλον, οὐδὲ τὰ δημόσια δύνανται νὰ τὰ φιλοξενήσιν καὶ νὰ τὰ ἐκπαιδεύσιν, καταφεύγουν εἰς τὰ ἰδιωτικὰ.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω θὰ πρέπει νὰ προσέξωμεν ἀφ' ἐνός τὴν δύσκολον θέσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Οὗτος ἀναγκάζεται νὰ ἐργάζεται μεταξὺ μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν μεγάλας διαφορὰς διανοητικῆς ἰκανότητος. Ἀφ' ἑτέρου πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἐπιτελείου Παιδείας ἕαν καὶ κατὰ πόσον ἐν μέρος τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν καὶ νὰ εἰδικευθοῦν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν «ἀνώμαλων» ψυχολογικῶς μαθητῶν.

Μετὰ τιμῆς καὶ εὐχαριστιῶν

ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

ἐνδυμασίαις τους, ἄκουες κοντά σου καὶ γύρω σου τὶς φυσικὲς καὶ ἀνεπιτήδευτες κουβέντες τους, καὶ καταλάβαινες ὅτι ἡ ἐπίπλαστη μόρφωση καὶ ἡ ἡμιμάθεια δὲν ἔχουν θλώσει τὸ καθαρό καὶ ξάστερο μυαλό τους. Καὶ ἡ ψυχὴ τους μένει ἀπλὴ καὶ σεμνὴ, ὅπως ἡ φροεσιὰ τους, γνήσια καὶ καθαρὴ, ὅπως ἡ ντόπια ἐνδυμασίαις τους.

Καὶ ἀναρωτιόσουν: Ποῦ τὸ βρῆκαν λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀρχαία τραγωδία, ποῦ προϋποθέτει κάποια ἀνώτερη μόρφωση καὶ γνώση; Καὶ ὅταν σὲ λίγο εἶχε ἀρχίσει ἡ παράσταση, καὶ τὸ πελώριο «κοῖλον» μὲ τὶς χιλιάδες τῶν θεατῶν ἐγένετο ἀπὸ τὴν πῦρ υποβλητικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ σιωπὴ, τὸ ἐρώτημα ξαναρχόταν πῶς ἔντονο στὴν σκέψη σου: Ποῦ τὴν βρῆκαν λοιπὸν καὶ τὴν εὐλαβικὴ αὐτὴ προσοχὴ, τὴν ἐξαισία ἀφοσίωση, ποῦ ἐκδηλώνει κατανόηση καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὸν ὑψηλὸ λόγο τοῦ ἔργου;

Χωρὶς νὰ τὸ θέλης, εἰνοιθεῖς τὴν σκέψη σου νὰ πηδᾷ δυόμισι χιλιάδες χρόνια πίσω, καὶ νὰ συνδέῃ ἄμεσα καὶ ἀδιάσπαστα τὸν τότε ὑπέροχο λαό, ποῦ παρακολούθησε στὸ ἴδιο θέατρο τὶς παραστάσεις, μὲ τὸ σημερινὸ λαϊκὸ πλῆθος. Καὶ ἄκουες νὰ ξεπευτεῖται ἀπὸ μέσα σου, πηγαία καὶ κατηγορηματικὴ, ἡ ἀπάντηση: «Μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τους, ποῦ εἶναι ἴδια καὶ ἀπαράλλαχτη ὅπως τότε, ὅπως πάντα, μὲ τὶς ἴδιες πνευματικὲς ἀρετὲς καὶ τάσεις, μὲ τὴν ἴδια εὐγένεια καὶ καλαισθησία, ἡ παντοτινὴ, ἡ ἀναλλοίωτη καὶ ἀθάνατη Ἑλληνικὴ ψυχὴ». Καὶ ἡ δικὴ σου ἐγέμειε ἀπὸ συγκίνησι, αἰσιοδοξία καὶ περηφάνεια.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

Εἶναι πραγματικὰ μεγαλεπήβολα τὰ σχέδια, ποῦ μελετᾷ ὁ Δῆμος Ἀθηναίων, γιὰ τὴν υποστήριξη καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴν πρωτεύουσα. Ἐπειτα ἀπὸ εἰσήγησι μᾶς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες, ποῦ εἶχε καταρτίσει πρὶν ἀπὸ μερικὸς μῆνες, ἔλαβε κατ' ἀρχὴν τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν πραγματοποίησιν ἑνὸς μεγάλου καὶ ὀρατοῦ προγράμματος μὲ διάφορα σχετικὰ ἔργα.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι τὸ κτίσιμο ἑνὸς καταλλήλου μεγάρου, ποῦ θὰ χρησιμοποιεῖται ὡς Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ θὰ στεγάξῃ ἐπίσης τὴν Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, τὴν Δημοτικὴ Πινακοθήκη καὶ τὴν Φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου, θὰ παραχωρητᾷ δὲ συγχρόνως γιὰ διαλέξεις, ἐκθέσεις καὶ ἄλλους παρεμφερεῖς σκοπούς.

Ἐπίσης ὁ Δῆμος θὰ ὀργανώσῃ Λαϊκὸ Πανεπιστήμιον, στὸ ὁποῖον, ὑπὸ μορφήν ἐκλαϊκωτικῶν ὁμιλιῶν πολλοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ καλλιτέχνες θὰ ἐπιδοθοῦν στὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Τὸ πρόγραμμα περιέχει καὶ ἄλλα ἔργα, ὅλα ὀραία καὶ ὅλα χρήσιμα, ἀλλὰ σὰν πολλὰ δὲν εἶναι; Εὐχόμεθα βέβαια μὲ τὴν καρδιά μας νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλα, ἀλλὰ καὶ δὲν κρύβουμε τὴν ἀνησυχία μας. Δὲν θὰ ἦταν ἄραγε ἀποτελεσματικώτερο καὶ θετικώτερο νὰ ἐκτελεσθῇ πρῶτα τὸ ἓνα μόνον ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ — τὸ πῶς πραγματοποιησῆται — καὶ ν' ἀφήσουμε τὰ ἄλλα γιὰ ἀργότερα; Ἄμα γίνῃ τὸ ἓνα, ἔχει ὁ Θεὸς καὶ γιὰ τὰ ἄλλα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Δέκα χρόνια συμπληρώθηκαν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη. Καὶ ὁ πνευματικὸς μας κόσμος ἀφιερώνει στὴν μνήμη του διάφορες τιμητικὲς ἐκδηλώσεις.

Τιμὲς δίδαιες καὶ ὀφειλόμενες. Διότι ὁ Βλαχογιάννης ἦταν ἓνας γνήσιος καὶ πολὺπλευρὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ποῦ ἐπόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὰ Γράμματα τοῦ τόπου μας μὲ τὸ πλατὺ καὶ φωτεινὸ φιλολογικὸ καὶ λογοτεχνικὸ του ἔργο.

Ἀλλὰ ἐκεῖ, ὅπου οἱ ὑπηρεσίες του ἀπεδείχθησαν ἐξαιρετικὲς, ἴσως καὶ ἀνυπέροβλητες, ἦταν ἡ ἱστορία τῆς χώρας μας καὶ προπάντων ἡ ἱστορία τοῦ Εἰκοσιένα, ποῦ ὁ Βλαχογιάννης τὴν ἐξονόησε καὶ τὴν μελέτησε ὄχι μόνον μὲ τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν ἐργατικότητα τοῦ ιστοριοδίφου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πίστη καὶ τὸ πάθος τοῦ Ἑλλήνου, ποῦ νοιώθει βαθιὰ τὴν ἱστορία τῆς πατρίδος του καὶ τὴν ζῆ καὶ τὴν ἀναπλάθει μὲ τὴν ψυχὴ του καὶ τὴν οὐκὴν του.

Καὶ πραγματικὰ ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης ἦταν — καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ἄνθρωπος — ἓνας ἀληθινὸς Ἕλληνας, ποῦ εἶχε μέσα στὸ αἷμα του τὶς παραδόσεις, τοὺς θόλους καὶ τοὺς πόθους τῆς φυλῆς του καὶ τὰ ζωντάνευε ὅλα μὲ ζεστὸ παλμό καὶ ἔντονη ψυχικὴ δύναμιν.

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία, ποῦ ἐσημείωσε ἡ ἐκθεσι τοῦ νέου ζωγράφου Παναγιώτη Μαθιοπούλου, ποῦ ἔγινε στὴ Βόννη τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, μὲ ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, δὲν εἶναι μόνον μιὰ σημαντικὴ ἠθικὴ ἱκανοποίησι τοῦ σεμνοῦ καὶ εὐγενικοῦ καλλιτέχνη, ποῦ ἐργάζεται μὲ ἀγνὴ ἔμπνευση καὶ μὲ ἀδόρυβη ἐργατικότητα. ἔχει συγχρόνως καὶ γενικώτερη σημασία. Διότι παρουσιάζει τὴν βυζαντινὴ ζωγραφικὴ στὴ γνήσια καὶ πραγματικὴ τῆς ὑπόστασι, στὸν Ἑλληνικὸ τῆς χαρακτῆρα καὶ στὴν Ἑλληνικὴ τῆς ψυχῆ. Μέχρι σήμερον οἱ βυζαντινὲς εἰκόνες, ποῦ ἔβλεπε ὁ κόσμος στὸ ἐξωτερικὸ, ἦσαν ρωσικὲς, σεβικὲς ἢ βουλγαρικὲς. Ὁ κ. Μαθιοπούλου, τὴν εὐνοημένη καὶ καθαρὴ ἔργασίαν του, ἔδωσε στὶς εἰκόνες αὐτῆς τὸ ἑλληνικὸν τοῦ χρώμα καὶ τὸ ἑλληνικὸν τοῦ φῶς, καὶ τὶς ἀποκατέστησε στὴν ἀληθινὴν τῆς μορφήν.

«Αὐτὰ τὰ ἔργα ἦσαν γιὰ μᾶς κάτι τὸ καινούργιο», εἶπε ὁ ἑλληνιστὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης δρ Χέρτερ. «Μέχρι τώρα ἐγνωρίζαμε τὶς βυζαντινὲς ἀγιογραφίες (ἰδίως ἀπὸ τοὺς Ρώσους) σκυθρωπὲς καὶ αὐστηρῆς. Τώρα βλέπουμε σ' αὐτὰ τὰ ἀντίγραφα φῶς, κίνηση, χάση. Μᾶς ἔφεραν πολὺ φῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ μᾶς δίδει χαρὰ».

Τὸ ἴδιο ἑλληνικὸ φῶς εἶχαν καὶ οἱ ἀκουαρέλλες τοῦ κ. Μαθιοπούλου μὲ τὸ ἀγιορίτικα μοναστήρια. Καὶ μ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα ἐκφράσθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐκλεκτοὶ διανοοῦμενοι, ποὺ ἐπεσκέφθησαν μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὴν ἐκθεση, καθὼς καὶ οἱ κριτικοί, ποὺ ἔγραψαν εὐμενέστατα γι' αὐτὴν στίς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά.

Μιὰ ἐξαιρετικὴ γενικὴ ἐπιτυχία, γιὰ τὴν ὁποίαν ἡ στήλη αὐτή, ποὺ ἔχει παρακολουθήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ ἀγάπη, ἐκτίμηση καὶ ἀναγνώριση τὴν εὐδόκιμη πορεία τοῦ νέου καλλιτέχνη, αἰσθάνεται ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ ικανοποίηση.

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

Ἀνάστατα τὸν τελευταῖο καιρὸ ὅλα τὰ θεατρικὰ καὶ λογοτεχνικὰ σωματεῖα γιὰ τὴν σκέψη νὰ ἐφαρμοσθῇ προληπτικὴ λογοκρισία στὰ λεγόμενα «ἐλαφρὰ» θεατρικὰ ἔργα καὶ προπάντων βέβαια στὶς ἐπιθεωρήσεις. Πύρινες διαμαρτυρίες, γεμάτες ἀπὸ ἱερὰν ἀγανάκτησιν, δηλώσεις καὶ ἀνακρινώσεις, καταγιγισμὸς ἄρθρων καὶ σχολίων, γιὰ νὰ προλάβουν τὸν κίνδυνον, ποὺ ἀπειλεῖ «τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης».

Θαυμάζουμε βέβαια τὴ συγκινητικὴ αὐτὴν εὐαισθησία τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀναρωτιόμαστε: Ποῦ ἦταν ἄραγε αὐτὴ ἡ ἴδια εὐαισθησία — ἃς ἦταν καὶ λιγώτερο ἐκρηκτικὴ — ὅταν αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα «ἐλαφρὰ» θεατρικὰ κατασκευάσματα, μὲ τὴν ἀνεξέλεγκτη καὶ ἀσύδοτη χρησιμοποίησιν τῆς τόσο ἀπροσδιόριστης καὶ εὐλύγιστης αὐτῆς ἐλευθερίας, ἐγέμιζαν ἀπὸ τὶς πὸ ταπεινὲς βωμολοχίαις καὶ τὶς πὸ ἄπρεπες καὶ ἄσμενες σκηνές; Εἶναι λοιπὸν «Λόγος» τὰ κατακάθια αὐτὰ — κάποτε ἐξακρατηρίσθηκαν καὶ «περιττώματα» — τῆς εὐτελοῦς ἐκφράσεως; Καὶ εἶναι «Τέχνη» ἡ δεκαρολογικὴ ἐκμετάλλευσις ἐνδεχομένων σκηνηκῶν ἱκανοτήτων; Καὶ δὲν εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπειλή καὶ πολὺ σοβαρότερος κίνδυνος ἐναντίον τῆς ἀληθινῆς ἐλευθε-

ρίας τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης ὅλα αὐτὰ ποὺ καταρρακώνουν, ἐξευτελλίζουν καὶ διαστρέφουν τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τοῦ Λόγου καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς Τέχνης καὶ διαφθερίζουν καὶ δηλητηριάζουν τὴ λαϊκὴν ψυχὴ;

Ποῦ ἦταν λοιπὸν αὐτὴ ἡ εὐαισθησία, γιὰ νὰ ἐκδηλωθῇ κατὰ κάποιον — ἔστω καὶ ὑποτιμῶδη — τρόπον μπροστά στὴν πνευματικὴν αὐτὴν κατάπτωση; Γιατὶ τὰ ἴδια αὐτὰ σωματεῖα, ποὺ ἐξέσπασαν σὲ φλογερὲς διαμαρτυρίες γιὰ τὴν ἀπειλὴ τῆς λογοκρισίας, δὲν ἀντέδρασαν μὲ τὸ ἴδιο θάρρος καὶ τὴν ἴδια ἀποφασιστικότητά ἐναντίον τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ βούρκου καὶ δὲν ἀγωνίσθηκαν μὲ τὴν ἴδια μαχητικότητα γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῆς θεατρικῆς καὶ τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς;

Ἄν τὸ ἔκαμναν, δὲν θὰ παρουσιαζόταν βέβαια ἡ ἀνάγκη τῆς λογοκρισίας ὡς ἕνα ἀναγκαῖον κακόν. Θὰ θελήσουν ἄραγε νὰ ἐκπληρώσουν αὐτὸ τὸ καθήκον ἔστω καὶ τώρα;

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΙΚΥΜΙΑ

Σ' ἕνα πρόσφατο ταξίδι στὸν Πόρο εἶχε ξεσπάσει σφοδρὴ τρικυμία. Καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐπιβάτες ἔμειναν ἀκίνητοι στὶς θέσεις τους καὶ σιωπηλοί. Μόνο στὸ κατάστρωμα μιὰ ομάδα ἀπὸ νέους τραγουδοῦσε ὀλοένα μὲ χαρούμενη διάθεση.

Ἀπὸ τὸν ἐγκάρδιον τόνο τῆς φωνῆς τους καὶ τὶς εὐχάριστες καὶ γελαστὲς συνομιλίας τους κατὰ τὶς διακοπὲς τοῦ τραγουδιοῦ, ἔνοιωθε κανεὶς τὴν στενὴ καὶ βαθεῖα συναδέλφωσή τους καὶ τὴν ὀραία ψυχικὴ τους ἐπικοινωνία.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἔκανε τὴν μεγαλύτερη ἐντύπωση καὶ χάριζε μιὰν εὐχάριστη ἐκπλήξη μαζὶ μὲ τὴν πὸ ἐνθαρρυντικὴ αἰσιοδοξία, ἦταν τὸ περιεχόμενον τῶν τραγουδιῶν τους. Ἦσαν ὅλα σχεδὸν ἔθνικα καὶ χριστιανικά, καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀπ' αὐτὰ εἶχαν πάντως ἕνα καθαρὸ καὶ εὐγενικὸ πνεῦμα ἠθικῆς ὑγείας καὶ ψυχικῆς ὁμορφιάς.

Ἦταν φανερὸ πὼς τὰ τραγοῦδια αὐτὰ ἔβγαζαν ἀνθόρμητα καὶ πηγαῖα ἀπὸ τὴν ἀγνὴ νεανικὴ ψυχὴ τους, καὶ μὲ ὅλη τὴν τρικυμία ποὺ ἔδρανε τὸ πλοῖο καὶ ἐταλάνιζε τὰ σώματα καὶ τὶς σκέψεις, οἱ ψυχῆς τῶν νέων ἐκείνων ἦσαν γεμάτες ἀπὸ γαλήνη καὶ ἠρεμία. Γιατὶ ἦσαν γεμάτες ἀπὸ καθαρὸ ἔθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ αἶσθημα καὶ πετοῦσαν πὸ ἐλεύθερα ἀπὸ τοὺς γλάρους, πρὸς τὰ πάνω, πρὸς τὸν οὐρανόν.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γεωργίου Παλαιολόγου, Γενικού Διευθυντού της Μαρσαλείου Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας: «Γενική Παιδαγωγική», 'Αθήνα 1955.

Ἡ παιδαγωγική εἶναι γεμάτη προβλήματα, προτάσεις καὶ ἀντιρρήσεις. Ἔρευνες, συζητήσεις, στοχασμοὶ διατυπώνονται γιὰ τὶς σχέσεις τῆς μὲ τὶς ἄλλες ἐπιστήμες, γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ, τὰ ὅρια καὶ τὶς δυνατότητές τῆς. Φυσικὰ ὡς τώρα δὲν ἔχομε μίαν πλήρη καὶ ἀπόλυτη ὁμοφωνία. Ἡ παιδαγωγική εἶναι sui generis ἐπιστήμη, γιὰτὶ ἐπιδιώκει νὰ διαμορφώσῃ ἕνα ζωντανό, ἐξελλισσόμενο ἄνθρωπο, τὸ παιδί, καὶ ἐπομένως ἔχει νὰ ἀντιπαραστή μὲ ιδιότυπα προβλήματα, ποὺ καμμιὰ ἄλλη ἐπιστήμη δὲν ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ.

Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἔχῃ ξεκαθαρίσει καλὰ μέσα στὸ μυαλό του αὐτὰ τὰ προβλήματα, αὐτὲς τὶς ἔννοιες, ποὺ εἶναι θεμελιακές, γιὰτὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ κινήσῃ τὸ σωστὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν σωστὴν παιδαγωγικὴν του πορεία.

Μὲ τὴ χάραξη ὅμως αὐτῆς τῆς πορείας ὁ παιδαγωγὸς μπαίνει στὴν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιών γιὰτὶ προσπαθεῖ νὰ διαγνώσῃ, νὰ ἐκτιμήσῃ τὶς πολιτικὰς ἀξίες καὶ μὲ κατάλληλη ἐπιλογὴ νὰ τὶς φέρῃ κοντὰ στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Τὰ σπουδαιότερα ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἢ πὸ ἀξιόλογη ἀπόκτησις καὶ πείρα τῶν παλαιότερων ἀνθρώπων, ποὺ ἔχει πᾶ ἀπόκτησῃ σὲ ὑπερχρονικὴ ἀντικειμενικὴ ἀξία πρέπει νὰ μεταφερθῇ στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ὄχι μὲ τρόπο μηχανικό, αὐτόματο, ὅπως ἤθελαν οἱ παλαιοί, ἀλλὰ ἀπόρητο, αὐτενεργό, ἀνταποκρινόμενο στὶς ἀνάγκες καὶ τὰ διαφέροντα, στὶς ἰκανότητες καὶ τὴν ἡλικία τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ κ. Παλαιολόγος ἦταν ὁ ἐνδεδειγμένος γιὰ νὰ μᾶς δόσῃ ἕνα σύγγραμμα γενικῆς παιδαγωγικῆς. Ἀνίκει στὴ σειρά τῶν θεμελιωτῶν τῆς παιδαγωγικῆς κινήσεως στὴν Ἑλλάδα καὶ εἶναι γνωστὸ, ὅτι ἐδημιούργησε σημαντικὴν παιδαγωγικὴν κίνησιν στὴ Μαρσαλεία καὶ ἀπὸ τὰ χέρια του πέρασαν πολλοὶ νέοι μας δάσκαλοι. Γνώστης τῆς ψυχολογίας καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἐξήγησε καὶ ζητεῖ πάντα τὶς ἐπιστημονικὰς βάσεις τῆς σύγχρονης ἀγωγῆς. Γνωρίζει ἀκόμη σὰν ἀληθινὸς ἐπιστήμων νὰ παρακολουθῇ τὴ γύρω του κίνησιν. Καὶ ξέρει τὸ ἀληθινὸ μέτρο τῆς ἐκτιμήσεως· δὲν εἶναι δούλος τῆς θεωρίας τοῦ διαφερόντος, γιὰτὶ γνωρίζει πὺς ὑπάρχουν μορφωτικὰ ἀγαθὰ, ποὺ πρέπει νὰ μεταδοθῶν στὸ παιδί, χωρὶς αὐτὸ νὰ αἰ-

σθάνεται ἀκόμη ἰδιαίτερη κλίσι· ἐνδείκνυται ὅπως παρέχονται τῷ τροφίμῳ, οὐ μόνον τὰ ἀντιστοιχοῦντα τῇ ἀτομικῇ φύσει του παιδευτικὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα καὶ ἀντίθετα ἐπὶ τῇ προσωπικῇ ἰδιοσυγκρασίᾳ του» (σ. 64).

Ἡ παιδαγωγική ἰδιαίτερα καταξιώνεται πρὸς τὰ μάτια μας, ὅταν ἔχῃ τὴν δυνατότητα τῆς πραγματικῆς διαπλάσεως καὶ ἐξημέρωσε τοῦ ἀτόμου σὲ προσωπικότητα, ὅταν μπορῇ ἀληθινὰ νὰ μορφώσῃ. Ὁ σ. ἀκολουθώντας τὸν δάσκαλό του, τὸν Spranger, πραγματεύεται τὸ νόημα τῆς μορφώσεως, ποὺ εἶναι πὸ οὐσιαστικὸ καὶ βαθὺ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συνήθως νομίζομε (σ. 54—66).

Γιὰτὶ ἡ μόρφωσις ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς πολιτικὰς ἀξίες, εἶναι μίαν λειτουργία ψυχικῆς ζωῆς, εἶναι μίαν μετουσίωσις, ἀληθινὴ ἀφομοίωσις. Ἡ μόρφωσις εἶναι ζωντανὴ στροφή στὶς ἀντικειμενικὰς ἀξίες, ἐπαφὴ μὲ τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου, προκλήσεις καὶ ἐμπλουτισμὸς ἀπὸ τὴν πολύτιμη πείρα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ἐξέλιξις καὶ προέσθθσις.

Τοῦτο δέχεται καὶ ὁ σ., ὅταν γράφῃ στὸν ὀρισμὸ του πὺς «μόρφωσις εἶναι ἡ παρὰ τοῦ ἐν ἐξελίξει ἀτόμου πρόσκτησις καὶ ἀφομοίωσις ἀντικειμενικῶν ἀξιών, ὥστε τοῦτο νὰ ἀποβῇ προσωπικότης, τείνουσα εἰς αὐτοτελείωσιν καὶ ἰκανότητα πρὸς ἀξιόλογον πολιτικὴν δημιουργίαν» (σ. 66).

Οἱ λέξεις «τείνουσα» καὶ «αὐτοτελείωσις» δείχνουν καθαρὰ τὴν προϋπόθεσιν ὑψηλῶν σχολῶν. Ἔτσι ἡ μόρφωσις ἀπαιτεῖ καὶ προϋποθέτει σχολούς, καθὼς ἐπιβάλλει πολυμέρεια καὶ καθολικότητα. Ὁ ὀρισμὸς ὅμως μὲ τὴν χρῆσιν τῶν γενικῶν ἐνοιῶν «αὐτοτελείωσις» καὶ «πολιτικὴ δημιουργία» ζητεῖ πολὺπλευρὴ ἐπιστημονικὴ ἐνημέρωσις καὶ παραγωγή, ἀπόκτησις ἀρετῶν. Γι' αὐτὸ δίνει στὸ νόημα τῆς ἀγωγῆς περισσότερη εὐρύτητα γράφοντας πὺς «ἡ δρθὴ ἀγωγή δέον νὰ ἐπιμελῆται οὐ μόνον τῆς ἐξελίξεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνέῃ αὐτῷ τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἐν κοινῶν συνανθρώπους καὶ τὴν ἐφεσιν τῆς ἐξυτηρητέσεως καὶ παραγωγῆς αὐτῶν» (σ. 141). Πραγματικὰ, στὴ συνέχεια ὁ σ. στρέφει τὴν προσοχὴν του στὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα, ποὺ ἐμφανίζει ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ μίαν σωστὴ κοινωνικὴ ἀγωγή.

Παράλληλα μὲ τὴν κοινωνικότητα στὴν ἀγωγή τὸν σ. ἀπασχολεῖ μίαν σωστὴν μέθοδον ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, ἕνα σύστημα παιδευσεως ποὺ πραγματικὰ νὰ μορφώσῃ τὴν προτίμησιν του δίνει στὸ σχολεῖο ἐργασίας. Ἐκεῖ φαίνονται καὶ οἱ δυσκολίες τῶν ἐφαρμογῶν.

Ἄλλὰ, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, τὸ μεγάλον πλεονέ-

κτῆμα τοῦ σ. εἶναι ὅτι ἔχει μεγάλη πείρα, ὅτι ἔχει ἐγκρίσει καὶ μελετήσει καὶ ξέρεи νὰ συμβουλεύσῃ· τοῦτο φαίνεται στὸ 6' μέρος, στὴν ὀδηγητικὴ. 'Ο σ. εἶναι δέβιατος πῶς καμμία θεωρία, κανένα σύστημα δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσῃ καὶ νὰ ἀχρηστεύσῃ τὴν προσωπικότητα τοῦ δασκάλου, ποῦ χρειάζεται νὰ προσωποποιῇ καὶ νὰ ἐνσαρκώσῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἀρχές ποῦ πρέπει νὰ διδάξῃ. «'Ο διδάσκαλος ὀφείλει μὲν νὰ εἶναι φορεὺς διδακτικοῦ τινος συστήματος, πρὸ παντὸς ὅμως πρέπει νὰ ἦ προσωπικότης. Διότι τότε μόνον σύστημα — μέθοδος — μορφωτικὰ ἀγαθὰ δύνανται νὰ ἀποδώσῃ ζωντανή, ἐνεργὸς δύναμις». Κι' αὐτὸ νομίζομε πὸς εἶναι τὸ «μέγιστο μᾶθημα».

Γ. Μ.

Ἰω. Ν. Ξηροτύρη, Διευθυντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Μάνα καὶ Ἀγωγή», Θεσσαλονίκη 1955.

Ἐνα καινούργιο βιβλίον τοῦ κ. Ξηροτύρη μᾶς ἦλθε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, καλοδουλεμένο, μεστὸ ἀπὸ σκέψεις, ὄρωμο, ποῦ τὸ διαβάσεις ἀνετα, εὐχάριστα, μολονότι ἐπιστημονικῶς, ἐπειδὴ εἶναι γραμμένο ζωντανά, ὁμορφα, μὲ προσωπικὸ ὄρα.

'Ο συγγραφεὺς καταπιάνεται μὲ τὸ δύσκολο, ἀλλὰ καὶ πολὺτιμο θέμα τῆς παιδευτικῆς ἐπίδρασεως τῆς μάνας πάνω στὸ παιδί. «Καμμία ἄλλη ἐπίδραση δὲν ἔχει τόσο βαθιὰ καὶ καρποφόρο ἐπίρροη, ὅσο ἡ ἐπίδραση τῆς μάνας» (σ. 42).

Γι' αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἐπίμονα, λεπτομερειακά μελετᾷ τὴν προσωπικότητα τῆς μάνας, τὶς σχέσεις καὶ τοὺς συναισθηματικούς δεσμοὺς ποῦ ἀναπτύσσει μὲ τὸ παιδί, τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν ποῦ πρέπει νὰ χαράξῃ, τὶς ἀρετὲς ποῦ πρέπει νὰ προσέξῃ καὶ νὰ μεταδώσῃ στὸ παιδί.

Ἔτσι βλέπομε τὴν σημασίαν τῆς καλλιεργημένης καὶ σωστῆς ἀγάπης, τῆς πραγματικῆς φιλίας, παρακολουθοῦμε τὴν ἔννοια καὶ τὴν ἀξία τῆς συνθηείας, διαπιστώνομε τὴν ἀναγκαῖότητα τῆς ἀξιοπρεπείας, στὶς μορφές ποῦ μᾶς ἀναίεται, μελετοῦμε καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές, ποῦ ἐξετάζονται στὸ βιβλίον, καὶ ἐπισημαίνομε ἰδιαίτερα τὴν «αἰσθησὴ τῆς εὐθύνης», τὴν αὐτενεργὸν ἐργατικότητα καὶ τὴν «ἀνάταση τῆς ψυχῆς».

Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ σιωπήσωμε καὶ νὰ ἀντιπαρέλθωμε ἓνα σπουδαιότατο κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφεὺς μᾶς μιλεῖ γιὰ τὸ πνεῦμα τῆς οἰκογενείας, ποῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ «κοινὴ σκέψη» καὶ «κοινὸς κύκλος συναισθημάτων», «ποῦ καθρεφτίζει τὴν ὕψη καὶ τὴν ψυχικὴ ποιότητα τῶν μελῶν τῆς» (σ. 12, 13) καὶ «φτιάχεται» «μὲ τὴν ἀγάπην, μὲ τὴν φροντίδα καὶ μὲ τὴν καλοσύνην» «πρῶτα καὶ τώρα τῆς μάνας» (σ. 34).

'Ο σ. ὅμως δὲν περιορίζεται στὸ ἰδανικὸ πεδίο τοῦ πνεύματος τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ σὺν γνήσιος ρεαλιστῆς στρέφεται στὴν σημερινὴ οἰκογενειακὴ πραγματικότητα, τὴν ψηλαφά,

τὴν ἐρευνᾷ, διαπιστώσει τὸ κατάντημά της, μᾶς προβάλλει τὶς δυσκολίες της, μᾶς ὑπογραμμίζει τοὺς κινδύνους. Μὲ βλέμμα διεισδυτικὸ, κριτικὸ καὶ σωστὴ τοποθέτηση τοῦ προβλήματος τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, ἀπομονώνει τὰ αἷτια μὲ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία, ἀλλὰ καὶ σὺν πνευματικὸς ἄνθρωπος μετρᾷ καὶ ἀποφαίνεται ἔχοντας πνευματικὰ μέτρα καὶ κριτήρια.

Φυσικὰ αὐτὴ τὴν δουλειὰ δὲν τὴν κάνει ὁ συγγραφεὺς μονάχα στὸ ξεχωριστὸ αὐτὸ κεφάλαιο, ἀλλὰ σ' ὅλο τὸ βιβλίον ἐργάζεται μὲ πνευματικότητα, προσοχή, ἀκρίβεια, ζυγισμένη λέξη· γι' αὐτὸ μερικὲς φράσεις ποῦ εἶναι ἐπιγραμματικὲς (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σοφὰ ἀποφθέγματα ποῦ ἔχει συγκεντρώσει)· «μέσα στὴν οἰκογένεια κάθε στιγμὴ εἶναι καὶ μίαν εὐκαιρίαν ἀγωγῆς» (σ. 12)· «ἡ μάνα εἶναι ὁ προστάτης καὶ ὁ φύλακας τῶν ἀξιών καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ» (σ. 35) κλπ.

Τὸ βιβλίον τοῦ σύνολο του εἶναι στέρεο, σοβαρὸ καὶ πολὺτιμο σ' αὐτοὺς ποῦ θέλουν νὰ ἀσκήσουν σωστὴ ἀγωγή.

Γ. Μ.

Πάνο Παπασταμάτη, Διευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λαμίας: «Σκέψεις γιὰ μίαν σωστὴ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ» (βιβλίον γιὰ δασκάλους καὶ γονεῖς).

'Ο κ. Παπασταμάτης στὸ βιβλίον του καταπιάνεται μὲ τὸ δύσκολο θέμα τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, φαινόμενο ἰδιαίτερα εὐχάριστο καὶ ἐλπιδοφόρο, γιὰτὶ δυστυχῶς οἱ παιδαγωγοὶ μᾶς δὲν μᾶς ἔχουν συνηθίσει σὲ τέτοιες μελέτες. Ὅλοι φωνάζομε ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα μίαν συστηματικὴν, μελετημένην, ὀλοκληρωμένην ἀγωγήν τοῦ παιδιοῦ, χωρὶς κἄν νὰ διευκρινίζομε τὸ νόημα τῶν ἰδίων τῶν ὄρων ποῦ χρησιμοποιοῦμε. Ἔτσι ὅλοι μένομε στὴν διαπίστωση τῆς ἀναγκαιότητος.

Ἄλλ' ὁ σ. μολονότι καταλαβαίνει καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐπαφὴ καὶ ἐνασχόλησις μὲ τέτοιον θέμα ἔχει δυσκολίες καὶ προβλήματα, θαρραλέα τὰ ἀντιμετωπίζει, τὰ ἀναλύει καὶ προσπαθεῖ νὰ τοὺς δώσει συγκεκριμένους λύσεις. Βέβαια δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὸς πετυχαίνει ἀπόλυτα στὴν διαπραγματεύσει τοῦ θεματοῦς του, πὸς ὅλες οἱ κρίσεις καὶ οἱ διαπιστώσεις θὰ μᾶς ἐφίρσκαν σύμφωνους, ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθῶμε πὸς ὁ σ. ζῆ τὸ θέμα, τὸν ἀπασχολεῖ, ἀγωνίζεται, πὸς οἱ γενικὲς παιδαγωγικὲς ἀρχές, ποῦ ἀκολουθεῖ, εἶναι ἀπόλυτα ἀληθινές. Γιατὶ ὁ σ. ἔχει ἀνοικτὰ μάτια καὶ βλέπει τὴν πρόοδο τῆς νεωτέρας ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς, ποῦ θεμελιώνεται πάνω στὶς πνευματικὲς ἀξίες.

Τὸ βιβλίον φυσικὰ θὰ ἦταν πολὺ καλύτερο, ἂν ὁ σ. ἀπέφευγε τὶς ταυτολογίας καὶ τὶς ἐπαναλήψεις, ἂν φροντίξει περισσότερο γλωσσικὰ τὸ κείμενον (ὑπάρχουν ἀρετὲς ἀτακτοποιητὲς καὶ κάπως κακόηχες λέξεις) κι' ἔκανε πλουσιώτερη χρῆσι συγκεκριμένων παραπομπῶν. Γι' αὐτὸ

ἀπὸ τὸν κ. Παπασταμάτη περιεμένο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαίκευσι, μία συνέχεια πὸ θαθεῖα καὶ πὸ δημιουργικῆ.

Γ. Μ.

Ν. Β. Δραγδάκη: 1ον, «Τοιχογραφία ναύκου τοῦ Μυστρά», ἀνάτυπον ἐκ τῶν πεπραγμένων τοῦ Θ' διεθνoῦς βυζαντ. συνεδρ. Θεσσαλονίκης, Ἀθήναι 1954. 2ον, «Ἀνασκαφὴ παρεκκλησίου τοῦ Μυστρά». Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἐταιρείας, ἐν Ἀθήναις 1954. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ μελέται τοῦ κ. Δραγδάκη, ἐπιμελητοῦ τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μυστρά, ὑπόχονται πολλὰ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐξελίξεως. Καὶ εἰς τὰς δύο εἶναι πολὺ ἐκδηλοὶ ἢ λεπτολόγος παρατηρήσεις, ἢ διεισδυτικὴ ἱκανότης καὶ ὁ μεθοδικὸς τρόπος τῆς ἐρευνῆς, ἱκανότητες ἀπαραίτητοι δι' ἕνα ἀρχαιολόγον.

Ὁ κ. Δραγδάκης ἀνέσκαψε καὶ ἠρεύνησε ὄχι μόνον τὰ ἔως τώρα γνωστὰ παρεκκλήσια, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πέντε, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἀνεκάλυψε καὶ ἔφερε εἰς φῶς διὰ πρώτῃν φοράν. Τὰ ἀνασκαφέντα καὶ ἐρευνηθέντα παρεκκλήσια περιγράφει λεπτομερῶς, εἰς τὴν δευτέραν μελέτην. Δημοσιεῖ δέ, διὰ πρώτῃν φοράν, καὶ τὰς φωτογραφίας των.

Τὸ σπουδαιότερον ἀποτέλεσμα ὅμως τῶν σκαφικῶν ἐρευνῶν του εἶναι ἡ ἀνακάλυψις λειψάνων τοιχογραφιῶν εἰς τὰ ἐν λόγῳ παρεκκλήσια, τὰς ὁποίας δημοσιεῖ εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν πρώτῃν μελέτην του. Ὁ κ. Δ. δὲν ἀρκεῖται ἀπλῶς εἰς τὴν λεπτομερῆ καὶ ὄραϊαν περιγραφὴν των, ἀλλὰ — κάτοχος καὶ τῆς πλουσίας σχετικῆς βιβλιογραφίας — ἐξάγει ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα, διὰ τὴν θαυμασίαν εἰκονογραφικὴν τέχνην τῆς νεκροπόλεως τοῦ Μυστρά. Παραβάλλει δὲ τὰς ἀνακαλυφθεῖσας τοιχογραφίας καὶ διατυπώνει διαφύρουσ γνώμας, με ἄλλας τοιχογραφίας τῆς Ἑλλάδος ἢ ἄλλων ἕξων χωρῶν.

Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχὴν, ὅπως ὁ κ. Δραγδάκης συνεχίσῃ τὰς σκαφικὰς ἐρευνὰς του καὶ ἀσφαλῶς θὰ μᾶς φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλους βυζαντινοὺς θησαυροὺς, ἀπὸ τὸν τόσον πλοῦτον τῆς ἄλλοτε ἐνδόξου πρωτεύουσης τῆς Πελοποννήσου.

Ε. Ε. Κ.

**

Ζέφυρος Α. Δαράκη: «Ἐσπερινοὶ Περίπατοι» (ποιήματα), Ἀθήναι 1954.

Μία ποιητικὴ συλλογὴ με εἴκοσι κομμάτια σ' ἐλευθέρῳ στίχῳ μᾶς στέλνει ἡ δ. Ζ. Δαρ. Εἶναι ἀξιολογώτερον ὅτι στὰ περισσότερα

ποιήματά τῆς κυριαρχεῖ ἕνας τόνος καθαρῶς εὐγενικῶς καὶ ἀνθρώπινος πὸ κορυφoῦται σ' ἐτούτῃ τὴν ψυχικὴν στάσι: τὴν Ἐπίκλησι. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ ἢ προσφορὰ τῆς δ. Ζ.Δ. —παρὰ τὴν μετριοπάθεια τοῦ τίτλου — εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρονσα.

Στείλε μου ἀπόψε με τ' ἀστέρια τὴν ἐλίδα πῶς κάτω ἀπὸ τὸ νέφος τῆς φλογερῆς Σου (ἐποποιεῖς)

τῆς ζωῆς μου ἀπλώνονται οἱ δρόμοι...

Αὐτὴ ἡ στάσι τῆς ψυχῆς ἀνεμνῶν στὴν Ἀπειρὴν ἀλήθεια εἶναι βέβαια σεμνὴ καὶ ἀνθρώπινη, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ πλουτισθῇ με τὴ σιγούρι καὶ τὴ βεβαιότητα πὸν δίνει ἡ Πίστι. Τότε θὰ ἀπαλλαγoῦμε ἀπὸ ἄλλοτρες καὶ μάταιες ἀναζητήσεις καὶ θὰ προσφέρουμε κατὰ σωστὸ καὶ ὀλοκληρωμένο, ἱκανὸ νὰ θροῦσῃ τὴν ψυχὴ. Γιατὶ ἡ δ. Ζ.Δ. με τὴν εὐγενικὴ τῆς διάθεσι καὶ τὴ λεπτὴ τῆς εὐαισθησία ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ πείθῃ, νὰ συγκινή καὶ νὰ ἐμπνέη. Ἐξ ἄλλου μία παρὰτὴν ἄσκησι στὴν τεχνικὴ θὰ τῆς δώσῃ τὴν δυνατότητα νὰ υποβάλλῃ με γνησιώτερος ἐκφραστικoῦς τρόπους. Ἄς προχωρήσῃ λοιπὸν στὴν καλὴ τῆς προσπάθεια με τὴν ἴδια διάθεσι καὶ με περισσότερη ἐπιμονὴ καὶ νὰ εἶναι βεβαία ὅτι Ἐκείνῳ πὸν τοῦ ροῦχου Τοῦ ἀγγίζει τις πτυχές» θὰ εἶναι ὄχι ἕνας Ἀναμενόμενος, ἀλλὰ μὴ γλυκεῖα πραγματικότητα στὴν ποιησι καὶ τὴ ζωὴ τῆς.

Κ. ΔΑΜ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

δ. Ἀρμονίαν, Ἀγρίνιον. Καὶ εἰς τὸ πεζὸν παρουσιάζετε τὰς ἰδίας ἱκανότητας, ὅπως καὶ εἰς τὸ ποιῆμα. Δὲν ἔχετε παρὰ νὰ τὰς αξιοποιήσετε καὶ εἰς τὸς δύο τομεῖς. —κ. Γεώργιον Δ. Κοῦβ., Πύλον. Τὸ ποιῆμά σας «Θεῖα Γαλήνη» ἀποτελεῖ ἀρίστην ἐπίδοσιν. Θὰ πρέπη ὅμως νὰ προσέξετε, οἱ στίχοι σας, ἀναλόγως τοῦ πνευματικοῦ τῶν νοήματος, νὰ παίρουν τὴν ἀρμόζουσαν ποιητικὴν ἔκφρασιν. Ἡ 2α καὶ ἡ 3η στrophῆ ὑπεροχῶν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον. Μία γενικὴ παρατήρησις εἶναι ὅτι ἀπὸ τὸ ποιῆμά σας λείπει τὸ στοιχεῖον τῆς ἱεροπρεπείας, τὸ ὅποιον θὰ ἦτο ἀπαραίτητον. —κ. Κ. Ν. Κατσαοῦν. Τὸ ποιῆμά σας, τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς, μᾶς συνεκίνησεν ἰδιαίτερος. Ἡ πρόθεσις σας εἶναι ἀγνή καὶ ἡ προσπάθειά σας ἐπαινετὴ, ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι καὶ τὰ μόνα προσόντα τοῦ ποιήματός σας, τὸ ὅποιον δὲν παρουσιάζει κατὰ τὸ ὀλοκληρωμένον. —κ. Κων. Ματσιοῦ λ., Περδικάκη. Παρὰ τὴν καλὴν τεχνικὴν τοῦ ποιήματός σας δὲν ἐπιτυγχάνετε τὴν πρῆπουσαν ἀπόδοσιν. —κ. Γεώργ. Κούρτην, Πάτρας. Ἡ ἐμπνευσις τοῦ ποιήματός σας εἶναι ἀξιόλογος. Ἡ ἀπόδοσις ὅμως ὑστερεῖ. —κ. Π. Θεοδοσ., Καλάμας. Τὸ ποιῆμά σας θὰ ἦτο περισσότερον ἐπιτυχὲς ἐάν δὲν ἦτο ἐκτεταμένον καὶ ἦτο ἐμποτισμένον με λυρικὸν στοιχεῖον.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως (Ἐπιτημὸνων) Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότυς 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023.—Θεολογικῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Ἰψοθύνας: Γ. Δ. Πατριδῆς, κατοικία Τηλεμάχου 20, Ἀθήναι (7).—Ἐτησίαν συνδρομὴν ἀρχ. 25, ἔξωτερ. δολλ. 3.—Προῖτα. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.